

ไก่พื้นเมืองและไก่ลูกผสมพื้นเมือง : อดีตและปัจจุบัน

ผศ.ดร.เกรียงไกร ไชยประการ

ผศ.ดร.วัชรพงษ์ วัฒนกุล

ผศ.ดร.กิตติ วงศ์พิเชษฐ

รศ.ดร.วรพงษ์ สุริยจันทร์หาทอง

คณะเกษตรศาสตร์

มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

สนับสนุนโดย

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

คำนำ

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

การพัฒนาการเลี้ยงไก่พื้นเมืองได้มีการดำเนินการอย่างจริงจังในระยะ 20 ปีที่ผ่านมา โดยรัฐบาลได้บรรจุโครงการพัฒนาสัตว์ปีกสำหรับหมู่บ้านยากจนในชนบท ไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525-2529) มีเป้าหมายเพื่อลดอัตราการตาย เพิ่มอัตราการเจริญเติบโตและอัตราการไข่ของไก่พื้นเมือง โดยการใช้วัคซีนป้องกันโรคระบาด แต่ปรากฏว่าเมื่อเกษตรกรนำไปปฏิบัติ ก็ยังมีจุดที่น้ำจะได้รับการปรับปรุงแก้ไขอยู่

หนังสือ “ไก่พื้นเมืองและไก่ลูกผสมพื้นเมือง : อดีตและปัจจุบัน” เป็นผลงานชิ้นหนึ่งที่ สกว. ได้ให้การสนับสนุน ให้มีการรวบรวม วิเคราะห์ และสรุปประเด็นสำคัญของงานวิจัยเกี่ยวกับไก่พื้นเมืองและลูกผสมที่มีในประเทศไทย ที่ครอบคลุมเนื้อหาต่างๆ ดังนี้ 1) การศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อประสิทธิภาพการผลิตไก่พื้นเมืองและลูกผสม 2) การศึกษาลักษณะความเคลื่อนไหวของภาวะตลาดไก่พื้นเมืองและลูกผสมของประเทศไทยในช่วงระยะเวลา 10 ปี และ 3) การศึกษาปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจและสังคมที่มีผลต่อการเลี้ยงไก่พื้นเมืองและลูกผสมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

สกว. หวังเป็นอย่างยิ่งว่าหนังสือ “ไก่พื้นเมืองและไก่ลูกผสมพื้นเมือง : อดีตและปัจจุบัน” ที่ท่านถืออยู่นี้ จะช่วยให้ท่านได้รับทราบข้อมูลที่เป็นประโยชน์ในการพัฒนาการเลี้ยงไก่พื้นเมืองต่อไป.

(ศาสตราจารย์นายแพทย์ วิจารณ์ พานิช)

ผู้อำนวยการ

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
สารบัญ	ก
สารบัญตาราง	ข
สารบัญรูป	ค
กิตติกรรมประกาศ	ง
เนื้อความย่อสำหรับผู้บริหาร	จ
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความสำคัญของปัญหา	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา	1
1.3 ขอบเขตของการศึกษา	2
1.4 วิธีการศึกษา	2
1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	2
บทที่ 2 ไก่พื้นเมืองอดีตถึงปัจจุบัน	3
2.1 การพัฒนาการเลี้ยงไก่พันธุ์ต่างประเทศ	3
2.2 การพัฒนาการเลี้ยงไก่พื้นเมือง	3
2.3 การพัฒนาการเลี้ยงไก่ลูกผสมพื้นเมือง	5
บทที่ 3 ลักษณะและคุณสมบัติของไก่พื้นเมือง	6
3.1 บรรพบุรุษของไก่พื้นเมือง	6
3.2 พฤติกรรมของไก่พื้นเมือง	7
3.3 ลักษณะของไก่พื้นเมือง	8
บทที่ 4 ไก่พื้นเมืองกับวิถีชีวิตของเกษตรกร	10
4.1 ไก่พื้นเมืองในระบบการเกษตร	10
4.2 การเลี้ยงไก่พื้นเมืองของเกษตรกร	12
บทที่ 5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับไก่พื้นเมือง	16
5.1 พันธุ์และการปรับปรุงพันธุ์	16
5.2 อาหารและการให้อาหาร	18
5.3 โรคและพยาธิ	22
5.4 การจัดการ	24
บทที่ 6 ตลาดไก่พื้นเมือง	28
6.1 อดีต	28
6.2 ปัจจุบัน	29
6.3 อนาคต	31

	หน้า
บทที่ 7 สรุปและเสนอแนะ	33
7.1 สรุป	33
7.2 เสนอแนะ	34
เอกสารอ้างอิง	36
บรรณานุกรม	46
ภาคผนวก	52

สารบัญตาราง

ตาราง	หน้า
ตารางที่ 1 เปรียบเทียบลักษณะทางเศรษฐกิจของไก่พื้นเมืองกับไก่ลูกผสมพื้นเมืองภายใต้การจัดการที่ต่างกัน	18
ตารางผนวกที่ 1 โปรแกรมวัคซีนป้องกันโรคระบาดไก่พื้นเมือง	54
ตารางผนวกที่ 2 โปรแกรมวัคซีนป้องกันโรคระบาดและถ่ายพยาธิไก่พื้นเมืองในหมู่บ้าน	55

สารบัญรูป

รูป	หน้า
รูปที่ 1 ประมาณการสัดส่วนของไก่ที่เลี้ยงเพื่อผลิตเนื้อในประเทศไทย (ไม่รวมไก่ไข่และไก่พ่อแม่พันธุ์)	5
รูปที่ 2 ระยะเวลาการผลิตไก่ลูกพื้นเมืองในแต่ละชุด	7
รูปที่ 3 ปฏิทินการปลูกพืชและระยะที่ไก่พื้นเมืองตาย ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคเหนือ	11
รูปที่ 4 ระบบการผลิตไก่พื้นเมืองของเกษตรกร	12
รูปที่ 5 การจัดการฟุ้งฟ่อ-แม่พันธุ์ไก่พื้นเมืองของเกษตรกร (วิธีเดิม)	13
รูปที่ 6 วัฏจักรการเลี้ยงไก่พื้นเมืองของเกษตรกร	15
รูปที่ 7 น้ำหนักตัวของไก่พื้นเมืองและลูกผสมพื้นเมืองอายุ 0-16 สัปดาห์	21
รูปที่ 8 การจัดการฟุ้งฟ่อ-แม่พันธุ์ไก่พื้นเมืองสำหรับเกษตรกร (วิธีปรับปรุง)	25
รูปที่ 9 โครงสร้างตลาดของไก่พื้นเมือง	28
รูปที่ 10 เปรียบเทียบราคาไก่เนื้อและไก่พื้นเมืองมีชีวิตระหว่างปี	30

พ.ศ.2530-2539

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยฉบับนี้มีอาจสำเร็จลงได้หากไม่ได้รับการสนับสนุนข้อมูลและคำแนะนำต่าง ๆ จากบุคคลที่เกี่ยวข้องในวงการไก่พื้นเมือง ผู้วิจัยใคร่ขอขอบคุณไว้ ณ ที่นี้

ขอขอบพระคุณ ศาสตราจารย์ ดร. เชิดชัย รัตนเศรษฐากุล ดร.สวัสดี ธรรมบุตร คุณศิริพรรณ โมราถบ รองศาสตราจารย์ ดร.อภิชัย รัตนวราหะ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยแม่โจ้ สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร ศูนย์พัฒนานิคมภาคเหนือ และศูนย์พัฒนานิคมภาคใต้ ที่กรุณาสนับสนุนข้อมูล

ขอขอบพระคุณ ศาสตราจารย์ ดร.จรัญ จันทลักขณา คุณประพันธ์ ผลเสวก คุณวรพจน์ สัจจาวัฒนา นักวิจัย นักพัฒนาและเกษตรกรอีกหลายท่าน ที่ไม่อาจเอ่ยนามไว้ ณ ที่นี้ได้หมด ที่กรุณาให้คำแนะนำและแลกเปลี่ยนความคิดเห็น อันเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่องานวิจัยฉบับนี้

ขอขอบคุณสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ที่สนับสนุนงบประมาณสำหรับงานวิจัยฉบับนี้

เพื่อความย่อสำหรับผู้บริหาร

อดีตจนถึงปัจจุบัน

การพัฒนาการเลี้ยงไก่ของประเทศไทยดำเนินการมาเป็นเวลา 75 ปีแล้ว โดยหม่อมเจ้าสิทธิพร กฤษดากร ได้นำไก่พันธุ์เล็กฮอร์นขาว (Single White Leghorn) เข้ามาเป็นครั้งแรกในปี พ.ศ.2466 จนกระทั่งในปี พ.ศ.2516 ประเทศไทยสามารถส่งเนื้อไก่ไปจำหน่ายต่างประเทศได้เป็นครั้งแรกคิดเป็นมูลค่าประมาณ 3.15 ล้านบาทและเพิ่มเป็น 12,900 ล้านบาทในปี พ.ศ.2540 จัดเป็นอันดับห้าของผู้ส่งออกสูงสุดของโลก ในปัจจุบันไก่ที่เลี้ยงเพื่อการบริโภคเนื้อในประเทศไทยมีประมาณ 795-825 ล้านตัว ประกอบด้วยไก่เนื้อ 86.4 % ไก่พื้นเมือง 13.0 % และไก่ลูกผสม 0.6 %

สำหรับการพัฒนาไก่พื้นเมืองได้มีการดำเนินการอย่างจริงจังในระยะ 20 ปีที่ผ่านมานี้เอง โดยรัฐบาลได้บรรจุโครงการพัฒนาสัตว์ปีกสำหรับหมู่บ้านยากจนในชนบท ไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ 5 (พ.ศ.2525-2529) มีเป้าหมายที่จะลดอัตราการตาย เพิ่มอัตราการเจริญเติบโตและอัตราการไข่ของไก่พื้นเมือง โดยการใช้วัคซีนป้องกันโรคระบาดและหรือใช้ไก่พื้นเมืองผสมข้ามกับสายพันธุ์ต่างประเทศ อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่าการให้วัคซีนป้องกันโรคจะได้ผลดี แต่ปรากฏว่าเมื่อให้เกษตรกรนำไปปฏิบัติ ก็ยังมีจุดที่น่าจะได้รับการปรับปรุงแก้ไขอยู่บางส่วน ส่วนไก่ลูกผสมพื้นเมืองนั้นยังไม่มีข้อสรุปที่ชัดเจนว่าเหมาะสมกับเกษตรกรรายย่อยมากน้อยเพียงไร

คุณสมบัติที่สำคัญของไก่พื้นเมือง

ไก่พื้นเมืองที่เกษตรกรเลี้ยงไว้บริโภคหรือจำหน่ายเป็นรายได้เสริมนั้น เป็นสายพันธุ์ไก่อุหรือไก่ชนประมาณ 91 % นอกนั้นคือ ไก่แจ้ ไก่ตะเภ และไก่กลายพันธุ์

คุณสมบัติที่สำคัญบางประการของไก่พื้นเมือง เมื่อเปรียบเทียบกับไก่ลูกผสมพื้นเมืองและพันธุ์แท้จากต่างประเทศ คือ

1. สามารถปรับตัวในสภาพชนบทได้ดี หากินเก่ง ใช้อาหารคุณภาพต่ำได้ดี
2. มีความต้านทานความเครียดจากความร้อน (heat stress)
3. มีความต้านทานต่อโรคระบาดที่สำคัญ คือ โรคฝีดาษไก่ อหิวาห์ไก่และนิวคาสเซิล
4. ในสภาพการเลี้ยงโดยเกษตรกรในชนบท แมไก่พื้นเมือง 1 ตัว จะให้ไข่เฉลี่ยปีละ 30-50 ฟอง อัตราการฟักออกเฉลี่ย 80-85 % อัตราการเลี้ยงรอดประมาณ 30 % ดังนั้นแม่ไก่พื้นเมือง 1 ตัว จะผลิตลูกไก่ที่มีอัตราการเลี้ยงรอดจนถึงอายุ 4-5 เดือน ซึ่งมีน้ำหนักตัวประมาณ 1.0-1.2 กิโลกรัม เพียง 7-12 ตัว

ไก่พื้นเมืองกับวิถีชีวิตเกษตรกร

เกษตรกรที่เลี้ยงไก่พื้นเมืองในปัจจุบันคาดว่าจะมีประมาณ 6 ล้านครอบครัว คิดเป็นครึ่งหนึ่งของประชากรทั้งประเทศ แต่ละครอบครัวจะมีการเลี้ยงไก่แม่พันธุ์พื้นเมืองเฉลี่ย 3-5 ตัว หรือทั้งประเทศมีไก่พื้นเมืองประมาณ 90-120 ล้านตัว คิดเป็นมูลค่าปีละ 5.4-7.2 พันล้าน

บาท โดยภาคตะวันออกเฉียงเหนือจะมีการเลี้ยงมากที่สุดคือประมาณ 45 % ภาคเหนือ 34 % ภาคกลาง 12 % และภาคใต้ 9 %

เมื่อพิจารณาในเชิงระบบโดยเฉพาะในแง่ผลผลิตการเกษตร อาจกล่าวได้ว่าเกษตรกรจะให้ความสำคัญต่อพืชเศรษฐกิจเป็นอันดับแรก เช่น ข้าว ข้าวโพด มันสำปะหลัง รองลงมาได้แก่สัตว์เลี้ยงขนาดใหญ่ เช่น โค กระบือ และหรือสุกร โดยไก่พื้นเมืองจะอยู่ในอันดับท้ายๆ ของระบบการผลิต ทั้งนี้เพราะรายได้ที่ได้จากไก่พื้นเมืองในรูปของเงินสดมีปริมาณน้อยมากเมื่อเปรียบเทียบกับผลผลิตชนิดอื่น ถึงแม้ว่าไก่พื้นเมืองที่เกษตรกรเลี้ยงในปัจจุบันจะมีผลผลิตค่อนข้างต่ำ แต่มีรายงานว่า 90 % ของเกษตรกรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือต้องการเลี้ยงไก่พื้นเมืองต่อไป และมากกว่าครึ่งของเกษตรกรดังกล่าวต้องการเพิ่มผลผลิตให้สูงขึ้น

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับไก่พื้นเมือง

จากรายงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการผลิต ทั้งด้าน พันธุ์ อาหาร การป้องกันโรค การจัดการตลอดจนผู้เลี้ยงคือ เกษตรกร สามารถประเมินได้ดังนี้

ไก่พื้นเมือง มีคุณสมบัติเหมาะสมกับเกษตรกรรายย่อยมากกว่าไก่ลูกผสม เพราะไก่ลูกผสมพื้นเมืองจะให้ผลผลิตดีกว่าไก่พื้นเมืองเมื่ออยู่ภายใต้การจัดการที่ดีเท่านั้น

สรุป

1. ไก่พื้นเมือง มีความดีและเหมาะสมกับเกษตรกรอยู่แล้ว และยังมีศักยภาพพอที่จะเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตจาก 20-30 % เป็น 50-60 % ได้โดย

1.1 เพิ่มอัตราการไข่ โดยลดระยะเวลาการที่แม่ไก่เลี้ยงลูกให้น้อยลง

1.2 ลดอัตราการตายโดยใช้วัคซีนป้องกันโรคที่ผลิตโดยกรมปศุสัตว์ คือ ฝีดาษไก่ นิวคาสเซิลและอหิวาห์ไก่ แต่ควรปรับปรุงโปรแกรมวัคซีนให้เหมาะสมและอำนวยความสะดวกให้แก่เกษตรกรอย่างเร่งด่วนในการจัดซื้อวัคซีนและอุปกรณ์สำหรับให้วัคซีน

1.3 สนับสนุนและรณรงค์ให้เกษตรกรนำวัสดุเหลือใช้จากการเกษตรและแมลงศัตรูพืชมาใช้เป็นอาหารไก่พื้นเมือง และการใช้สมุนไพรสำหรับป้องกันกำจัดพยาธิภายนอกและภายใน

1.4 ระบบตลาดไก่พื้นเมืองดีอยู่แล้วเนื่องจากไม่เป็นระบบผูกขาดและมีการกระจายรายได้อย่างทั่วถึงดังนั้นควรสนับสนุนให้มีตลาดชุมชนเพิ่มมากขึ้น

2. ไก่ลูกผสมพื้นเมือง

2.1 ไก่ลูกผสมพื้นเมือง จะมีประสิทธิภาพการผลิตดีกว่าไก่พื้นเมืองเฉพาะภายใต้การจัดการที่ดีเท่านั้น แต่ด้อยกว่าไก่พื้นเมืองทุกประการเมื่อนำไปเลี้ยงในสภาพชนบท ดังนั้น จึงไม่เหมาะสมสำหรับเกษตรกรในรูปการปล่อยเลี้ยงแบบธรรมชาติเหมือนกับไก่พื้นเมือง แต่ควรเลี้ยงขังคอกในลักษณะเข้าหมด-ออกหมด (all in-all out) เพราะถ้ามีไก่ลูกผสมบางส่วนตกค้างอยู่ในพื้นที่และผสมพันธุ์กับไก่พื้นเมืองจะทำให้เกิดผลเสียในระยะยาวกล่าวคือ มีผลให้คุณสมบัติที่ดีและสำคัญของไก่พื้นเมืองสูญเสียไป ได้แก่ ความต้านทานโรคการฟักไข่และการเลี้ยงลูก อีกประการหนึ่งคือ ในบางพื้นที่ยังมีปัญหาเรื่องราคาจำหน่ายอาจให้ผลตอบแทนไม่คุ้มค่าในเชิงเศรษฐกิจ

2.2 เหมาะสมกับการผลิตเพื่อการค้า สำหรับตลาดบนและหรือส่งออก การเพิ่มอัตรา
การเจริญเติบโตด้วยวิธีคัดเลือกและปรับปรุงพันธุ์ น่าจะเป็นผลดีกว่าการพัฒนาเรื่องอาหาร
เพียงอย่างเดียว ทั้งนี้เพื่อไม่ให้คุณสมบัติที่ดีคือ คุณภาพซากลดลง

เสนอแนะ

1. งานวิจัย

1.1 งานวิจัยพื้นฐาน (Basic research)

เพื่อหาคำตอบให้ได้ว่าทำไมไก่พื้นเมืองจึงสามารถปรับตัวและเลี้ยงรอดใน
ชนบทได้ และมีศักยภาพที่จะเพิ่มผลผลิตได้สูงสุดเท่าใด เพื่อประกอบการตัดสินใจในการวาง
แผนงานวิจัยในขั้นต่อไป คือ

- 1) ควรมีการศึกษารวบรวมลักษณะพันธุกรรมที่ดีของไก่พื้นเมือง
- 2) ควรศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับพฤติกรรม ระบบการย่อยอาหารและระบบการสืบพันธุ์ของไก่พื้นเมือง

1.2 งานวิจัยประยุกต์ (Applied research)

- 1) ควรมีการศึกษาในระดับฟาร์มให้มากขึ้น
- 2) ควรมีการศึกษาแหล่งโปรตีนในธรรมชาติสำหรับไก่พื้นเมือง
- 3) ศึกษาและรวบรวมภูมิปัญญาชาวบ้านที่มีอยู่ และขยายผลสู่วงกว้างเมื่อมีข้อมูลทางวิชาการสนับสนุน

2. รัฐควรมีบทบาทในการพัฒนาไก่พื้นเมือง ดังนี้

- 2.1 สนับสนุนงบประมาณเพื่อศึกษาวิจัยและประเมินผลโครงการ
- 2.2 สนับสนุนในการจดทะเบียนพันธุ์ และจัดตั้งศูนย์รวบรวมทางพันธุกรรมที่ดีของไก่พื้นเมือง เพื่อใช้สำหรับปรับปรุงพันธุ์ไก่พื้นเมืองและไก่ลูกผสมพื้นเมืองในอนาคต
- 2.3 รูปแบบการพัฒนา ควรเน้นให้เกษตรกรพึ่งตนเองโดยผ่านองค์กรระดับท้องถิ่น
- 2.4 สนับสนุนภาคเอกชนในการผลิตไก่ลูกผสมพื้นเมืองเพื่อการส่งออก

3. ภาคเอกชน

- 3.1 สนับสนุนงบประมาณในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับไก่ลูกผสมพื้นเมือง
- 3.2 สนับสนุนในการจัดตั้งตลาดชุมชนสำหรับไก่พื้นเมือง

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความสำคัญของปัญหา

ไถ่พื้นเมืองเป็นสัฏว์ที่อยู่คู่กับสังคมไทยมาเป็นเวลาช้านานตั้งแต่โบราณกาล ทั้งในวรรณคดี การละเล่นพื้นบ้านของประชาชนทั่วไปจนถึงระดับราชวงศ์ของไทย ประวัติศาสตร์ที่สำคัญซึ่งเกี่ยวกับไถ่พื้นเมืองของประเทศไทยคือ วรรณกรรมการชนไถ่ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชกับพระมหาอุปราชา (ประกอบ, 2519) ซึ่งได้แสดงเป็นภาพเขียนฝาผนัง “ พระนเรศวรชนไถ่ ” ที่วิหารวัดสุวรรณดาราราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มาจนถึงปัจจุบัน

ไถ่พื้นเมืองเป็นแหล่งอาหารโปรตีนที่ดีและสำคัญสำหรับเกษตรกรในชนบทของประเทศไทยเป็นเวลาช้านานแล้ว จุดเด่นของไถ่พื้นเมืองเมื่อเปรียบเทียบกับสัฏว์อื่น ๆ เช่น เป็ด สุกร โค และกระบือ คือ การเลี้ยงไถ่พื้นเมืองมีการกระจายตัวอยู่ในวงกว้างทั่วประเทศ เกษตรกรสามารถพึ่งตนเองได้ทั้งระบบการผลิต กล่าวคือ ผลิตลูกไถ่ได้เอง ใช้อาหารจากธรรมชาติเป็นหลักในการเลี้ยง การลงทุนเป็นเงินสดต่ำ เป็นที่นิยมบริโภค สะดวกต่อการปรุงอาหารและหากมีปริมาณมากพอเกษตรกรก็สามารถจำหน่ายเป็นรายได้เสริมได้อีกทางหนึ่งด้วย ไถ่พื้นเมืองเป็นสินค้าเกษตรเพียงไม่กี่ชนิดที่ไม่มีปัญหาด้านตลาด เพราะผู้บริโภคมีความต้องการสูงเนื่องจากการรสชาติดี ปริมาณไขมันต่ำและปลอดจากสารพิษตกค้าง

จากการประเมิน คาดว่าผลผลิตของไถ่พื้นเมืองในปัจจุบันซึ่งมีมูลค่าปีละประมาณ 5.4-7.2 พันล้านบาทนั้น มีประสิทธิภาพเพียง 25-30 % ของศักยภาพที่มีอยู่ ดังนั้นถ้าสามารถเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตให้สูงขึ้นประโยชน์ส่วนใหญ่ก็จะเป็นของเกษตรกรผู้เลี้ยงไถ่พื้นเมืองซึ่งมีประมาณครึ่งหนึ่งของประชากรทั่วประเทศ

ระยะ 20 ปีที่ผ่านมา มีนักวิจัยและนักพัฒนาได้ให้ความสนใจ ศึกษาเกี่ยวกับไถ่พื้นเมืองอย่างจริงจังมากขึ้น แต่ก็ยังไม่ได้มีการรวบรวมผลงานวิจัยไว้เป็นหมวดหมู่ ดังนั้น จึงได้ทำการศึกษาครั้งนี้ขึ้น เพื่อใช้ข้อมูลที่ได้ตอบคำถามหลักๆของไถ่พื้นเมือง คือ ทำไมต้องเป็นไถ่พื้นเมือง ทำไมต้องพัฒนา พัฒนาเพื่อใคร และพัฒนาอย่างไร

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1.2.1 เพื่อประเมินศักยภาพและข้อจำกัดของไถ่พื้นเมืองและไถ่ลูกผสมพื้นเมืองสำหรับเกษตรกรในประเด็นหลักต่อไปนี้คือ คุณสมบัติเชิงระบบ คุณสมบัติเฉพาะของไถ่พื้นเมือง อุปสงค์และอุปทาน

1.2.2 เพื่อใช้เป็นแนวทางสำหรับงานวิจัยและงานพัฒนาการเลี้ยงไถ่พื้นเมืองในอนาคต

1.3 ขอบเขตของการศึกษา

1.3.1 ได้จากข้อมูลที่มีการตีพิมพ์เผยแพร่ระหว่างปี พ.ศ. 2518 จนถึงปี พ.ศ. 2541 ซึ่งคาดว่าจะรวบรวมได้ประมาณ 70-80 % ของข้อมูลทั้งหมด

1.3.2 ข้อมูลส่วนใหญ่เป็นข้อมูลที่ทำการศึกษาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งมีการเลี้ยงไก่พื้นเมืองมากกว่าภาคอื่น ๆ

1.4 วิธีการศึกษา

1.4.1 ศึกษาข้อมูลที่มีการตีพิมพ์เผยแพร่ประกอบด้วย วิทยานิพนธ์ งานวิจัยและบทความรวม 204 เรื่อง

1.4.2 รวบรวมข้อมูลและแลกเปลี่ยนความคิดเห็น กับนักวิชาการ นักพัฒนา ทั้งภาครัฐและเอกชน ตลอดจนเกษตรกรที่มีประสบการณ์ด้านไก่พื้นเมือง

1.4.3 นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์และสังเคราะห์เพื่อสรุปประเด็นหลัก โดยนำเสนอเฉพาะข้อมูลที่ชัดเจน รวมทั้งมีการตรวจสอบข้อมูลจากแหล่งต่าง ๆ (crosscheck) อีกด้วย

1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.5.1 ใช้เป็นข้อมูลประกอบการตัดสินใจ เพื่อกำหนดแนวทางในการวิจัยและหรือการพัฒนาไก่พื้นเมืองและไก่ลูกผสมพื้นเมือง

1.5.2 เพื่อจะได้ทราบว่า มืองค์ความรู้อะไรบ้างในปัจจุบันที่สามารถนำไปใช้ และหรือ ปรับใช้ให้เหมาะสมกับการเลี้ยงไก่พื้นเมืองของเกษตรกรรายย่อยได้ และควรจะมีการศึกษาวิจัยเพิ่มเติมในส่วนไหน อย่างไร

บทที่ 2

ไก่พื้นเมือง อดีตถึงปัจจุบัน

การพัฒนาการเลี้ยงไก่ในประเทศไทย ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน แบ่งเป็น 3 ส่วนด้วยกัน คือ 1) ไก่พันธุ์ต่างประเทศ 2) ไก่พื้นเมือง และ 3) ไก่ลูกผสมพื้นเมือง สรุปสาระสำคัญได้ดังนี้ คือ

2.1 การพัฒนาการเลี้ยงไก่พันธุ์ต่างประเทศ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันรวมเป็นเวลาประมาณ 75 ปี สามารถแบ่งเป็น 2 ระยะด้วยกันคือ ก่อนและหลังสงครามโลกครั้งที่ 2

2.1.1 ก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 ในปี พ.ศ. 2466 อาจถือได้ว่าเป็นการเปิดประตูของการพัฒนาการเลี้ยงไก่พันธุ์ต่างประเทศในประเทศไทยเป็นครั้งแรก โดยหม่อมเจ้าสิทธิพร กฤษดากร ได้นำไก่พันธุ์เล็กฮอร์นขาว (Single White Leghorn) เข้ามาเลี้ยงในประเทศไทยเป็นครั้งแรก หลังจากนั้นหน่วยงานของรัฐได้นำไก่พันธุ์ต่างๆ จากต่างประเทศเข้ามาเลี้ยงทดสอบอย่างต่อเนื่อง จนกระทั่งในปี พ.ศ.2483 กระทรวงเกษตรตราราชการได้จัดให้มีการประกวดไก่ไข่ตกขึ้นเป็นครั้งแรก เพื่อเป็นการเชิญชวนและกระตุ้นให้คนไทยรู้จักบริโภคไข่ไก่มากขึ้น เพราะในช่วงดังกล่าวคนไทยส่วนใหญ่นิยมบริโภคไข่เปิดมากกว่าไข่ไก่ เนื่องจากไข่ไก่และเนื้อไก่มีราคาแพงและยังไม่แพร่หลาย อย่างไรก็ตามโครงการดังกล่าวได้หยุดชะงักไประยะหนึ่งเนื่องจากเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2

2.2.2 หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ในปี พ.ศ.2489 หลวงสุวรรณวาจกกสิกิจได้เริ่มต้นศึกษาและพัฒนาการเลี้ยงไก่พันธุ์ต่างประเทศอย่างจริงจังและต่อเนื่อง โดยได้จัดตั้งฟาร์มทดลองขึ้นในมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ กรุงเทพฯ จนกระทั่ง ในปี พ.ศ.2506 ภาคเอกชนได้นำเข้าพันธุ์ไก่ต่างประเทศมาผลิตเชิงการค้าและมีการขยายตัวมากขึ้นจนเติบโตเป็นอุตสาหกรรมเกษตรที่สำคัญ ผลผลิตที่ได้นอกจากจะใช้บริโภคภายในประเทศแล้วยังสามารถส่งออกไปจำหน่ายยังต่างประเทศได้ด้วย โดยในปี พ.ศ.2516 ประเทศไทยส่งเนื้อไก่ไปจำหน่ายต่างประเทศเป็นครั้งแรกจำนวน 163 ตัน มูลค่าประมาณ 3.15 ล้านบาท ปริมาณการผลิตและส่งออกผลผลิตจากไก่มีการขยายตัวอย่างต่อเนื่อง ปัจจุบันประมาณว่าประเทศไทยเลี้ยงไก่เนื้อประมาณ 700 ล้านตัว และไข่ไก่ประมาณ 42 ล้านตัว นอกจากจะใช้บริโภคภายในประเทศแล้วยังสามารถส่งออกผลผลิตจากการเลี้ยงไก่ในรูปแบบของเนื้อไก่และผลิตภัณฑ์ต่างๆ ราว 176,000 ตันคิดเป็นมูลค่าประมาณ 12,900 ล้านบาท จัดเป็นอันดับห้าของประเทศผู้ส่งออกสูงสุดรองจากสหรัฐอเมริกา ฝรั่งเศส เนเธอร์แลนด์และบราซิล (Phitaya-Isarakul, 1998)

2.2 การพัฒนาการเลี้ยงไก่พื้นเมือง

อาจกล่าวได้ว่าการพัฒนาการเลี้ยงไก่พื้นเมืองของไทยได้เริ่มดำเนินการอย่างเป็นรูปธรรมโดยนักวิชาการและนักพัฒนาจากภาครัฐและเอกชนในช่วงระยะ 20 ปีที่ผ่านมาเอง โดยมีเป้าหมายหลัก 2 ประการด้วยกันคือ เพื่อเป็นแหล่งอาหารโปรตีนและเป็นรายได้เสริมสำหรับเกษตรกร รัฐบาลได้บรรจุโครงการพัฒนาสัตว์ปีกสำหรับหมู่บ้านยากจนในชนบทไว้ใน

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ 5 (พ.ศ.2525-2529) หน่วยงานที่ค่อนข้างจะมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาการเลี้ยงไก่พื้นเมืองได้แก่ กรมปศุสัตว์ซึ่งมีบทบาททั้งด้านงานวิจัยและงานพัฒนา นอกจากนี้หน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชนบท เช่น กรมประชาสงเคราะห์ สำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบทและองค์กรเอกชน ก็ได้บรรจุการพัฒนาการเลี้ยงไก่พื้นเมืองไว้ในโครงการย่อยของตนเอง รวมทั้งสถาบันการศึกษาต่าง ๆ เช่นมหาวิทยาลัย และสถาบันเทคโนโลยีก็ได้ให้ความสนใจในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับไก่พื้นเมืองเช่นกัน

ในปี พ.ศ.2526 อาจกล่าวได้ว่าเป็นปีที่มีการระดมความคิดในการพัฒนาการเลี้ยงไก่พื้นเมืองอย่างเป็นทางการเป็นครั้งแรกในประเทศไทย โดยสำนักงานเกษตรภาคตะวันออกเฉียงเหนือ สำนักงานปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ตำบลท่าพระ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ได้จัดสัมมนาไก่พื้นเมืองขึ้นเป็นครั้งแรกซึ่งมีบุคลากรจากภาครัฐและเอกชนและเกษตรกรเข้าร่วมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นประมาณ 200 คน ต่อจากนั้นได้มีการประชุมสัมมนาในลักษณะเดียวกันอีกประมาณ 4-5 ครั้ง (ดูภาคผนวก) นอกจากการประชุมสัมมนาแล้ว การพัฒนาในรูปแบบต่าง ๆ ก็เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องและกระจายตัวกว้างขวางมากขึ้น เช่น การให้ความรู้เกี่ยวกับไก่พื้นเมืองในรูปของการฝึกอบรมและหรือเผยแพร่ตามสื่อต่าง ๆ การประชาสัมพันธ์ในรูปการประกวดไก่พื้นเมือง ไก่ชน ตลอดจนจุดเด่นของคุณภาพซากไก่พื้นเมือง จนทำให้ไก่พื้นเมืองเป็นที่นิยมและตลาดมีความต้องการมากขึ้น เป็นที่น่ายินดีว่าในระยะหลังภาคเอกชนได้ให้ความสนใจเกี่ยวกับไก่พื้นเมืองมากขึ้น โดยให้ความร่วมมือทั้งในแง่ของการเป็นผู้ร่วมและผู้สนับสนุนการประชุมสัมมนา ปัจจุบันได้มีการจัดตั้งสมาคมอนุรักษ์และพัฒนาไก่พื้นเมืองไทยขึ้น เมื่อเดือนพฤศจิกายน 2540

วัตถุประสงค์การเลี้ยงไก่พื้นเมืองของเกษตรกร แบ่งเป็น 3 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ

1) เพื่อเป็นอาหารในครอบครัว โดยรู้จักกันในชื่อไก่พื้นเมือง ไก่บ้าน หรือไก่ไทย และถ้ามีปริมาณมากพอก็จำหน่ายเป็นรายได้เสริม คาดว่ามีปริมาณทั้งสิ้นปีละ 90-120 ล้านตัว คิดเป็นมูลค่าประมาณ 5.4-7.2 พันล้านบาท¹ โดยภาคตะวันออกเฉียงเหนือจะมีปริมาณการเลี้ยงสูงสุดคือประมาณ 45 % , ภาคเหนือ 34 % , ภาคกลาง 12 % , และภาคใต้ 9 % ของการเลี้ยงไก่พื้นเมืองทั่วประเทศ (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2539)

2) เพื่อความเพลิดเพลินหรือความสวยงาม เช่น ไก่แจ้

3) เพื่อเป็นเกมกีฬา เรียกว่าไก่ชน หรือไก่ตี

สำหรับปริมาณและมูลค่าของไก่แจ้และไก่ชนในปัจจุบัน ยังไม่มีข้อมูลที่แน่นอน หากมีข้อมูลในส่วนนี้ก็จะประโยชน์อย่างยิ่ง

1) -ประเมินจาก จำนวนครอบครัวทั่วประเทศ 12.56 ล้านครอบครัว, 60%อาศัยในชนบท, 80% ของครอบครัวในชนบทเลี้ยงไก่พื้นเมือง

-จำนวนไก่พื้นเมืองที่บริโภคหรือจำหน่าย 15-20 ตัว/ครอบครัว/ปี(แม่ไก่ 3 ตัว/ครอบครัว, อัตราการตาย 70%)

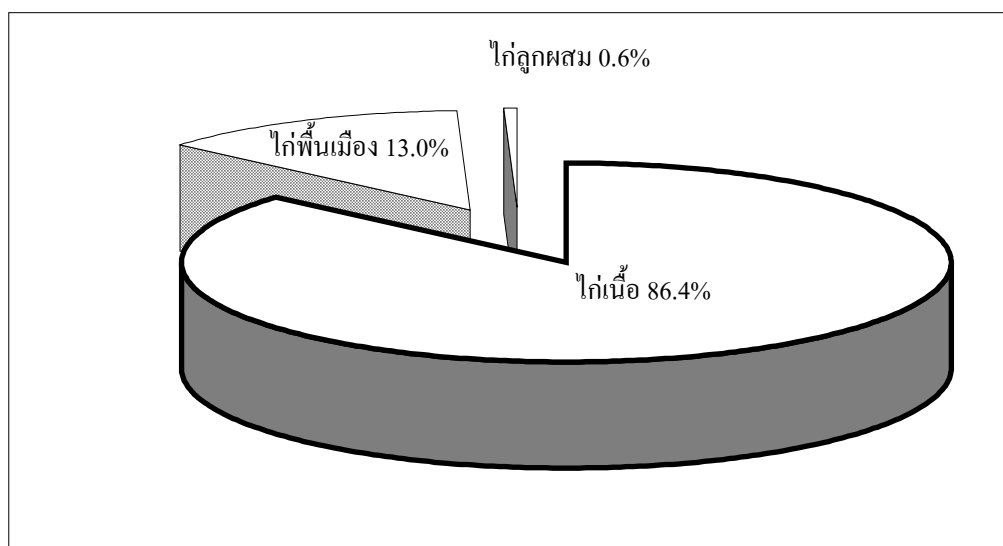
-ราคาไก่พื้นเมืองเฉลี่ยตัวละ 60 บาท

2.3 การพัฒนาการเลี้ยงไก่ลูกผสมพื้นเมือง

ถึงแม้ว่าไก่พื้นเมืองจะมีลักษณะเด่นคือ ปรับตัวได้ดีในสภาพชนบท หากินเก่ง ทนทานต่อโรคระบาดที่สำคัญและสามารถให้ผลผลิตได้แม้ว่าการจัดการอยู่ในระดับต่ำ แต่มีข้อด้อยคือ เจริญเติบโตช้าและอัตราการไข่ต่ำเมื่อเปรียบเทียบกับพันธุ์แท้จากต่างประเทศ นักวิจัยจึงได้ศึกษาหาวิธีที่จะเพิ่มผลผลิตไก่พื้นเมือง โดย ผสมข้ามกับไก่พันธุ์แท้ต่างๆ เช่น ไรต์ ไอส์แลนด์เรด (Rhode Island Red, RIR) บาร์พลีมัธร็อค (Bared Phymouth Rock, BPR) เล็กฮอร์นขาว (Single White Leghorn, SWL) และ เซี่ยงไฮ้ (Shang hai, SH) เป็นต้น โดยมีทั้งลูกผสม 2 สายเลือดและ 3 สายเลือด

ไก่ลูกผสมพื้นเมืองในปัจจุบันแบ่งตามลักษณะผู้เลี้ยงได้เป็น 2 กลุ่มคือ กลุ่มแรกเป็นเกษตรกรรายย่อยซึ่งได้รับการแนะนำส่งเสริมจากภาครัฐซึ่งผู้เลี้ยงและจำนวนไก่ที่เลี้ยงมีจำนวนไม่มากนัก อีกกลุ่มหนึ่งคือ ภาคเอกชนที่ผลิตไก่ลูกผสมเป็นการค้าในปริมาณที่ค่อนข้างมากและสม่ำเสมอ เท่าที่ทราบมีอยู่ 2 บริษัทด้วยกันคือ ไก่ไทยชัยอารีย์ และ บริษัทตะนาวศรีไก่ไทย ซึ่งมีกำลังผลิตรวมทั้งสิ้นประมาณ 80,000-100,000 ตัว/สัปดาห์ หรือ 4-5 ล้านตัว/ปี (จันทรรณู , ติดต่อส่วนตัว)

จากข้อมูลชี้ให้เห็นว่า จำนวนไก่ที่เลี้ยงเพื่อผลิตเนื้อในประเทศไทย (ไม่รวมไก่ไข่และไก่พ่อแม่พันธุ์) มีประมาณ 795-825 ล้านตัว ประกอบด้วย ไก่เนื้อ 86.4 % ไก่พื้นเมือง 13.0 % และไก่ลูกผสม 0.6 % (รูปที่ 1)

รูปที่ 1 : ประมาณการสัดส่วนของไก่ที่เลี้ยงเพื่อผลิตเนื้อในประเทศไทย (ไม่รวมไก่ไข่และไก่พ่อแม่พันธุ์)

บทที่ 3

ลักษณะและคุณสมบัติของไก่พื้นเมือง

3.1 บรรพบุรุษของไก่พื้นเมือง

ไก่พื้นเมืองหรือไก่บ้าน (Domestic Fowl) จัดอยู่ใน Family Phasianidae Order Galliformes Class Aves

จากพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 ได้ให้คำจำกัดความเกี่ยวกับไก่ไว้ดังนี้

“ไก่ชน หมายถึง ชื่อไก่ชนิดหนึ่งที่เลี้ยงไว้ตีกัน

ไก่ป่า หมายถึง ชื่อไก่ชนิด Gallus gallus ในวงศ์ Phasianidae ขาสีเทาโคนหางสีขาว ขอบอาศัยในป่าไผ่ ในประเทศไทยมี 2 ชนิดย่อยคือ ไก่ป่าดงหุขาว และไก่ป่าดงหุแดง ไก่ชนิดนี้เป็นต้นตระกูลของไก่บ้าน ”

(1) ไก่ป่าดงหุขาวหรือไก่ป่าอีสาน (Cochin Chinese Red Jungle Fowl) ลักษณะเพศผู้ขนบนหัวและสร้อยคอเป็นเส้นยาวปลายแหลม หัวและคอตอนบนเป็นสีทองค่อนข้างแดง ส่วนบนของหลังเป็นสีน้ำตาลแดงดำ ขนคลุมต้นปีกเป็นสีแดงเลือดหมู ขนคลุมโคนหางเป็นสีดำ เหลือบเขียวน้ำเงินแต่โคนขนเป็นสีขาว ขนหางสีดำเหลือบเขียวน้ำเงินและมีเส้นยาวสองเส้น ปลายแหลมและโค้งงอ ส่วนล่างของลำตัวเป็นสีดำบริเวณหน้าเป็นหนังเกลี้ยงสีแดง ๆ หงอนบนหัวใหญ่สีแดง ตุ่มหูสีขาวเห็นได้ชัด ม่านตาสีแดงแกมเหลือง ปากบนสีค่อนข้างดำ คล้ายสีเขาควยปากล่างค่อนข้างเหลือง แข้งนิ้วเท้าและเล็บสีค่อนข้างดำ เพศเมียขนบนหัวและส่วนบนของตัวโดยทั่วไปจะเป็นสีน้ำตาลแกมดำ หงอนและเหนียงสั้นกว่าเพศผู้ ม่านตาสีน้ำตาลหรือส้ม ปากบนสีน้ำตาลปากล่างค่อนข้างเหลือง แข้ง นิ้วและเล็บสีค่อนข้างดำแต่ไม่เข้มเหมือนเพศผู้ ไก่ชนิดนี้พบทั่วไปในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคตะวันออก ภาคกลาง พบน้อยเพราะพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบและที่นา

(2) ไก่ป่าดงหุแดงหรือไก่ป่าพันธุ์พม่า (Burmese Red Jungle Fowl) ลักษณะคล้ายกับไก่ป่าดงหุขาวมาก แตกต่างที่ตุ่มหูเป็นสีแดง ขนสร้อยคอทั้งเพศผู้และเพศเมียสั้นกว่าไก่ป่าดงหุขาวเล็กน้อย พบในภาคเหนือและภาคตะวันออก

ถึงแม้ว่าการเลี้ยงไก่พื้นเมืองของไทยนั้นจะมีสืบเนื่องกันมาช้านานแต่ไม่ได้มีการจำแนกพันธุ์ (breed) ไว้อย่างชัดเจนทั้งในแง่ของลักษณะภายนอกที่ปรากฏ (phenotype) และในระดับพันธุกรรม (genotype) สำหรับชื่อพันธุ์ที่เรียกกันในปัจจุบันนั้น เกิดจากผู้เลี้ยงไก่ชนทำการผสมและคัดเลือกขึ้นเองเป็นส่วนใหญ่ และตั้งชื่อต่าง ๆ กันไปเช่น ไก่ชนพระนเรศวร ไก่เหลืองหางยาว ประดู่หางดำ เขียวสร้อยทอง ประดู่เลาเทาทอง เทาแดง กรด แสมดำ กาเหว่า เหลืองโนรี ไก่ชี ไก่ลาย ไก่กนกแดง ไก่คางเครา ฯลฯ

ไก่พื้นเมืองที่พบในชนบทอาจจำแนกเป็น 4 พันธุ์ด้วยกันคือ 1) ไก่ฮูหรือไก่ชน 2) ไก่แจ้ 3) ไก่ตะเภ่า และ 4) ไก่กลายพันธุ์ (อภิชัย, 2541) คาดว่ามีไก่ฮูหรือไก่ชนประมาณ 91 %

ของไก่พื้นเมืองทั้งหมด ที่เหลืออีกประมาณ 9 % เป็นไก่แจ้ ส่วนไก่ตะเภาและไก่กลายพันธุ์พบว่ามีน้อยมาก (บัญญัติ, 2525) สำหรับงานวิจัยฉบับนี้จะกล่าวถึงไก่ฮูหรือไก่ชนเป็นหลัก

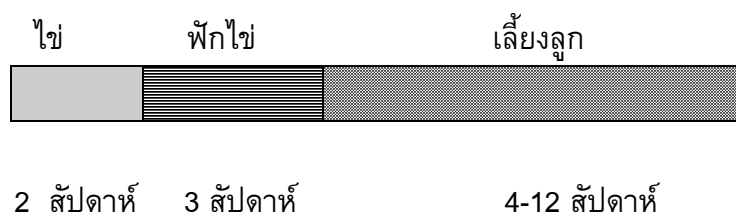
วัตถุประสงค์ของการเลี้ยงไก่ฮูหรือไก่ชน สามารถแบ่งได้ 2 กลุ่ม คือ เพื่อเป็นอาหาร และหรือจำหน่ายเป็นรายได้เสริม และเพื่อการกีฬา

(1) เลี้ยงไว้เพื่อเป็นอาหารและรายได้เสริม ซึ่งเป็นประเด็นหลักของงานวิจัยนี้ และจะได้กล่าวในรายละเอียดต่อไป

(2) เลี้ยงไว้เพื่อการกีฬา ไก่ชนแบ่งออกเป็น 3 ขนาด หรือ 3 รอย คือ รอยเล็ก รอยกลาง และรอยใหญ่ รอยเล็กหมายถึงไก่ที่มีน้ำหนักตัวต่ำกว่า 2 กิโลกรัม รอยกลาง 2-3 กิโลกรัม และรอยใหญ่มีน้ำหนักตัวตั้งแต่ 3 กิโลกรัมขึ้นไป โดยนักชนไก่นิยมเลี้ยงไก่รอยกลางหรือรอยใหญ่ ดังนั้นกีฬาชนไก่ก็อาจเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดการปรับปรุงพันธุ์โดยธรรมชาติ (บัญญัติ, 2525) เกษตรกรที่เลี้ยงไก่ชนโดยเฉพาะนั้นมีจำนวนน้อยกว่าพวกที่เลี้ยงไว้เป็นอาหารมาก แต่เกษตรกรเหล่านี้จะเอาใจใส่ในการดูแลไก่เป็นอย่างดี เนื่องจากมีแรงจูงใจสูง กล่าวคือไก่บางตัวที่มีลักษณะและคุณสมบัติเป็นที่ต้องการของตลาด อาจมีราคาสูงถึงหลักแสนบาท การเลี้ยงไก่ชนนั้นอาจกล่าวได้ว่าเป็นการเพิ่มมูลค่าของไก่พื้นเมืองได้อีกทางหนึ่งด้วย

3.2 พฤติกรรมของไก่พื้นเมือง

ไก่พื้นเมืองที่เกษตรกรเลี้ยงไว้ในปัจจุบัน ยังมีพฤติกรรมของสัตว์ปีกป่าที่สำคัญอยู่ กล่าวคือ การไขจะไข่เป็นชุดหรือตบ (clutch) การไข่แต่ละชุดใช้เวลาประมาณ 2 สัปดาห์ ซึ่งได้ไข่ประมาณ 8-12 ฟอง เมื่อไข่หมดชุดแม่ไก่จะใช้เวลาฟักไข่ 21 วัน ต่อจากนั้นจะใช้เวลาเลี้ยงลูกไก่อีกประมาณ 1-3 เดือน จึงจะเข้าสู่รอบการผสมพันธุ์ต่อไป ซึ่งการผสมพันธุ์แต่ละรอบจะใช้เวลาประมาณ 3-4 เดือน หรือใน 1 ปี แม่ไก่พื้นเมืองจะให้ไข่ 3-4 ชุด หรือ 30-50 ฟอง (รูปที่ 2) การที่ไก่พื้นเมืองยังมีพฤติกรรมดังกล่าวข้างต้นอาจพิจารณาได้ 2 มุมมองคือ ในแง่ของการเลี้ยงเชิงการค้าถือว่าเป็นลักษณะด้อย เพราะให้ผลผลิตต่ำ แต่ถ้าในเชิงระบบของเกษตรกรจัดได้ว่าเป็นลักษณะเด่นที่สำคัญเพราะ เกษตรกรสามารถผลิตลูกไก่ได้เองโดยใช้แม่ไก่ฟักไข่ ดังนั้นการพัฒนาไก่พื้นเมืองจะต้องมีความชัดเจนว่า จะพัฒนาเพื่อใคร ทั้งนี้เพราะจะทำให้สามารถระบุคุณสมบัติของไก่พื้นเมืองได้ว่า อะไรคือลักษณะด้อยอะไรคือลักษณะเด่น

รูปที่ 2 : ระยะเวลาการผลิตลูกไก่พื้นเมืองในแต่ละชุด (9-17 สัปดาห์)

3.3 ลักษณะของไก่พื้นเมือง

ลักษณะและรูปร่างของไก่พื้นเมืองโดยทั่วไป จะสูงและเบรียวกว่าไก่พันธุ์เนื้อ ไก่เพศผู้ส่วนใหญ่มีขนสีดำ ส่วนสรีรยคจะมีสีต่างกันไป เช่น เหลือง แดง เขียวอมน้ำเงิน เป็นต้น ไก่เพศเมียส่วนใหญ่มีขนสีดำแต่ก็ยังพบขนสีเทาและน้ำตาลอ่อนได้บ้าง เพศผู้จะเจริญเติบโตเร็วกว่าเพศเมีย และเริ่มผสมพันธุ์ได้เมื่ออายุประมาณ 8 เดือน น้ำหนักตัวประมาณ 2.0-2.5 กิโลกรัม น้ำหนักตัวเมื่อโตเต็มที่ประมาณ 3.0-3.5 กิโลกรัม เพศเมียจะเริ่มผสมพันธุ์ได้เมื่ออายุประมาณ 5-6 เดือน โดยน้ำหนักตัวประมาณ 1.4-1.6 กิโลกรัม (อาวุธ, 2522)

เมื่อได้รับการผสมพันธุ์แม่ไก่จะวางไข่และฟักไข่ อัตราการฟักออกเฉลี่ยตลอดปีประมาณ 80-85 % อัตราการฟักออกในฤดูหนาวและฤดูฝนจะดีกว่าในฤดูร้อน ทั้งนี้เนื่องจากน้ำเชื้อของพ่อพันธุ์มีคุณภาพดี ประกอบกับอุณหภูมิและความชื้นพอเหมาะ ในทำนองเดียวกันการเจริญเติบโตของไก่พื้นเมืองในฤดูหนาวและฤดูฝนก็ดีกว่าในฤดูร้อน เพราะอาหารในธรรมชาติ เช่น หญ้าและแมลงมีมาก(อาวุธ, 2522; สวัสดิ์และคณะ, 2526; เกรียงไกรและคณะ, 2526; เชิดชัยและคณะ, 2530; เกรียงไกร 2531; พิทยา, 2534)

ในสภาพชนบทไก่พื้นเมืองคละเพศจะมีอัตราการเจริญเติบโตเฉลี่ยวันละ 7-10 กรัม โดยสูงสุดในช่วงแรกเกิดถึงอายุ 16 สัปดาห์ แต่หลังจากนั้นอัตราการเจริญเติบโตจะเริ่มลดลงและมีน้ำหนักตัวประมาณ 0.8-1.2 กิโลกรัม เมื่ออายุ 4 เดือน (รูปที่ 7) ซึ่งเป็นน้ำหนักที่พอเหมาะกับการบริโภคหรือจำหน่าย (อาวุธ, 2522; สวัสดิ์และเกรียงไกร 2525; เกรียงไกร, 2531; พิทยา, 2534; อำนวยและคณะ 2540)

จากข้อมูลอัตราการไข่ อัตราการฟักออก และอัตราการเจริญเติบโตของไก่พื้นเมืองที่เลี้ยงในชนบท สามารถประเมินได้ว่า แม่ไก่พื้นเมือง 1 ตัว จะสามารถผลิตลูกไก่ที่อยู่รอดจนถึงอายุ 4 เดือนได้ประมาณ 24-40 ตัว/ปี (ถ้าอัตราการเลี้ยงรอด 100%) อย่างไรก็ตามจากการที่ผู้วิจัยได้รวบรวมผลการพัฒนาระดับหมู่บ้านในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเมื่อ ปี พ.ศ. 2530 จำนวน 4,923 หมู่บ้าน คิดเป็น 21.9% ของจำนวนหมู่บ้านทั้งหมดพบว่า 73% ของหมู่บ้านที่มีข้อมูล มีไก่พื้นเมืองตายตั้งแต่ครั้งหนึ่งของฝูงขึ้นไปและตายทุกปี มีเพียง 9.1% เท่านั้นที่ตายน้อยมากหรือตายเป็นบางปี ซึ่งใกล้เคียงกับข้อมูลที่ได้จากเกษตรกร 312 ครอบครัวจาก 78 หมู่บ้าน ใน 17 จังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือ คือลูกไก่พื้นเมืองมีอัตราการเลี้ยงรอดประมาณ 30% (พิทยา, 2534) ดังนั้น ใน 1 ปี แม่ไก่พื้นเมืองแต่ละตัวจะสามารถผลิตลูกไก่พื้นเมืองจนถึงอายุ 4 เดือนได้เพียง 7-12 ตัว

จากข้อมูลชี้ให้เห็นว่าการเพิ่มผลผลิตไก่พื้นเมืองในชนบทอาจทำได้ 2 วิธีคือ

- 1) เพิ่มจำนวนลูกไก่/แม่/ปี
- 2) ลดอัตราการตาย

คุณสมบัติสำคัญบางประการของไก่พื้นเมืองได้แก่

- (1) มีสัญชาตญาณในการหลบภัย หากินเก่ง สามารถใช้อาหารที่มีคุณภาพต่ำได้ดีกว่า ไก่ลูกผสมพื้นเมือง (เดชา, 2537)
- (2) มีความต้านทานความเครียดจากความร้อน (heat stress) มากกว่าไก่ลูกผสมพื้นเมืองและพันธุ์แท้จากต่างประเทศ (Khan, 1998)
- (3) มีความต้านทานโรคระบาดที่สำคัญ คือ ฝีดาษไก่ (Fowl Pox) อหิวาต์ไก่ (Fowl Cholera) และนิวคาสเซิล (Newcastle) สูงกว่าไก่ลูกผสมพื้นเมืองและพันธุ์แท้จากต่างประเทศ (เชิดชัยและคณะ, 2524 ก; เชิดชัยและบัญญัติ, 2525; เชิดชัยและคณะ, 2526)
- (4) การพัฒนาอวัยวะสืบพันธุ์ของไก่เพศเมียคือ รังไข่และท่อหน้าไข่ มีแนวโน้มด้อยกว่าไก่พันธุ์แท้จากต่างประเทศ ทำให้อายุเมื่อไข่ฟองแรกช้า (รัตน, 2532)

บทที่ 4

ไก่พื้นเมืองกับวิถีชีวิตเกษตรกร

มีคำกล่าวว่าการเลี้ยงไก่พื้นเมืองของเกษตรกรเป็นลักษณะ “ ไก่เลี้ยงคน มากกว่าคนเลี้ยงไก่ ” ซึ่งชี้ให้เห็นว่า ไก่พื้นเมืองมีคุณสมบัติที่ดีคือ สามารถอยู่รอดและให้ผลผลิตระดับหนึ่งมาเป็นเวลาช้านานถึงแม้ว่าจะได้รับการเลี้ยงดูน้อยมากและชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นที่จะต้องหาเหตุผลว่า เพราะเหตุใดเกษตรกรจึงให้ความสนใจใส่ต่อไก่พื้นเมืองน้อยมาก ทั้งๆที่ไก่พื้นเมืองเป็นแหล่งอาหารและรายได้เสริมที่ดีของเกษตรกร

4.1 ไก่พื้นเมืองในระบบการเกษตร

เมื่อพิจารณาในเชิงระบบการเกษตรโดยเฉพาะในแง่ผลผลิตการเกษตร อาจกล่าวได้ว่า เกษตรกรจะให้ความสำคัญอันดับแรกต่อพืชเศรษฐกิจ เช่น ข้าว ข้าวโพด มันสำปะหลัง รองลงมาได้แก่สัตว์เลี้ยงขนาดใหญ่เช่น โค กระบือ และหรือสุกร โดยไก่พื้นเมืองจะอยู่ในอันดับท้ายๆ ของระบบการผลิต ทั้งนี้เพราะรายได้จากไก่พื้นเมืองในรูปของเงินสดมีปริมาณน้อยเมื่อเปรียบเทียบกับผลผลิตชนิดอื่น

ถ้าแบ่งเกษตรกรตามชนิดของพืชที่ปลูกอาจแบ่งออกได้เป็น 2 กลุ่มด้วยกันคือ กลุ่มแรกปลูกข้าวเป็นหลัก กลุ่มที่สองปลูกพืชไร่เป็นหลัก เช่น มันสำปะหลัง ปอและหรือข้าวโพด ส่วนพืชผักนั้นเกษตรกรนิยมปลูกหลังเก็บเกี่ยวข้าวในพื้นที่ๆ มีน้ำเท่านั้น

จากรูปที่ 3 จะเห็นว่า ฤดูเพาะปลูกและฤดูเก็บเกี่ยวข้าวซึ่งเป็นพืชหลัก ส่วนใหญ่จะอยู่ระหว่างเดือนพฤษภาคม-สิงหาคมและพฤศจิกายน-มกราคมของทุกปี เกษตรกรจะใช้แรงงานส่วนใหญ่อยู่ในไร่นา โดยจะออกไปในไร่นาตั้งแต่เช้าตรู่และกลับมามันในตอนค่ำ หรือบางรายก็จะไปค้างในไร่นา ดังนั้นการดูแลไก่พื้นเมืองในช่วงดังกล่าวอาจน้อยกว่าฤดูอื่นๆ ปรากฏว่าช่วงเวลาดังกล่าวเป็นระยะที่ไก่ตายมากที่สุดในรอบปี ดังนั้นนอกจากปัญหาโรคระบาดแล้ว การดูแลเอาใจใส่ก็เป็นสาเหตุสำคัญอีกประการหนึ่งด้วย

เป็นที่ทราบกันดีว่าในระยะ 10 กว่าปีที่ผ่านมาเกษตรกรที่อยู่ในวัยแรงงานจะออกจากหมู่บ้านไปหางานทำตามเมืองใหญ่ๆ ทั้งในจังหวัดใกล้เคียงและหรือกรุงเทพฯ จะกลับภูมิลำเนาอีกครั้งเมื่อถึงฤดูเก็บเกี่ยว วนเวียนเช่นนี้เรื่อยไป ดังนั้นในบางหมู่บ้านจะเหลือเฉพาะคนสูงอายุ เด็กและหรือสตรีมีครรภ์หรือมีบุตรติดาที่อยู่ในวัยทารกเท่านั้น ซึ่งถ้าหมู่บ้านใดมีลักษณะการเคลื่อนย้ายแรงงานดังกล่าว แรงงานที่จะมาดูแลไก่พื้นเมืองก็จะน้อยลงไปอีก

อีกประการหนึ่ง ก็คือลักษณะการตั้งบ้านเรือน เกษตรกรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคเหนือจะมีการตั้งบ้านเรือนคล้ายคลึงกันคือ อยู่เป็นกลุ่มๆ ทั้งนี้เนื่องจากมีความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติและเพื่อนบ้านสูง และจากการที่เกษตรกรส่วนใหญ่เลี้ยงไก่ในบริเวณบ้าน ดังนั้นเมื่อเกิดโรคระบาดขึ้นการแพร่ระบาดก็เป็นไปอย่างรวดเร็ว หรือถ้าไก่ในหมู่บ้านมีจำนวนมากขึ้น ความสมดุลด้านปริมาณระหว่างจำนวนไก่กับอาหารตามธรรมชาติก็จะเสียไป

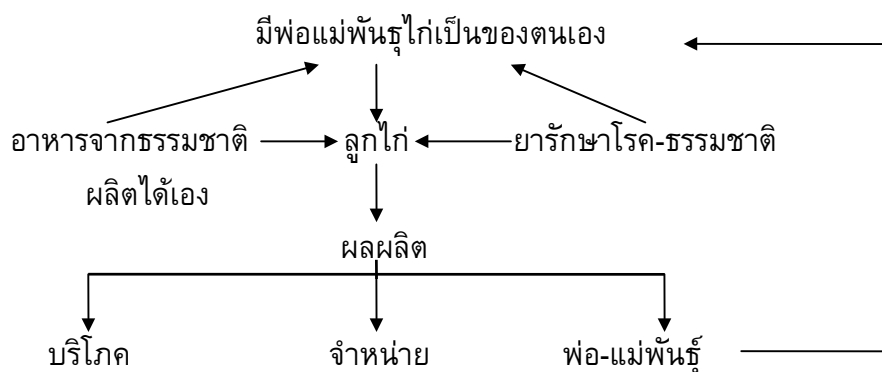
ดังนั้นในการพัฒนาและหรือส่งเสริมการเลี้ยงไก่พื้นเมืองนั้น ประการแรก จะต้องศึกษาและทำความเข้าใจวิถีชีวิตของเกษตรกรก่อนและที่สำคัญคือ เป็นสิ่งที่เกษตรกรต้องการหรือไม่ ถ้าต้องการจะใช้เทคนิคหรือรูปแบบที่เหมาะสมอย่างไร

ชนิดพืชและ ระยะที่ไถด้าย	เดือน											
	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.
ข้าว มัน	เก็บเกี่ยว					เตรียมดินปลูก						เก็บเกี่ยว
		เตรียมดินปลูก										
			กำจัดวัชพืช									
		เก็บเกี่ยว										เก็บเกี่ยว
ปอ			เตรียมดิน									
			กำจัดวัชพืช									
ข้าวโพด		เตรียมดินปลูก										
			กำจัดวัชพืช									
พืชผัก	เก็บเกี่ยว											
		ปลูก/เก็บเกี่ยว										
ระยะที่ ไถพื้น เมืองด้าย												

รูปที่3: ปฏิทินการปลูกพืชและระยะที่ไถพื้นเมืองด้ายในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคเหนือ
ที่มา: ดัดแปลงจากอภิชัย, 2531

4.2 การเลี้ยงไก่พื้นเมืองของเกษตรกร

การที่ไก่พื้นเมืองอยู่คู่กับระบบการเกษตรของไทยมาเป็นเวลาช้านานนั้น น่าจะเป็นเพราะเกษตรกรสามารถพึ่งตนเองได้ทั้งระบบ คือตั้งแต่การผลิตจนถึงการตลาด โดยเกษตรกรต้องใช้ปัจจัยการผลิตที่เป็นเงินสดต่ำมาก กล่าวคือเกษตรกรมีพ่อแม่พันธุ์เป็นของตนเองเพื่อใช้ในการผลิตลูกไก่ (รูปที่ 4) ใช้อาหารในธรรมชาติ เศษอาหารในครัวเรือนหรืออาหารที่ผลิตได้ในท้องถิ่นในการเลี้ยงไก่ ใช้สมุนไพรเพื่อป้องกันและหรือกำจัดโรคพยาธิ และเมื่อมีผลผลิตเกิดขึ้นก็นำมาบริโภคหรือจำหน่ายโดยไม่มีปัญหาในเรื่องตลาด ซึ่งเป็นปัญหาสำคัญสำหรับผลผลิตการเกษตรหลายชนิดในประเทศไทย ระบบการผลิตไก่พื้นเมืองของเกษตรกร สามารถสรุปได้ดังรูปที่ 4

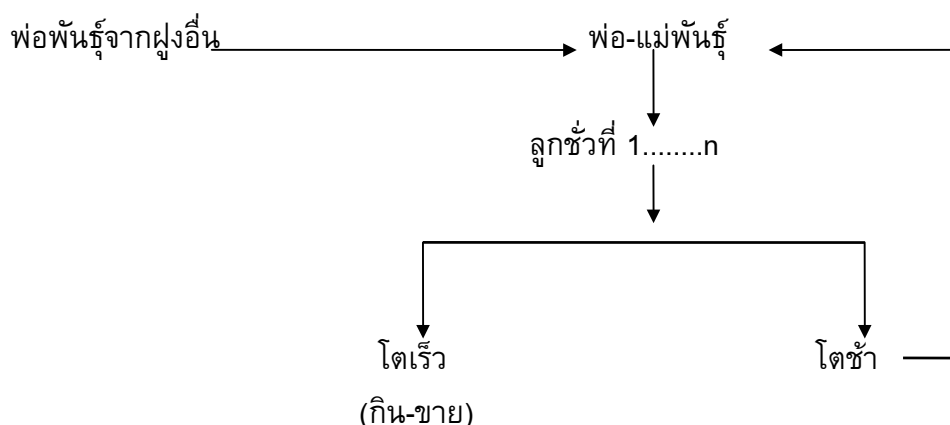

รูปที่ 4 : ระบบการผลิตไก่พื้นเมืองของเกษตรกร

เนื่องจากข้อมูลที่มีรายงานส่วนใหญ่เป็นข้อมูลการเลี้ยงไก่พื้นเมืองในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ดังนั้นจึง ขอเสนอวิธีการเลี้ยงไก่พื้นเมืองของเกษตรกรในภาคนี้เป็นหลัก โดยคาดว่าจะใกล้เคียงกับวิธีการเลี้ยงของเกษตรกรในภาคอื่นๆ

วัตถุประสงค์การเลี้ยงไก่พื้นเมืองของเกษตรกรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ แบ่งเป็น 3 กลุ่มด้วยกัน คือ เลี้ยงไว้เพื่อบริโภคและจำหน่ายประมาณ 82 % เลี้ยงไว้เพื่อบริโภคเพียงอย่างเดียวประมาณ 16 % และเลี้ยงไว้เพื่อจำหน่ายอย่างเดียวมีเพียง 2 % ของเกษตรกรทั้งหมด สถานที่เลี้ยงไก่แบ่งออกเป็น 3 รูปแบบด้วยกัน เลี้ยงอยู่ในบริเวณบ้านตลอดปีประมาณ 85 % เลี้ยงที่นาตลอดปีประมาณ 8 % และเลี้ยงทั้งในบริเวณบ้านและที่นาสลับกันไปตามฤดูกาล 7 % (พิทยา, 2534) เกษตรกรที่เลี้ยงไก่เกือบทั้งหมด จะมีเล้าหรือคอกเพื่อให้ไก่เข้าไปนอนในเวลากลางคืน แต่มีเพียงครึ่งหนึ่งเท่านั้นที่สามารถขังไก่ได้ คอกส่วนใหญ่จะอยู่ใต้ยุงข้าวภายในประกอบด้วยคอนนอน รังไข่ และมีประตูเข้าออกซึ่งมีขนาดเล็กเพื่อป้องกันขโมย ทำให้ไม่สะดวกต่อการเข้าไปในคอก จึงเป็นสาเหตุหนึ่ง ที่เกษตรกรจะไม่ค่อยเข้าไปทำความสะอาดภายในคอกไก่หรือรังไข่ ทำให้เป็นแหล่งสะสมโรคและพยาธิ

เกษตรกรจะปล่อยให้ไก่พื้นเมืองผสมพันธุ์กันเองตามธรรมชาติ โดยเฉลี่ยเกษตรกรจะมี พ่อพันธุ์ 1 ตัวและแม่พันธุ์ 3-5 ตัว พ่อแม่พันธุ์ส่วนใหญ่จะมาจากไก่ในฝูงซึ่งเป็นไก่ที่เหลือจากการบริโภคหรือจำหน่าย มีเกษตรกรเพียงบางรายเท่านั้นที่คัดเลือกลักษณะไม่ดีออกจากฝูง เช่น โตช้า อายุมาก หรือ คัดไก่ลักษณะที่ดีจากในฝูง หรือแลกเปลี่ยนกับเพื่อนบ้าน หรือซื้อไก่พื้นเมืองที่มีลักษณะดีไว้เป็นพ่อ-แม่พันธุ์ การจัดการฝูงพ่อ-แม่พันธุ์ไก่พื้นเมืองของเกษตรกรดังกล่าว (รูปที่ 5) น่าจะเป็นผลเสียมากกว่าผลดีกล่าวคือ การเจริญเติบโต อัตราการไข่ และหรืออัตราการฟักออกมีแนวโน้มที่จะลดลงเนื่องจาก พ่อ-แม่พันธุ์มีขนาดเล็ก อายุมากและอัตราการผสมเลือดชิดสูงขึ้น (บัญญัติ, 2525; เกรียงไกรและคณะ, 2526; อำนวยและคณะ, 2540) เมื่อถึงวัยเจริญพันธุ์หลังจากที่แม่ไก่ได้รับการผสมพันธุ์ก็จะวางไข่ ฟักไข่และเลี้ยงลูกต่อไปอีกระยะหนึ่งคือ ประมาณ 1-3 เดือนหลังจากนั้นจึงจะเข้าสู่รอบการผสมพันธุ์ต่อไป เมื่อไก่อายุ 4-5 เดือนจะมีน้ำหนักตัวประมาณ 1.0-1.2 กิโลกรัม ซึ่งพอเหมาะต่อการบริโภคหรือจำหน่าย เกษตรกรส่วนใหญ่จะคัดเลือกไก่ที่โตเร็วในฝูงบริโภคหรือจำหน่ายเป็นอันดับแรก ไก่ที่เหลือก็ใช้เป็นพ่อ-แม่พันธุ์ต่อไป

รูปที่ 5 : การจัดการฝูงพ่อ-แม่พันธุ์ไก่พื้นเมืองของเกษตรกร(วิธีเดิม)

เกษตรกรจะปล่อยให้ไก่พื้นเมืองหาอาหารกินเองตามธรรมชาติโดยมี รำ ปลายข้าว ข้าวเปลือกซึ่งเป็นแหล่งอาหารพลังงาน โปรยให้กินในตอนเช้าหรือตอนเย็น เมื่อพิจารณาในแง่ของปริมาณและคุณค่าของโภชนาที่ไก่ได้รับพบว่า อาหารตามธรรมชาติได้แก่ หญ้า หนอน และแมลงต่าง ๆ ซึ่งเป็นแหล่งโปรตีนและวิตามินที่สำคัญ จะมีมากในฤดูฝนและต้นฤดูหนาวเท่านั้น แต่ในฤดูร้อนมีน้อยมาก ส่วนแหล่งพลังงานแม้ว่าจะได้รับตลอดปีแต่อาจจะไม่เพียงพอต่อความต้องการของไก่ก็ได้ โดยเฉพาะเมื่อไก่ในฝูงมีจำนวนมากขึ้น ดังนั้นอัตราการเจริญเติบโตของไก่ในฤดูร้อนจะต่ำกว่าฤดูอื่น ประกอบกับเป็นฤดูที่มีการระบาดของพยาธิภายนอกสูง (อาวุธ, 2522; เกรียงไกรและคณะ, 2526; บัญญัติและคณะ, 2529; สวัสดิ์และคณะ, 2531)

เนื่องจากไก่พื้นเมืองที่เกษตรกรเลี้ยงมีขนาดต่างกันคือ ไก่ใหญ่ ไก่รุ่นและไก่เล็ก โดยไก่ใหญ่มักจะจิกตีไก่รุ่นและไก่เล็กซึ่งเป็นการจัดลำดับสังคม (peck order) ตามธรรมชาติ ทำให้ไก่รุ่นและไก่เล็กมีโอกาสที่จะได้รับอาหารที่เกษตรกรโปรยให้กินน้อยกว่าไก่ใหญ่ เกษตรกรบางรายได้แก้ปัญหาโดยการให้อาหารกระจายหลายจุดและหรือให้อาหารในสุมที่มีตาข่ายสำหรับไก่เล็กและตาข่ายสำหรับไก่รุ่น ซึ่งวิธีการนี้ก็สามารถลดปัญหาลงได้ระดับหนึ่ง

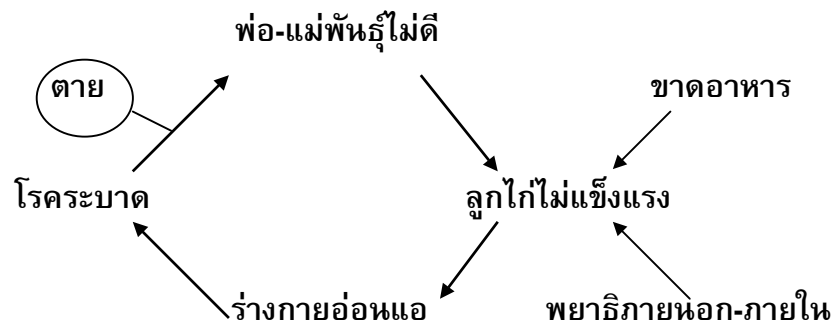
เกษตรกรจะให้ความสำคัญเรื่องการให้น้ำแก่ไก่พื้นเมืองน้อยมาก แหล่งน้ำของไก่พื้นเมืองส่วนใหญ่จะเป็นน้ำทิ้งจากการประกอบอาหารครัวเรือน ดังนั้นคุณภาพและปริมาณของน้ำที่ไก่พื้นเมืองได้รับอาจจะไม่เหมาะสมและเพียงพอต่อความต้องการของร่างกาย ซึ่งเป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ร่างกายอ่อนแอ และถ้าเกษตรกรซื้อไก่ป่วยจากตลาดมาบริโภค การแพร่ระบาดของโรคก็จะเป็นไปอย่างรวดเร็วมากขึ้น มีเกษตรกรเพียงบางรายเท่านั้นที่มีภาชนะใส่น้ำสะอาดไว้ให้ไก่กินเป็นประจำ โดยดัดแปลงจากวัสดุที่หาง่ายในท้องถิ่น เช่น ยางรถยนต์และหรือกระบอกไม้ไผ่ผ่าครึ่ง อย่างไรก็ตามการดูแลในส่วนนี้จะลดลงในฤดูเพาะปลูกและเก็บเกี่ยว

ปัญหาสำคัญที่สุดในการเลี้ยงไก่พื้นเมืองของเกษตรกรคือโรคระบาด จากรายงานวิจัยพบว่า 80 % ของเกษตรกรที่เลี้ยงไก่พื้นเมืองจะมีไก่ตายมากกว่าครึ่งและตายทุกปี โดยจะตายมากที่สุดในช่วงเดือนกุมภาพันธ์-เมษายน รองลงมาคือ ช่วงเดือนพฤศจิกายน-ธันวาคม และมีเกษตรกรประมาณ 10-15 % เท่านั้นที่ใช้จ่ายวัคซีนจะรักษาเมื่อไก่ป่วยแต่ก็จะได้ผล สำหรับการให้วัคซีนนั้นมีเกษตรกรเพียง 35 % เท่านั้นที่เคยให้วัคซีนป้องกันโรคและประมาณ 85 % ของเกษตรกรที่ให้วัคซีน จะให้วัคซีนเป็นบางครั้งในช่วงก่อนการระบาดของโรคหรือในขณะที่โรคระบาดซึ่งมักจะไม่ได้ผล และมีเพียง 3 % เท่านั้นที่เคยให้วัคซีนป้องกันโรคครบทั้ง 4 ชนิด (ฝีดาษไก่ หลอดลมอักเสบ นิวคาสเซิลและอหิวาต์ไก่) การให้วัคซีนนั้นเกษตรกรได้รับความรู้จากเจ้าหน้าที่ของรัฐ รองลงมาคือเรียนรู้จากเพื่อนบ้าน และศึกษาด้วยตนเองซึ่งมีน้อยมาก (ประสิทธิ์และคณะ, 2522; พิทยา, 2534)

ปัญหา รองลงมาจากโรคระบาด คือ พยาธิภายนอก เช่น หมัดชนิดเกาะแน่นซึ่งจะทำอันตรายต่อไก่เล็กเป็นอย่างมากในช่วงฤดูร้อน เกษตรกรจะใช้จ่ายปราบศัตรูพืชชนิดต่าง ๆ ในการกำจัดพยาธิ แต่พบว่าไม่ค่อยได้ผล มีเกษตรกรบางรายใช้น้ำมันเบนซิน น้ำมันโซล่า และหรือน้ำมันก๊าดซึ่งได้ผลค่อนข้างดี นอกจากนี้เกษตรกรยังใช้สมุนไพรต่าง ๆ เช่น ใบยาสูบ ใบกระเพรา ใบตะไคร้ ฯลฯ ซึ่งปรากฏว่าได้ผลพอสมควร สำหรับพยาธิภายในของไก่พื้นเมืองนั้นพบมากในช่วงฤดูฝนแต่มีเกษตรกรเพียง 7 % เท่านั้นที่ทำการถ่ายพยาธิโดยใช้ยาถ่ายพยาธิร่วมกับสมุนไพร

ถึงแม้ว่าอัตราการตายของไก่พื้นเมืองค่อนข้างสูง แต่จากการศึกษาพบว่า เกษตรกรทุกคนต้องการจะเลี้ยงไก่พื้นเมืองต่อไป โดยเกษตรกรประมาณ 46 % จะเลี้ยงแบบเดิมและอีก 54 % จะเลี้ยงไก่ต่อไปโดยมีการปรับปรุงในด้านอาหาร คอกหรือเล้าและการป้องกันโรคระบาด (พิทยา, 2534)

จากสภาพการเลี้ยงไก่พื้นเมืองของเกษตรกรในชนบทสามารถสรุปได้ดังรูปที่ 6

รูปที่ 6 : วัฏจักรการเลี้ยงไก่พื้นเมืองของเกษตรกร

ที่มา : เกรียงไกรและคณะ, 2526

จากรูปที่ 6 จะเห็นว่าสาเหตุที่ทำให้ผลผลิตไก่พื้นเมืองอยู่ในเกณฑ์ต่ำนั้น มีปัจจัยหลายประการที่เกี่ยวข้องเป็นลูกโซ่ทั้งด้านพันธุ์ อาหาร โรคและการจัดการ **ดังนั้นถ้าต้องการให้ไก่พื้นเมืองมีประสิทธิภาพการผลิตสูงขึ้น จำเป็นต้องทำทั้งระบบโดยปรับวิธีการให้สอดคล้องกับระบบการผลิตของเกษตรกร**

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับไก่พื้นเมือง

จากการรวบรวมและสังเคราะห์ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับไก่พื้นเมือง สามารถจัดเป็นหมวดหมู่ได้ดังนี้ คือ

5.1 พันธุ์และการปรับปรุงพันธุ์

การปรับปรุงพันธุ์แบ่งได้เป็น 2 ส่วนด้วยกัน คือ ไก่พื้นเมืองและไก่ลูกผสมพื้นเมือง

5.1.1 ไก่พื้นเมือง เกษตรกรของไทยได้มีการปรับปรุงพันธุ์ไก่พื้นเมืองด้วยวิธีการคัดเลือกพันธุ์สืบเนื่องต่อกันมายาวนาน โดยเฉพาะไก่ชนที่ใช้ในเกมกีฬา ลักษณะสำคัญที่ใช้เป็นเกณฑ์ในการคัดเลือก คือ รูปร่างและน้ำหนักตัว แต่ในส่วนของไก่พื้นเมืองที่เลี้ยงไว้เพื่อบริโภคในครัวเรือน หรือจำหน่ายนั้นมีการปรับปรุงค่อนข้างน้อย (รูปที่ 5)

จากการศึกษาข้อมูลพื้นฐานของไก่พื้นเมืองที่รวบรวมจากจังหวัดกาฬสินธุ์ มหาสารคาม ขอนแก่น และร้อยเอ็ดพบว่า ไก่พื้นเมืองจากทั้ง 4 จังหวัดมีคุณสมบัติใกล้เคียงกันกล่าวคือ อัตราส่วนของพันธุกรรมที่ถ่ายทอดได้ (heritability, h^2) ของน้ำหนักไก่พื้นเมืองเมื่ออายุ 8 สัปดาห์มีค่า $h^2 = 0.78$ และจำนวนไข่ใน 120 วันแรกมีค่า $h^2 = 0.17$ ซึ่งใกล้เคียงกับไก่พันธุ์ต่างๆ เช่น นิวแฮมเชียร์ เล็กฮอร์นขาว และโรดไอส์แลนด์เรด อย่างไรก็ตามค่า heritability เป็นค่าที่บ่งชี้คุณสมบัติเฉพาะของลักษณะประชากรไก่เฉพาะเวลาที่ศึกษาเท่านั้น (สวัสดี และคณะ, 2525; 2526 ก) โดยผู้วิจัยได้ให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการปรับปรุงไก่พื้นเมืองไว้ดังนี้คือ

- 1) ถ้าต้องการเพิ่มอัตราการเจริญเติบโตของไก่พื้นเมือง ควรใช้วิธีการคัดเลือกพันธุ์ซึ่งมีโอกาสสำเร็จค่อนข้างสูง
- 2) ถ้าต้องการเพิ่มอัตราการไข่ของไก่พื้นเมือง ควรใช้วิธีการจัดการมากกว่าการคัดเลือกพันธุ์

จากการรวบรวมพ่อแม่พันธุ์ไก่พื้นเมืองจากทุกอำเภอในจังหวัดมหาสารคามและทำการผสมพันธุ์ 4 ชั่วอายุ (generation) โดยลูกไก่ที่เกิดในทุกชั่วอายุได้รับการเลี้ยงดูด้วยอาหารภายใต้การจัดการที่ดีพบว่า ลูกไก่ที่เกิดในฤดูหนาวและฤดูฝนจะมีอัตราการเจริญเติบโตและประสิทธิภาพการใช้อาหารดีกว่าลูกไก่ที่เกิดในฤดูร้อน โดยไก่เพศผู้จะมีอัตราการเจริญเติบโตดีกว่าเพศเมียอย่างชัดเจนตั้งแต่อายุ 8 สัปดาห์ขึ้นไป สำหรับไก่ละเพศจะมีอัตราการเจริญเติบโต (12-13 กรัม/ตัว/วัน) และประสิทธิภาพการใช้อาหาร (3.4 - 3.6) ดีที่สุดในช่วงอายุ 0-16 สัปดาห์ หลังจากนั้นแนวโน้มที่จะลดลง (อำนวยและคณะ, 2540 ; ไสวและคณะ, 2541)

สำหรับอัตราการผสมติด (fertility) และอัตราการฟักออก (hatchability) ของไก่พื้นเมืองที่เลี้ยงโดยใช้พ่อพันธุ์คุมฝูง พบว่า การใช้พ่อพันธุ์ 1 ตัว และแม่พันธุ์ 6 ตัว จะได้ผลดีที่สุดและดีกว่าที่อัตราส่วนพ่อพันธุ์ 4 ตัว:แม่พันธุ์ 24 ตัว ทั้งนี้เพราะการผสมพันธุ์แบบฝูงใหญ่ไก่จะมีการจัดลำดับทางสังคม (peck order) ภายในฝูงและภายในเพศเดียวกัน ทำให้ไก่ที่อยู่ในอันดับท้ายๆ มีโอกาสผสมพันธุ์น้อยมาก (บัญญัติและคณะ, 2526) และเมื่อไก่พื้นเมืองมีอายุ

มากขึ้นประสิทธิภาพในการสืบพันธุ์ก็จะมีแนวโน้มลดลง ดังนั้นผู้พ่อ-แม่พันธุ์ควรมีอายุไม่เกิน 3 ปี (อาวุธ, 2522)

ดังนั้น การปรับปรุงพันธุ์ไก่พื้นเมืองสำหรับเกษตรกรส่วนใหญ่ในชนบทซึ่งมีแม่ไก่เฉลี่ย 3-5 ตัวต่อครอบครัวนั้น การคัดเลือกพันธุ์น่าจะเป็นวิธีการที่ได้ผลดีและเหมาะสมกับเกษตรกร

5.1.2 ไก่ลูกผสมพื้นเมือง การปรับปรุงพันธุ์ไก่พื้นเมืองโดยวิธีการผสมข้ามกับไก่พันธุ์ต่างประเทศ เช่น โรดไอส์แลนด์เรด บาร์พลีมัธร็อค เชียงไฮ้ หรือไก่ไข่ลูกผสมนั้นแบ่งเป็น 2 กลุ่มใหญ่ๆ ด้วยกันคือ ไก่ลูกผสม 2 สายเลือดและไก่ลูกผสม 3 สายเลือด ซึ่งไก่ลูกผสมทั้งสองลักษณะจะมีพันธุกรรมของไก่พื้นเมือง 75 %, 50 % และหรือ 25 %

จากผลการวิจัยที่ทำการศึกษาเปรียบเทียบประสิทธิภาพการผลิตของไก่พื้นเมืองกับไก่ลูกผสมพื้นเมือง 2 สายเลือดและ 3 สายเลือดทั้งที่ใช้พันธุ์พื้นเมืองหรือพันธุ์ต่างประเทศเป็นสายพ่อพันธุ์ (ตารางที่ 1) พบว่าข้อมูลตรงกันคือ ไก่ลูกผสมพื้นเมืองจะมีการพัฒนาการสืบพันธุ์ อัตราการเจริญเติบโตและอัตราการไข่ดีกว่าไก่พื้นเมืองถ้าเลี้ยงภายใต้การจัดการที่ดี คือ เลี้ยงแบบขัง ได้รับวัคซีนป้องกันโรคและพยาธิครบตามกำหนด อาหารและน้ำเพียงพอทั้งปริมาณและคุณภาพ (เกรียงไกรและคณะ, 2528; เพ็ญสวัสดิ์, 2528; ศิริลักษณ์, 2530; วรวิทย์และคณะ, 2531; รัตนา, 2532; มนทิตา, 2533; ปรัชญาและคณะ, 2533; ประชุมและคณะ, 2534; นิรัตน์, 2535; โอสภ, 2535; สมนึก, 2537; เดชา, 2537; อุดมศรีและคณะ, 2539) แต่ไก่ลูกผสมพื้นเมืองจะมีประสิทธิภาพการผลิตน้อยกว่าไก่พื้นเมืองทุกประการเมื่อนำไปเลี้ยงในสภาพชนบท (กนก, 2518; 2528; เชิดชัยและคณะ, 2524ก; 2525; 2526; 2528 ก,ข,ค; อภิชัยและคณะ, 2525; เชิดชัย, 2529; สมควรและศิริพรรณ, 2539)

เพื่อให้เห็นภาพชัดเจนยิ่งขึ้น ผู้วิจัยได้รวบรวมลักษณะทางเศรษฐกิจที่สำคัญของไก่พื้นเมืองและลูกผสมภายใต้สภาพการจัดการต่างๆไว้ในตารางที่ 1 อย่างไรก็ตามข้อมูลบางลักษณะมีการกระจายตัวสูงมากทั้งนี้เพราะการจัดการของงานวิจัยที่แตกต่างกันออกไป หากต้องการรายละเอียดเพิ่มเติมสามารถค้นคว้าได้จากเอกสารอ้างอิง

ตารางที่ 1 เปรียบเทียบลักษณะทางเศรษฐกิจของไก่พื้นเมืองกับไก่ลูกผสมพื้นเมือง ภายใต้การจัดการที่ต่างกัน

ลักษณะ	ไก่พื้นเมือง			ไก่ลูกผสมพื้นเมือง	
	การจัดการในระบบเดิม	ในฟาร์ม เกษตรกร ¹⁾	ใน ส ต า นี ทดลอง ²⁾	ในฟาร์ม เกษตรกร ¹⁾	ใน ส ต า นี ทดลอง ²⁾
1.น้ำหนักไข่ (ก/ฟอง)	40-50	40-50	40-50	50-60	50-60
2.น้ำหนักแรกเกิด (ก/ตัว)	30-35	30-35	30-35	40-45	42-47
3.อัตราการเจริญเติบโต (ก/ตัว/วัน)	7-10	7-10	12-15	7-10	12-18
4.อัตราการเปลี่ยนอาหาร/น้ำ หนักตัว	-	-	3.5-4.0	-	2.5-3.2
5.อายุไก่เมื่อไข่ฟองแรก(วัน)	180-210	180-210	150-170	160-180	160-180
6.น้ำหนักตัวเมื่อไข่ฟองแรก (ก.ก.)	1.5-1.8	1.5-1.8	1.4-1.6	1.5-1.7	1.3-1.6
7.อัตราการไข่ (ฟอง/แม่/ปี)	30-50	50-70	90-120	45-60	120-180
8.อัตราการฟักออก (%)	75-85	75-85	80-85	65-75	80-85
9.จำนวนลูกไก่ (ตัว/แม่/ปี)	25-30	44-55	70-90	30-40	100-150
10.อัตราการตาย (%)	50-70	25-30	10-15	30-40	5-15
11.จำนวนไก่น้ำหนักตัว 1-1.2 ก.ก./แม่/ปี	7-12	32-37	60-75	20-30	90-130
12.เปอร์เซ็นต์ซาก	-	-	78-85	-	80-85

¹⁾ การจัดการดีกว่าการจัดการในระบบเดิมเช่น ให้วัคซีนป้องกันโรคและหรือแยกลูกไก่จากแม่ เมื่อลูกไก่อายุ 1 เดือน เสริมอาหารคุณภาพดีในช่วงอายุต่ำกว่า 1 เดือน ให้แม่ไก่ฟักไข่

²⁾ เลี้ยงดูภายใต้การจัดการที่ดี ระยะ 0-20 สัปดาห์ จะเลี้ยงช่วง ระยะไข่จะเลี้ยงในกรงตับ ใช้ตู้ฟักไข่

5.2 อาหารและการให้อาหาร

นอกจากอิทธิพลของพันธุกรรมแล้ว อาหารก็เป็นปัจจัยที่สำคัญต่อสุขภาพและการให้ผลผลิตของไก่พื้นเมืองทั้งในแง่การให้เนื้อและไข่ อาหารสำหรับไก่พื้นเมืองโดยทั่วไป คือ อาหารที่หาได้ตามธรรมชาติซึ่งจะแตกต่างกันไปตามฤดูกาล ทำให้อัตราการเจริญเติบโต อัตราการฟักออกของไก่พื้นเมืองในฤดูร้อนต่ำกว่าฤดูอื่น

จากข้อมูลการเลี้ยงไก่พื้นเมืองของเกษตรกรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่ได้จากเกษตรกร 312 ครอบครัวใน 17 จังหวัด (พิทยะ, 2534) และเกษตรกร 207 ครอบครัวในจังหวัดสกลนคร (วิโรจน์และคณะ, 2535) พบว่า เกษตรกรประมาณ 90-95 % จะโปรยข้าวเปลือกและหรือปลายข้าวให้แก่ไก่งกินในตอนเช้าหรือเย็นอย่างสม่ำเสมอ

5.2.1 การจัดการด้านอาหารระยะการเจริญเติบโต (0-20 สัปดาห์)

1) ไก่พื้นเมือง ไก่พื้นเมืองคลองเปศ ที่เลี้ยงในสภาพชนบท (รูปที่ 7) จะมีน้ำหนักตัวประมาณ 1.0-1.2 กิโลกรัม เมื่ออายุ 4 เดือน และมีอัตราการเจริญเติบโตเฉลี่ย 7-10 กรัม/ตัว/วัน (รัตนและคณะ, 2512; อารุช, 2522; กนก, 2518; 2528; สวัสดิ์และคณะ, 2531; เกรียงไกร, 2531; ไสวและคณะ, 2541) และจากการทดลองเลี้ยงไก่พื้นเมือง อายุ 2-20 สัปดาห์ ด้วยข้าวเปลือกบด (โปรตีน 8%, พลังงานที่ใช้ประโยชน์ได้ 2,600 กิโลแคลอรี/กิโลกรัม) เพียงอย่างเดียวพบว่าอัตราการเจริญเติบโตเพียง 4 กรัม/ตัว/วัน และมีน้ำหนักตัวเท่ากับ 0.5 กิโลกรัม เมื่ออายุ 20 สัปดาห์ (เสาวคนธ์และคณะ, 2526) ซึ่งค่าที่ได้ต่ำกว่าไก่ที่เลี้ยงในชนบท จากข้อมูลชี้ให้เห็นว่า ไก่พื้นเมืองต้องการอาหารที่มีโปรตีนสูงกว่า 8 % และพลังงานมากกว่า 2,600 กิโลแคลอรี/กิโลกรัม ดังนั้นอาหารในธรรมชาติคือแมลงต่าง ๆ ซึ่งเป็นแหล่งโปรตีนที่ดี จึงมีบทบาทที่สำคัญต่อการเจริญเติบโตของไก่พื้นเมือง

จากผลการวิจัยที่เลี้ยงไก่พื้นเมืองคลองเปศ ภายใต้การจัดการและอาหารที่ดีคือ ใช้อาหารที่มีระดับโปรตีน 16-18 % สำหรับอายุ 0-6 สัปดาห์ 14-16 % สำหรับอายุ 6-12 สัปดาห์ และ 12-14 % สำหรับอายุ 12-20 สัปดาห์ พบว่าน้ำหนักตัวที่อายุ 20 สัปดาห์มีค่าประมาณ 1.6-1.8 กิโลกรัม อัตราการเจริญเติบโตเฉลี่ย 12-14 กรัม/ตัว/วัน (เกรียงไกรและคณะ, 2527; 2528, อรุณพงษ์, 2531; กาญจนาและคณะ, 2531; สุวิทย์และคณะ, 2531; อำนวยและคณะ, 2540) ซึ่งดีกว่าไก่พื้นเมืองที่เลี้ยงในชนบท

ในแง่เศรษฐกิจมีรายงานว่าไก่พื้นเมืองอายุ 8-24 สัปดาห์ ที่เลี้ยงด้วยข้าวเปลือกและมีหญ้าเสริมให้กินเต็มที่ จะมีกำไรสุทธิสูงกว่ากลุ่มที่เลี้ยงด้วยอาหารที่มีโปรตีน 12 % แม้ว่าจะมีอัตราการเจริญเติบโตและน้ำหนักตัวน้อยกว่าก็ตาม (สุทัศน์และคณะ, 2526; อภิชัย, 2531) และผู้วิจัยให้ข้อเสนอแนะไว้ว่า การเลี้ยงไก่พื้นเมืองในชนบทนอกจากจะปล่อยให้คุ้ยเขี่ยอาหารจากธรรมชาติแล้ว การเสริมรำ ปลายข้าว ข้าวเปลือก หรือข้าวโพดในตอนเช้าและหรือตอนเย็น ก็น่าจะเพียงพอ ทั้งนี้จะได้ไม่เป็นการเพิ่มภาระแก่เกษตรกร

ไก่พื้นเมืองที่เลี้ยงภายใต้การจัดการและอาหารที่ดี จะมีอัตราการเจริญเติบโตดีกว่าไก่พื้นเมืองที่เลี้ยงในสภาพชนบทประมาณ 5 กรัม/ตัว/วัน (12-14 vs. 7-10) ทำให้ลดระยะเวลาในการเลี้ยงเพื่อให้ได้ไก่พื้นเมืองที่มีน้ำหนักตัวประมาณ 1 กิโลกรัมลงได้ประมาณ 4 สัปดาห์ ข้อมูลที่ได้นี้ น่าจะเป็นประโยชน์สำหรับเกษตรกรบางราย ที่ต้องการจะเร่งอัตราการเจริญเติบโตเพื่อจำหน่ายในเทศกาลต่าง ๆ เช่น ตรุษจีน ซึ่งตลาดมีความต้องการมากและราคาสูงกว่าปกติ แต่ไม่เหมาะที่จะแนะนำหรือส่งเสริม ให้เกษตรกรส่วนใหญ่ซื้ออาหารสำเร็จรูปมาใช้ตลอดการเลี้ยงเพราะจะเป็นการเพิ่มภาระแก่เกษตรกร ประเด็นที่น่าสนใจด้านอาหารคือ ศึกษาและแนะนำให้เกษตรกรเข้าใจตลอดจนรู้จักวิธีการที่จะนำแหล่งอาหารในธรรมชาติ เช่น ปลายแมลง และหรือเศษพืชต่าง ๆ มาใช้เป็นอาหารสำหรับลูกไก่พื้นเมืองในช่วงอายุต่ำกว่า 1 เดือน และหรือในช่วงฤดูร้อนซึ่งอาหารในธรรมชาติมีน้อยกว่าฤดูอื่น วิธีการนี้น่าจะง่ายต่อการปฏิบัติ และเป็นประโยชน์ต่อเกษตรกรมากที่สุด

2) ไกลูกผสมพื้นเมือง จากการนำไกลูกผสมพื้นเมืองไปเลี้ยงในสภาพชนบทพบว่า น้ำหนักตัวและอัตราการเจริญเติบโตของลูกไก่ที่เกิดจากแม่ฟัก มีแนวโน้มว่าจะดีกว่าลูกไก่ที่เกิดจากตู้ฟัก โดยน้ำหนักตัวเฉลี่ยของไกลูกผสมที่อายุ 16 สัปดาห์มีค่าประมาณ 0.8-0.9 กิโลกรัม ซึ่งใกล้เคียงกับไก่พื้นเมือง (กนก, 2528)

เมื่อนำไกลูกผสมพื้นเมืองมาเลี้ยงภายใต้การจัดการและอาหารที่ดี (รูปที่ 7) พบว่าไกลูกผสมที่อายุ 16 สัปดาห์ มีน้ำหนักตัวประมาณ 1.7-1.9 กิโลกรัมและมีอัตราการเจริญเติบโตเฉลี่ย 15-17 กรัม/ตัว/วัน (เกรียงไกรและคณะ, 2528; เพ็ญสวัสดิ์, 2528; ศิริลักษณ์, 2530; วรวิทย์และคณะ, 2531; รัตนา, 2532; มนทิชา, 2533; ปรัชญาและคณะ, 2533; ประชุมและคณะ, 2534; นิรัตน์, 2535; โอสถ, 2535; สมนึก, 2537; เดชา, 2537; อุดมศรีและคณะ, 2539) ซึ่งค่าที่ได้ ดีกว่าไก่พื้นเมืองภายใต้การจัดการและอาหารที่ใกล้เคียงกัน อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าไก่พื้นเมืองจะมีอัตราการเจริญเติบโตต่ำกว่าไกลูกผสมพื้นเมืองและไก่เนื้อที่อายุ 8 สัปดาห์ แต่ให้ผลตอบแทนทางเศรษฐกิจสูงกว่า (บัญญัติและคณะ, 2526)

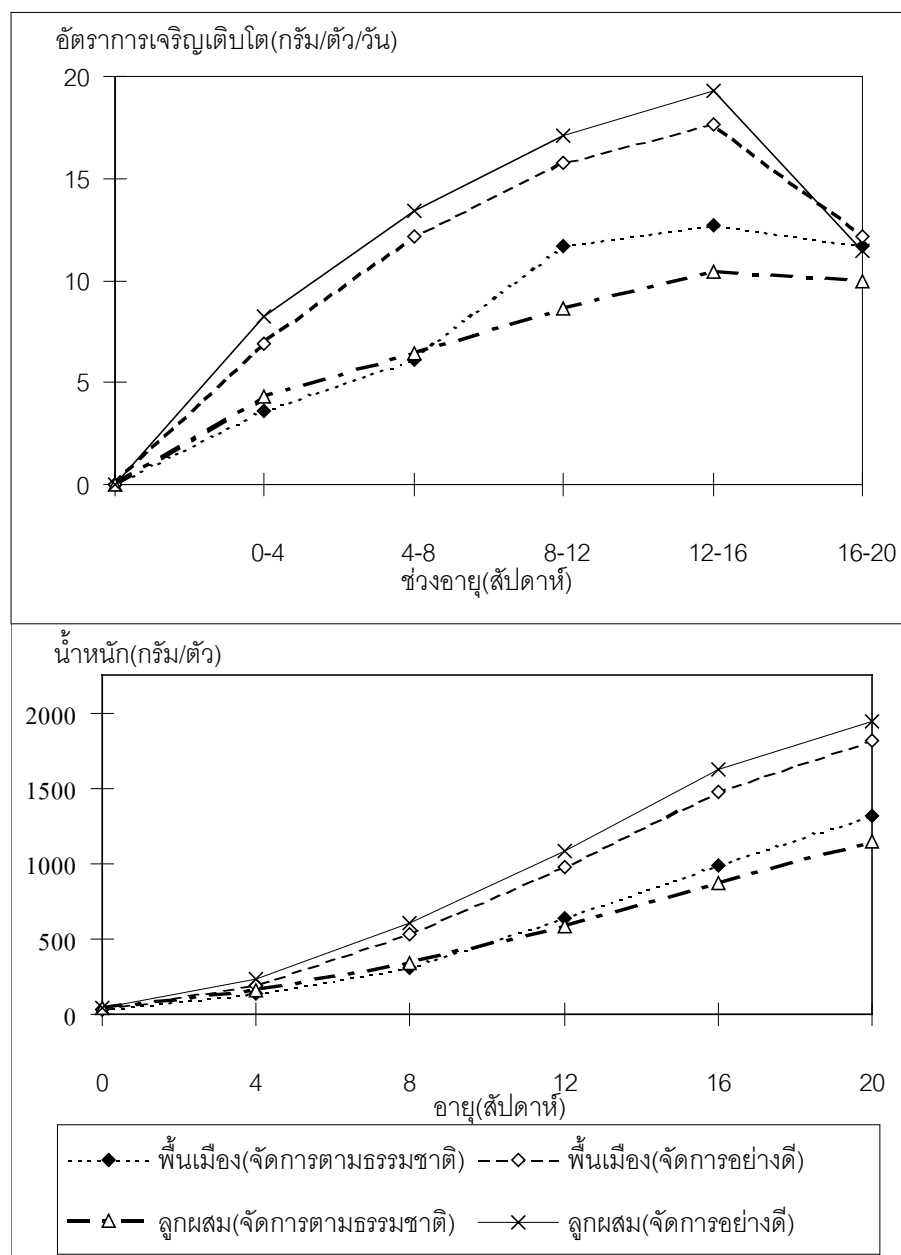
5.2.2 การจัดการด้านอาหารระยะไข่

จากการตรวจเอกสารปรากฏว่าข้อมูลเรื่องอาหารต่ออัตราการไข่ของไก่พื้นเมืองและลูกผสมพื้นเมืองมีไม่มากนัก อย่างไรก็ตามสามารถสรุปประเด็นหลักได้ดังนี้

1) ไก่พื้นเมือง ไก่พื้นเมืองที่เลี้ยงในชนบทแม้ว่าจะมีการเสริมด้วยอาหารที่มีระดับโปรตีน 12-16 % แต่ก็ให้ไข่เท่าเดิม คือ ประมาณปีละ 30-50 ฟอง (สุชน, 2534) แต่เมื่อนำไก่พื้นเมืองมาเลี้ยงในกรงตับด้วยอาหารที่มีโปรตีนประมาณ 13-15 % พลังงานที่ใช้ประโยชน์ได้ 2,600-2,800 กิโลแคลอรี/กิโลกรัม ปรากฏว่า อัตราการไข่เพิ่มขึ้นเท่าตัว คือ ประมาณ 70-100 ฟอง/ตัว/ปี (กาญจนาและคณะ, 2531; อุดมศรี และคณะ, 2539) การที่ไก่พื้นเมืองซึ่งเลี้ยงในกรงตับ มีอัตราการไข่ดีกว่าไก่พื้นเมืองที่เลี้ยงในชนบทแม้ว่าได้รับอาหารที่มีปริมาณและคุณค่าทางโภชนาการใกล้เคียงกันนั้น น่าจะเกิดจากปัจจัยอื่นด้วย ที่เห็นได้ชัดเจนคือ พฤติกรรมการฟักไข่และการเลี้ยงลูกของไก่พื้นเมืองที่เลี้ยงในกรงตับลดลง อีกประการหนึ่งคือ ไก่ที่เลี้ยงในกรงตับสามารถใช้อาหารเพื่อผลิตไข่ได้มากกว่าไก่ที่เลี้ยงในชนบท แม้ว่าจะได้รับอาหารที่มีปริมาณและคุณค่าทางโภชนาการเท่ากันก็ตาม เพราะไก่ที่เลี้ยงในชนบทต้องใช้อาหารส่วนหนึ่งสำหรับเพิ่มน้ำหนักตัว เนื่องจากน้ำหนักตัวของไก่พื้นเมืองจะลดลงประมาณ 310-410 กรัมระหว่างเริ่มไข่ฟองแรกจนฟักออกในแต่ละชุด และการที่แม่ไก่จะไข่ชุดต่อไปอย่างน้อยจะต้องมีน้ำหนักตัวเท่ากับการไข่ฟองแรกในชุดที่ผ่านมาหรือมากกว่า (เกรียงไกร, 2531) ดังนั้น การเพิ่มอัตราการไข่ของไก่พื้นเมืองในชนบท ควรใช้วิธีการจัดการด้านอื่นมากกว่าด้านอาหาร เช่น ลดระยะเวลาการเลี้ยงลูกให้น้อยลง (5.4.4)

2) ไกลูกผสมพื้นเมือง เมื่อนำไกลูกผสมพื้นเมืองไปเลี้ยงในสภาพชนบทพบว่า อัตราการไข่ของไกลูกผสมมีแนวโน้มที่ต่ำกว่า หรือใกล้เคียงกับไก่พื้นเมืองและมีไกลูกผสมประมาณ 14 % ที่ไม่ฟักไข่ (กนก, 2518; 2528) แต่เมื่อนำไกลูกผสมมาเลี้ยงภายใต้ การ จัดการที่ดี พบว่ามีอัตราการไข่เฉลี่ย 120-180 ฟอง/ตัว/ปี (ตารางที่ 1) และอัตราการไข่มี

แนวโน้มที่จะเพิ่มตามระดับโปรตีนในอาหารที่เพิ่มขึ้น (เพ็ญสวัสดิ์, 2528; บัญญัติ, 2533; อุดมศรี, 2539)

รูปที่ 7 : อัตราการเจริญเติบโต (บน) และน้ำหนักตัว(ล่าง)ของไก่พื้นเมืองและไก่อผสมพื้นเมืองภายใต้การจัดการที่แตกต่างกัน

5.3 โรคและพยาธิ

ปัญหาสำคัญของการเลี้ยงไก่พื้นเมืองคือ โรคและพยาธิซึ่งส่งผลกระทบต่อผลผลิตของไก่พื้นเมือง ทั้งในแง่ของการเจริญเติบโตและประสิทธิภาพในการสืบพันธุ์ ที่สำคัญคือทำให้อัตราการตายสูง

5.3.1 โรค ไก่พื้นเมืองมากกว่า 65 % สูญเสียเนื่องจากโรคระบาด (พิทยา, 2532) การระบาดของโรคในภาคตะวันออกเฉียงเหนือจะเกิดขึ้นปีละ 2-3 ครั้ง ซึ่งพบมากที่สุดในช่วงเดือนเมษายนถึงมิถุนายนประมาณ 57 % รองลงมาในเดือนมีนาคม ประมาณ 28 % ส่วนช่วงอื่น ๆ มีไม่มากนัก (กนกและคณะ, 2522 ก,ข; สวัสดิ์และคณะ, 2526 ข) โรคระบาดสำคัญที่ทำให้ไก่ตายเป็นจำนวนมากคือ นิวคาสเซิล อหิวาต์ไก่และฝีดาษไก่กล่าวคือ ทำให้ไก่ตายประมาณ 68, 52 และ 17 % ตามลำดับ (เชิดชัยและคณะ, 2524ข)

ในจำนวนไก่ที่เป็นโรคระบาดนั้น ไก่เล็กจะมีอัตราการตายสูงกว่าไก่ใหญ่ โดยมีอัตราการตายสูงสุดในช่วงอายุต่ำกว่า 2 เดือน คือประมาณ 41 % ของไก่ที่ตายทั้งหมด หลังจากนั้นอัตราการตายจะลดลงเมื่อไก่อายุมากขึ้น (วิมลพรและคณะ, 2531) นอกจากโรคระบาดที่สำคัญดังกล่าวแล้ว โรคหวัดหน้าบวมก็เป็นสาเหตุสำคัญอีกโรคหนึ่งที่ทำให้ไก่อายุ 1-3 เดือนมีการสูญเสียค่อนข้างสูง เพราะถึงแม้ว่าโรคนี้จะไม่ทำให้ไก่ตายโดยเฉียบพลัน แต่ก็ทำให้ไก่อ่อนแอและตายในที่สุด (เชิดชัย, 2528ก; วิมลพรและคณะ, 2531; เกรียงไกร, 2531)

ไก่พื้นเมืองในชนบทที่ได้รับการป้องกันโรคระบาด จะมีอัตราการเลี้ยงรอดตั้งแต่แรกเกิดจนถึงอายุ 4 เดือนประมาณ 70 % หรือมีอัตราการตาย 30 % มากกว่าครึ่งของไก่ที่ตายทั้งหมดมีอายุต่ำกว่า 2 เดือน สาเหตุส่วนใหญ่เกิดจากขาดความอบอุ่น อาหารไม่เพียงพอ พยาธิภายนอกและพยาธิภายใน (สวัสดิ์และคณะ, 2526 ข; กนก, 2528; วิโรจน์และคณะ, 2530; เกรียงไกรและคณะ, 2531)

ถึงแม้เกษตรกรที่เคยเข้าร่วมโครงการใช้วัคซีนป้องกันโรคระบาด ส่วนใหญ่ยอมรับว่าได้ผลดี คือทำให้อัตราการตายของไก่พื้นเมืองลดลง แต่มีเกษตรกรน้อยมากที่ให้วัคซีนป้องกันโรคระบาดอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่องหลังสิ้นสุดโครงการ (พิมพาพรและคณะ, 2522,2523; สุมาลีและคณะ, 2532; วชิระ, 2532; ศุขายุทธ, 2533; ธนิตดา, 2536; พงษ์ศักดิ์, 2538) โดยมีเหตุผล คือ

1) ตัวเกษตรกร เพราะในช่วงร่วมโครงการเกษตรกรบางรายมิได้ให้วัคซีนด้วยตนเอง แต่มีเจ้าหน้าที่และหรือเพื่อนบ้านเป็นผู้ดำเนินการให้ นอกจากนี้เกษตรกรในวัยแรงงานส่วนใหญ่จะอยู่ในพื้นที่เฉพาะฤดูเพาะปลูกเท่านั้น

2) สภาพการเลี้ยงไก่ไม่เอื้ออำนวยต่อการให้วัคซีนตามโปรแกรมกล่าวคือ เป็นลักษณะของการเลี้ยงตามธรรมชาติ ถ้าต้องการจะให้วัคซีนไก่จะต้องรอให้ไก่เข้าคอกหรือเล้าในเวลากลางคืน ดังนั้นโอกาสที่ไก่จะได้รับวัคซีนครบทุกตัวเป็นไปได้ค่อนข้างยากเนื่องจากคอกที่เกษตรกรมีอยู่ไม่สามารถขังไก่ได้ อีกประการหนึ่งคือ ลูกไก่เกิดไม่พร้อมกันและมีจำนวนน้อย ครั้งละประมาณ 8-10 ตัว

3) โปรแกรมวัคซีนที่แนะนำโดยกรมปศุสัตว์ (ตารางผนวกที่ 1) แม้ว่าให้ผลดีแต่ค่อนข้างจะเป็นภาระในการปฏิบัติของเกษตรกร เพราะในการเลี้ยงไก่พื้นเมืองตั้งแต่แรกเกิดถึงอายุ 4 เดือน ไก่แต่ละตัวต้องได้รับวัคซีนถึง 6 ครั้ง

4) ไม่สะดวกในการซื้อวัคซีนและอุปกรณ์ในการให้วัคซีน

จากปัญหาดังกล่าว ได้มีการศึกษาวิธีการให้วัคซีนและโปรแกรมวัคซีน เพื่อให้สอดคล้องกับการเลี้ยงไก่พื้นเมืองอย่างต่อเนื่อง ทั้งในห้วงปฏิบัติการโดยการตรวจจาก HI antibody titers ทำโดย hemagglutination inhibition (HI) test (เช็ดชัย และพรทิพย์, 2528; เช็ดชัยและคณะ, 2528 ก,ข,ค; เช็ดชัยและบุญญิตติ, 2531 ก) ร่วมกับการทดสอบในหมู่บ้าน (โครงการวิจัยระบบการทำฟาร์ม, 2529; กนก, 2528; เกรียงไกรและคณะ, 2531) และได้ข้อสรุปสำคัญคือ

1) การป้องกันโรคไก่พื้นเมือง ใช้วัคซีนป้องกันโรค 3 ชนิด คือ วัคซีนป้องกันโรคนิวคาสเซิล ฝีดาษไก่และอหิวาต์ไก่ก็น่าจะเพียงพอ เพราะอัตราการตายจะใกล้เคียงกับการใช้โปรแกรมวัคซีนป้องกันโรคที่แนะนำโดยกรมปศุสัตว์

2) ไก่อายุต่ำกว่า 1 เดือน สามารถให้วัคซีนนิวคาสเซิล F พร้อมกับฝีดาษไก่ได้

3) ไก่อายุมากกว่า 2 เดือน สามารถให้วัคซีนนิวคาสเซิล MP พร้อมกับอหิวาต์ไก่ได้

ทั้งนี้การให้วัคซีนทั้งใน 2) และ 3) ไก่จะไม่แสดงอาการแพ้วัคซีนและทำให้งุมิคุ้มกันโรคลดลง

สำหรับโปรแกรมวัคซีนป้องกันโรค (ตารางผนวกที่ 2) ที่ได้นำไปปรับใช้ในหมู่บ้าน โดยไก่ตั้งแต่แรกเกิดจนถึง 4 เดือน ได้รับวัคซีนเพียง 2 ครั้ง ปรากฏว่าไก่มีอัตราการเลี้ยงรอด 70 % ซึ่งมากกว่าครึ่งของไก่ที่ตายมีอายุน้อยกว่า 2 เดือน และตายเนื่องจากสาเหตุอื่นที่ไม่ใช่โรคระบาด เช่น ถูกจิกตี สัตว์อื่นทำร้ายและหรือสูญหาย (เกรียงไกรและคณะ, 2531)

5.3.2 พยาธิ พยาธิที่เป็นปัญหาสำคัญในไก่พื้นเมืองแบ่งออกเป็นสองกลุ่มใหญ่ ๆ ด้วยกัน คือ พยาธิภายในและพยาธิภายนอก การที่ไก่ติดพยาธิจะทำให้ประสิทธิภาพการใช้อาหารต่ำ การตอบสนองในการสร้างภูมิคุ้มกันต่อวัคซีนลดลง (อรุณพงศ์, 2531; เช็ดชัยและคณะ, 2533 ก) และในไก่เล็กถ้าติดพยาธิจำนวนมากก็จะทำให้ไก่ตายได้ (วิจิตร, 2526) อย่างไรก็ตามชนิดและจำนวนของพยาธิที่พบจะแตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับอายุและเพศของไก่ ช่วงระยะเวลาและสถานที่ที่สำรวจ ซึ่งข้อมูลส่วนใหญ่ได้จากพื้นที่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จึงจะสรุปเฉพาะพยาธิที่พบมากและเป็นปัญหาสำคัญเท่านั้น

1) พยาธิภายใน พยาธิที่พบมากในไก่พื้นเมืองที่เลี้ยงปล่อยบนพื้นดิน ได้แก่ พยาธิตัวกลม (*Ascaridia galli*) ประมาณ 70-75 % พยาธิตัวแบน (*Raillictia spp.*) ประมาณ 80-85 % และพยาธิตา (*Oxyspirura mansoni*) ประมาณ 60-70 % (นิตยา, 2525; นิยมศักดิ์และคณะ, 2526; นพและคณะ, 2526; เช็ดชัยและคณะ, 2528 จ; อาคมและชัยยงค์, 2530) การ

ติดพยาธิจะเริ่มตรวจพบเมื่อเลี้ยงไก่บนพื้นดินราว 2 สัปดาห์ และจะพบพยาธิไส้เดือนในไก่พื้นเมืองทุกตัวเมื่อเลี้ยงนาน 4 สัปดาห์ (วิจิตร, 2526)

จากรายงานการวิจัยพบว่ายาถ่ายพยาธิมีเบนดาโซล (*Mebendazole*) อัตรา 30-50 มิลลิกรัมต่อน้ำหนักตัว 1 กิโลกรัม สามารถขับพยาธิ *Ascaridia galli* และ *Raillictia spp.* ได้ถึง 100 % โดยไก่ไม่แสดงอาการแพ้อย่างใด (วิจิตรและคณะ, 2527; เชิดชัยและคณะ, 2533 ข) และการกำจัดพยาธิให้ได้ผลดีนั้น ควรถ่ายพยาธิเดือนละครั้งสำหรับไก่ที่เลี้ยงบนพื้นดิน นอกจากยาดังกล่าวแล้วพบว่า การใช้มะเกลือ (*Diospros mollis*) 10 กรัมหรือหมากดิบ (*Strephania votunda*) 50 กรัมต่อน้ำหนักตัวไก่ 1 กิโลกรัม จะขับพยาธิทั้ง 2 ชนิดได้ประมาณ 60 % โดยสมุนไพรทั้งสองชนิดนี้มีประสิทธิภาพดีกว่าขมิ้นชัน (*Curcuma domestica*) และบอระเพ็ดพุงช้าง (*Areca catechu L.*) (พรณี, 2537; 2538; เชิดชัยและคณะ, 2528 ง; 2540 ก)

2) พยาธิภายนอก พยาธิที่พบมากในภาคกลางบางจังหวัดและในภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้แก่ เหา (*Menopon gallinae*) ประมาณ 80-90 % ไร (*Megninia spp.*) ประมาณ 50-60 % และหมัด (*Echidnophaga gallinacea*) ประมาณ 20-30 % (เชิดชัยและคณะ, 2533; อาคม, 2534; 2535; เกียรติศักดิ์, 2537) เป็นที่น่าสังเกตว่า หมัดซึ่งพบมากในฤดูร้อน และเป็นปัญหาสำคัญสำหรับลูกไก่พื้นเมืองในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ แต่พบน้อยมากในภาคกลาง การป้องกันและกำจัดพยาธิภายนอกให้ได้ผลดีนั้น นอกจากจะต้องกำจัดที่ตัวไก่แล้วยังควรกำจัดบริเวณคอก หรือคอนหรือรังไข่ด้วย ถึงแม้ว่ายาฆ่าแมลงหลายชนิดจะได้ผลดีต่อการกำจัดหมัด เหาและไรไ้ก็ตาม แต่ถ้าใช้ในปริมาณที่ไม่เหมาะสมอาจเกิดอันตรายต่อไก่และคนได้ จากรายงานการวิจัยพบว่าน้ำมันก๊าด (*Kerosone*) ใบน้อยหน้า (*Annona squamosa*) และหางไหล (*Denis elliptica*) สามารถใช้ได้ผลดีราคาดูกและไม่เป็นอันตรายต่อตัวไก่ นอกจากนี้เกษตรกรยังนิยมใช้ใบกระเพรา (*Ocimum sanctum*) ตะไคร้ (*Cymbopagon*) และหรือใบยาสูบ (*Nicotina tabacum*) รองรังไข่เพื่อป้องกันพยาธิภายนอกอีกทางหนึ่งด้วย (เชิดชัยและบุญญิต, 2531 ข; เชิดชัยและคณะ, 2540 ข)

5.4 การจัดการ

การจัดการในที่นี้หมายถึงการผลิตทั้งระบบดังรูปที่ 4 ได้แก่ เล้าไก่และอุปกรณ์ การจัดการฝูงพ่อ-แม่พันธุ์ การฟักไข่ การกกลูกไก่ การให้น้ำและอาหาร การป้องกันกำจัดโรค ตลอดจนการควบคุมจำนวนไก่ในฝูง

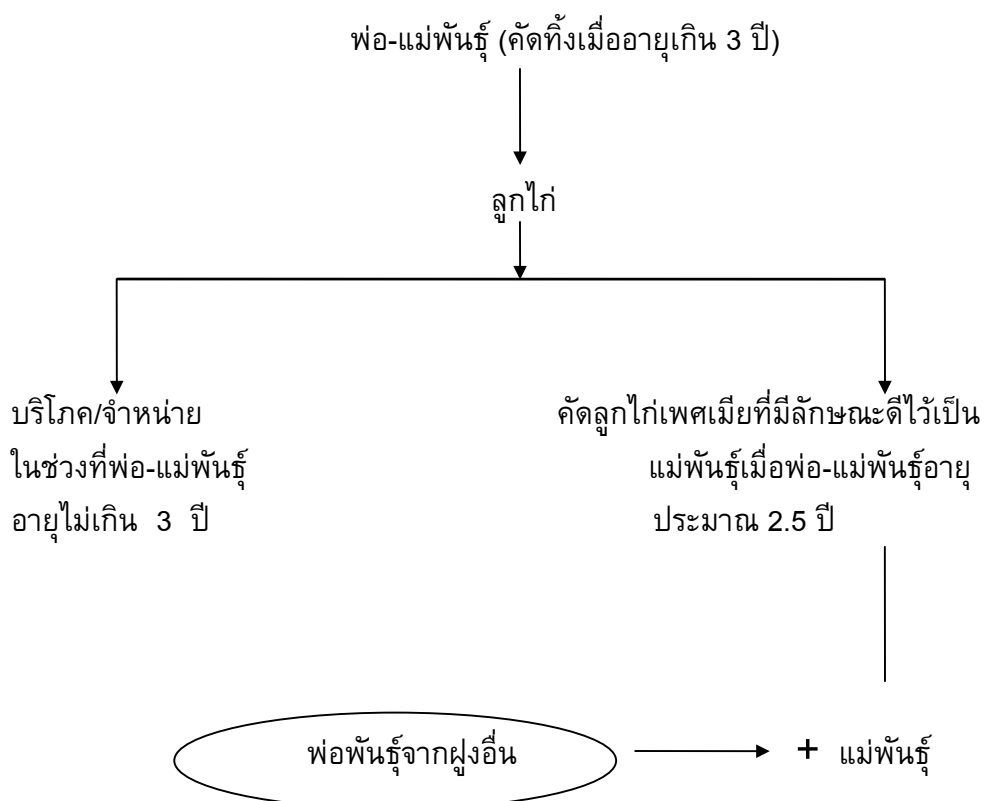
อย่างไรก็ตามงานวิจัยด้านการจัดการมีค่อนข้างน้อยเมื่อเปรียบเทียบกับงานวิจัยเรื่องพันธุ์ อาหาร และการป้องกันโรค ข้อมูลส่วนใหญ่จะเป็นข้อเสนอแนะของนักวิจัย นักพัฒนา และเกษตรกร ที่มีประสบการณ์ด้านไก่พื้นเมืองซึ่งพอสรุปเป็นประเด็นหลักได้ดังนี้

5.4.1 เล้าไก่ ใช้เป็นที่ป้องกันลมและฝนสำหรับไก่ในเวลากลางคืน สะดวกต่อการป้องกันกำจัดโรคและพยาธิ ลักษณะที่สำคัญของเล้าคือ ขังไ้ได้ คนเข้าออกสะดวก มีคอนสำหรับให้ไก่นอนเพื่อลดปัญหาการติดพยาธิ มีรังไข่เท่ากับจำนวนแม่ไก่ ขนาด รูปทรงของรัง

ไข่และตำแหน่งที่วางรังไข่ ควรต่างกันเพื่อลดปัญหาการไข่ซ้อนรัง ที่วางรังไข่ควรอยู่ในมุมมืด แต่อากาศถ่ายเทสะดวก และในกรณีที่เกษตรกรต้องการให้วัคซีนป้องกันโรค ก็จะสามารถจับไข่ได้ทุกตัว การให้วัคซีนก็จะสะดวกขึ้น

5.4.2 พ่อ-แม่พันธุ์ การจัดการฝูงพ่อ-แม่พันธุ์สามารถทำได้ดังนี้

- 1) มีพ่อพันธุ์คุมฝูงเป็นประจำ โดยใช้พ่อพันธุ์ 1 ตัวต่อแม่พันธุ์ไก่ไม่เกิน 6 ตัว
- 2) พ่อ-แม่พันธุ์ในฝูงควรมีอายุใกล้เคียงกันโดยเริ่มต้นที่อายุ 6-8 เดือน และคัดทิ้งเมื่ออายุประมาณ 3 ปี
- 3) ควรบริโภคและหรือจำหน่ายลูกไก่ที่เกิดจากพ่อ-แม่พันธุ์ที่มีอายุไม่เกิน 2.5 ปีออกจากฝูงเมื่ออายุประมาณ 4-5 เดือน
- 4) เตรียมพ่อ-แม่พันธุ์ทดแทน ดังนี้คือ เมื่อพ่อแม่พันธุ์อายุประมาณ 2.5 ปี เริ่มคัดลูกไก่เพศเมียที่มีลักษณะดีไว้เป็นแม่พันธุ์ โดยเริ่มคัดได้ตั้งแต่ลูกไก่อายุประมาณ 2 เดือน และเมื่อถึงวัยเจริญพันธุ์ ให้คัดพ่อ-แม่พันธุ์และไก่รุ่นเพศผู้บริโภคหรือจำหน่าย หลังจากนั้น ใช้ไก่จากแหล่งอื่นที่มีลักษณะดีมาเป็นพ่อพันธุ์คุมฝูงต่อไป เพื่อหลีกเลี่ยงการผสมเลือดขึ้น (รูปที่ 8)

รูปที่ 8 : การจัดการฝูงพ่อ-แม่พันธุ์ไก่พื้นเมือง (ปรับปรุง)

5.4.3 ไข่และการฟักไข่ ปัญหาสำคัญอีกประการหนึ่งของไก่พื้นเมืองคือ การไข่ซ้อนรัง มีผลทำให้ไข่แตกและอัตราการฟักออกลดลง ซึ่งเกิดจากรังไข่มีไม่เพียงพอกับจำนวนแม่ไก่ รังไข่มีขนาดและรูปร่างเหมือนกันและวางอยู่ในระดับเดียวกัน (แก้ไขโดย 5.4.1) ถึงแม้ว่ามีรังไข่เพียงพอแต่ก็อาจเกิดปัญหานี้เช่นกันถ้ามีแม่พันธุ์เกิน 6-7 ตัวในฝูงเดียวกัน หลังจากแม่ไก่ฟักไข่ในแต่ละชุด ควรเปลี่ยนสิ่งรองรังทุกครั้ง และถ้าให้ดี อาจใช้กระเปาะและหรือใบยาสูบผสมกับฟางข้าวหรือหญ้าแห้งรองรัง ซึ่งจะช่วยป้องกันพยาธิภายนอกได้ทางหนึ่งด้วย

อัตราการฟักออกของไก่พื้นเมืองจะต่ำสุดในฤดูร้อนเนื่องจากอุณหภูมิและความชื้นในอากาศไม่เหมาะสมสำหรับฟักไข่และเมื่ออุณหภูมิสูงขึ้นก็จะมีผลให้คุณภาพน้ำเชื้อของเพศผู้ลดลง ทำให้อัตราการผสมติดต่ำ เกษตรกรที่อำเภอชุมแพ จังหวัดขอนแก่น อำเภออาจสามารถ จังหวัดร้อยเอ็ดได้แก้ปัญหาสภาพแวดล้อมโดยให้ไก่พื้นเมืองไข่และฟักไข่ในถังซีเมนต์(ถังส้วม) ซึ่งวางบนพื้นดินที่ร่วนซุยแล้วใช้หญ้าแห้งหรือฟางข้าวรอง ใช้บัวรดน้ำบริเวณรอบถังซีเมนต์เพื่อลดอุณหภูมิและเพิ่มความชื้นในช่วงที่ไก่ฟักไข่ปรากฏว่าให้ผลดี คืออัตราการฟักออกสูงถึง 70-80 %

เพื่อแก้ปัญหาดังกล่าว ได้มีการนำตัวฟักไข่ขนาดเล็กลงสู่ระดับหมู่บ้าน ในประเด็นนี้ยังมีความเห็นขัดแย้งกันอยู่ว่าเหมาะสมหรือไม่ กล่าวคือลูกไก่ที่เกิดจากตัวฟักแข็งแรงเท่ากับลูกไก่ที่แม่ไก่ฟักเองหรือไม่ ค่าใช้จ่ายที่สูงขึ้นคุ้มหรือไม่ อย่างไรก็ตามมีผู้วิจัยหลายท่านให้ข้อคิดว่า การให้แม่ไก่ฟักเองเป็นวิธีที่เหมาะสมกับเกษตรกรอยู่แล้ว เพราะจำนวนไข่ที่จะเข้าฟักไม่มากพอและถ้าลูกไก่เกิดพร้อม ๆ กัน แม้ว่าจะสะดวกในการให้วัคซีน แต่อาจมีผลกระทบในเรื่องของความสมดุล ระหว่างจำนวนไก่ที่เลี้ยงกับอาหารในธรรมชาติ (กนก, 2528; อภิชัย, 2541)

5.4.4 การเพิ่มจำนวนไข่ - ลูกไก่ จากรูปที่ 2 จะเห็นว่าสามารถเพิ่มจำนวนชุดของการไข่ให้มากขึ้น โดยลดเวลาให้แม่ไก่เลี้ยงลูก (กก) น้อยลง จากรายงานการวิจัยพบว่า การแยกลูกไก่ออกจากแม่ไก่เมื่ออายุ 1 เดือน จะทำให้ไข่เพิ่มขึ้นจากเดิม 3-4 ชุดต่อปี เป็น 5-6 ชุดต่อปี แต่วิธีนี้มีจุดอ่อนคือลูกไก่ต้องใช้เวลาประมาณ 1-2 สัปดาห์หลังจากแยกออกจากแม่ไก่ในการเรียนรู้ที่จะหาอาหารตามธรรมชาติ (เกรียงไกร, 2531; สรรเพชร, 2532; เทอดศักดิ์และคณะ, 2535)

5.4.5 อาหารและการให้อาหาร จากการที่เกษตรกรปล่อยให้ไก่หากินเองตามธรรมชาติ ทำให้แหล่งอาหารโปรตีนอาจจะไม่เพียงพอ โดยเฉพาะถ้ามีไก่เป็นจำนวนมากและหรือในฤดูร้อน การเพิ่มแหล่งอาหารโปรตีนสำหรับไก่พื้นเมืองอาจทำได้โดยนำวัสดุเหลือใช้จากการเกษตรในท้องถิ่นมาใช้ประโยชน์ เช่น ใบพืชตระกูลถั่วชนิดต่างๆ ใบปอหรือใบมันสำปะหลังตากแห้ง (เยาวมัลย์และคณะ, 2531; นพวรรณและคณะ, 2533; สุนน, 2536) ร่วมกับแนะนำและหรือส่งเสริมให้เกษตรกรเพาะปลวกในฤดูร้อน (กิตติ, 2532) หรือ ใช้ฟีดแมลงในเวลาากลางคืน ซึ่งวิธีนี้นอกจากจะเป็นการเพิ่มแหล่งอาหารโปรตีนให้ไก่แล้ว ยังเป็นการกำจัดแมลงศัตรูพืชได้อีกทางหนึ่งด้วย

5.4.6 การป้องกันโรค-พยาธิ อาจกล่าวได้ว่าเป็นวิธีที่สามารถเพิ่มผลผลิตไก่พื้นเมืองอย่างเห็นผลค่อนข้างชัดเจน แต่ยังมีปัญหาในเรื่องของวิธีการ การจัดหาวัคซีนและการยอมรับของเกษตรกร ดังนั้นถ้าปัญหาดังกล่าวได้รับการแก้ไข จะทำให้ผลผลิตไก่พื้นเมืองเพิ่มขึ้นอย่างมาก

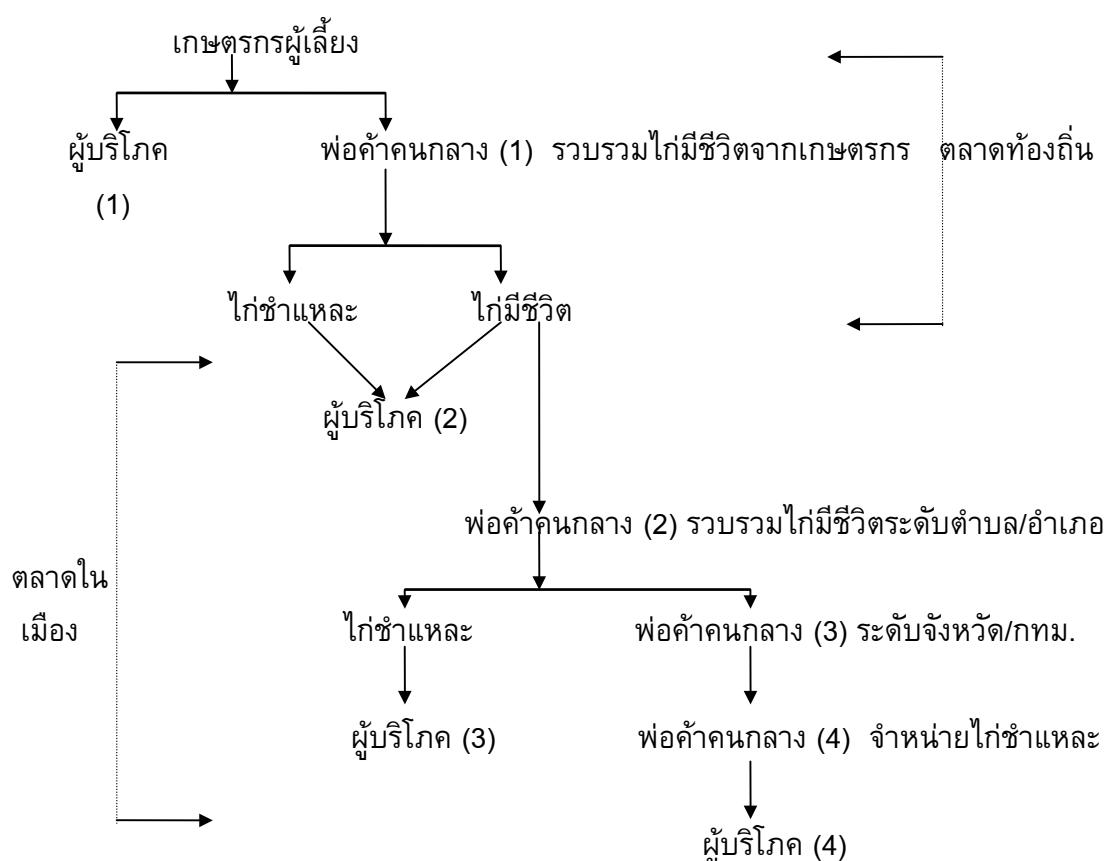
จากข้อมูลชี้ให้เห็นว่า ถ้าเกษตรกรต้องการเพิ่มผลผลิตไก่พื้นเมือง และมีความรู้เรื่องการจัดการแล้ว เกษตรกรสามารถแก้ไขหรือปรับปรุงได้ด้วยตนเอง เช่น เล้าไก่ การจัดการฝูงพ่อ-แม่พันธุ์ การเพิ่มจำนวนชุดของไข่ และการนำอาหารโปรตีนในธรรมชาติมาใช้เลี้ยงไก่ ซึ่งใช้เงินสดในการดำเนินการน้อยมาก แต่ต้องใช้แรงงานและเอาใจใส่ดูแลเพิ่มขึ้น อย่างไรก็ตามถ้าปรับปรุงเฉพาะการจัดการดังกล่าวข้างต้น จำนวนไก่ที่เพิ่มขึ้นอาจเห็นได้ไม่ชัดเจน จึงอาจทำให้ขาดแรงจูงใจสำหรับเกษตรกร ดังนั้นการเพิ่มผลผลิตไก่พื้นเมืองโดยใช้วัคซีนป้องกันโรคจึงเป็นสิ่งจำเป็นและได้ผลเร็ว แต่ก็เป็นสิ่งใหม่สำหรับเกษตรกร ซึ่งยังมีปัญหาอีกมากมายที่ต้องได้รับการแก้ไขอย่างเร่งด่วน

บทที่ 6

ตลาดไถ่พื้นเมือง

เนื่องจากงานวิจัยด้านการตลาดไถ่พื้นเมืองมีไม่มากนัก ดังนั้นข้อมูลส่วนหนึ่งได้จากการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับเกษตรกรผู้เลี้ยงและหรือผู้จำหน่าย การเปลี่ยนแปลงและหรือการพัฒนาตลาดของไถ่พื้นเมือง มีความสัมพันธ์กับปัจจัยต่างๆ อาทิเช่น ขนบธรรมเนียมประเพณี ปลาในแหล่งน้ำธรรมชาติ การเคลื่อนย้ายแรงงาน การคมนาคม ตลอดจนภาวะทางเศรษฐกิจและสังคม ในบทนี้ จะชี้ให้เห็นถึงภาพบางส่วนในตลาดไถ่พื้นเมืองในอดีต จนถึงปัจจุบันและแนวโน้มในอนาคต

6.1 ตลาดไถ่พื้นเมืองในอดีต ส่วนใหญ่จะอยู่ภายในหมู่บ้านหรือระหว่างหมู่บ้านใกล้เคียง และเป็นการขายตรงถึงผู้บริโภค(1)คือเกษตรกรด้วยตนเอง การจำหน่ายผ่านพ่อค้าคนกลาง(1)มีน้อยมาก ยกเว้นบางหมู่บ้านที่อยู่ใกล้ตลาดและการคมนาคมสะดวก (รูปที่ 9)

รูปที่ 9 โครงสร้างตลาดไถ่พื้นเมือง

การซื้อขายไก่พื้นเมืองในหมู่บ้านจะมีเป็นครั้งคราวคือ เมื่อมีแขกมาเยี่ยมเยียนก็จะหาซื้อไก่พื้นเมืองมาปรุงอาหารเพื่อเลี้ยงรับรอง ช่วงที่มีการซื้อขายกันมากคือ ฤดูดำนาและเกี่ยวข้าว ไก่พื้นเมืองจะมีราคาแพงและหาซื้อได้ยาก ถึงแม้ไก่พื้นเมืองในช่วงฤดูนี้จะมีมากกว่าฤดูอื่น แต่เกษตรกรก็ไม่นิยมขายนอกจากมีความจำเป็นต้องใช้เงินสด เพราะต้องการเก็บไว้ใช้เป็นอาหารดังกล่าวข้างต้น

สำหรับไก่ที่เกษตรกรนำไปจำหน่ายนอกหมู่บ้านนั้นมีจำนวนไม่มากนัก ครั้งละประมาณ 1-5 ตัว โดยจะนำไปขายตอนเช้ามีดพร้อมกับผลผลิตเกษตรอื่นๆ ช่วงที่นำไปขายมากคือฤดูร้อนซึ่งเป็นระยะที่เกิดโรคระบาด เมื่อไก่ในหมู่บ้านเริ่มตายเกษตรกรจะนำไกรุ่นรวมทั้งพ่อ-แม่พันธุ์ที่แสดงอาการป่วยไปขาย ราคาที่ขายในช่วงนี้จะต่ำกว่าฤดูอื่นแต่เกษตรกรก็พอใจ เพราะถ้าไม่ขายไก่อีกจะตายซึ่งเกษตรกรไม่นิยมบริโภคไก่ที่ตายด้วยโรค นอกจากนี้เกษตรกรให้เหตุผลว่าเป็นการลดปัญหาโรคระบาดได้อีกทางหนึ่งด้วย

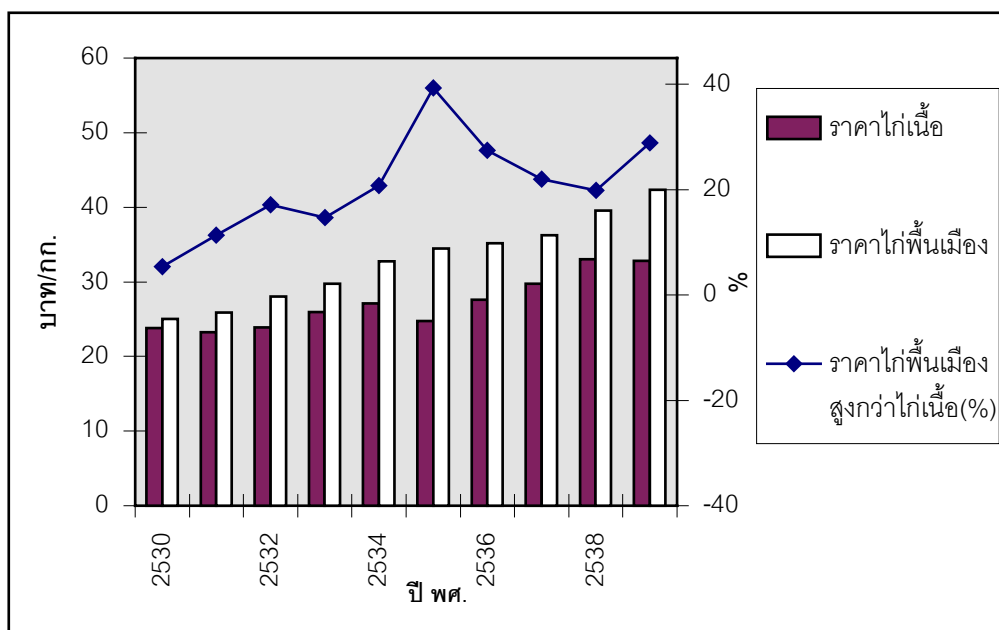
ในอดีต ตลาดระดับตำบลมีค่อนข้างน้อยส่วนใหญ่จะเป็นตลาดระดับอำเภอหรือจังหวัด พ่อค้าคนกลางเกือบทั้งหมดเป็นคนไทยเชื้อสายจีน พ่อค้าคนกลางจะออกไปรวบรวมไก่อตามหมู่บ้านในเวลาเช้า เมื่อรวบรวมไก่อได้ก็จะขังไก่อไว้เพื่อส่งจำหน่ายในตอนบ่ายวันเดียวกันทั้งในรูปของไก่ชำแหละ (แยกเครื่องในแต่ไม่แยกส่วน) และหรือไก่มีชีวิต (บริโภค 2) หรือจำหน่ายให้แกพ่อค้าคนกลาง (3) ในตลาดอีกทอดหนึ่ง

ไก่พื้นเมืองที่ขายจะคละกันไปทั้ง ขนาดและเพศ แต่ไกรุ่นเพศเมียจะได้ราคาดีที่สุด การซื้อขายในหมู่บ้านระหว่างเกษตรกรด้วยกันเองจะเป็นการตกลงราคาโดยการเหมาเป็นตัว แต่เมื่อมีการซื้อขายภายนอกหมู่บ้านมากขึ้น วิธีการขายก็เปลี่ยนจากเหมาตัวเป็นน้ำหนัก

จากการสำรวจข้อมูลการซื้อขายไก่พื้นเมืองใน 10 อำเภอ จาก 7 จังหวัดของภาคตะวันออกเฉียงเหนือเมื่อปี พ.ศ. 2525 (เกรียงไกร, 2526) พบว่า เกษตรกรที่เลี้ยงไก่พื้นเมืองประมาณ 70 % มีไก่อขายปีละ 5-20 ตัว ประมาณ 19 % ขายไก่อปีละ 21-30 ตัว เกษตรกรที่มีไก่อขายมากกว่าปีละ 30 ตัวมีเพียง 11 % เท่านั้น ราคาที่จำหน่ายอยู่ระหว่างกิโลกรัมละ 22-32 บาท หรือเฉลี่ยกิโลกรัมละ 25-27 บาท ซึ่งเกษตรกรพอใจกับราคาดังกล่าว

6.2 ตลาดไก่พื้นเมืองในปัจจุบัน สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (2539) รายงานว่าไก่พื้นเมืองในประเทศเพิ่มขึ้นถึง 64 % คือจาก 50 ล้านตัวในปี พ.ศ. 2534 เป็น 82 ล้านตัวในปี พ.ศ.2539 จำนวนไก่พื้นเมืองที่เพิ่มขึ้นนี้อาจเป็นเพราะ การเพิ่มจำนวนของประชากรทำให้ที่เกษตรกรผู้เลี้ยงไก่พื้นเมืองเพิ่มขึ้น อีกประการหนึ่งคือ การเพิ่มจำนวนไก่ต่อครัวเรือนของเกษตรกรบางรายที่ได้รับคำแนะนำการปรับปรุงการเลี้ยงไก่พื้นเมือง

จากข้อมูลในรูปที่ 10 ซึ่งให้เห็นว่าราคาไก่พื้นเมืองมีแนวโน้มที่สูงขึ้นโดยตลอดคือราคาไก่พื้นเมืองมีชีวิตในปัจจุบันสูงกว่าเมื่อปี พ.ศ.2530 กิโลกรัมละประมาณ 68 % (27 vs 45) และถ้าเปรียบเทียบกับไก่เนื้อในช่วงปี พ.ศ.2530-2539 จะเห็นได้ว่าไก่พื้นเมืองมีราคาสูงกว่าไก่เนื้อโดยตลอดเฉลี่ยกิโลกรัมละ 20-30 % ของราคาไก่เนื้อ

รูปที่ 10: เปรียบเทียบราคาเนื้อและไก่พื้นเมืองมีชีวิตระหว่างปี พ.ศ.2530-2539

ที่มา : ข้อมูลดัดแปลงจาก สำนักวิจัยเศรษฐกิจการเกษตร (2539) และธนาคารกรุงไทย (2540)

จากการที่การคมนาคมสะดวกและมีร้านค้าปลีกในหมู่บ้านเพิ่มมากขึ้น ทำให้เกษตรกรสามารถเลือกซื้ออาหารอย่างอื่นที่มีราคาถูกกว่าไก่พื้นเมือง เช่น ปลาหู ปลาแห้ง ไก่ย่างหรืออาหารสำเร็จรูปต่างๆ โดยเกษตรกรจะนำไก่พื้นเมืองไปขายและนำเงินสดที่ได้ไปซื้ออาหารอื่นซึ่งราคาต่ำกว่าไก่พื้นเมือง ทำให้เกษตรกรนิยมนำไก่พื้นเมืองมาจำหน่ายนอกหมู่บ้านเพิ่มขึ้น ทั้งในรูปของการขายโดยตรงกับผู้บริโภค และหรือผ่านพ่อค้าคนกลาง

ในอดีตพ่อค้าคนกลางส่วนใหญ่จะเป็นชาวไทยเชื้อสายจีน แต่ปัจจุบันพ่อค้าคนกลางทั้ง (1) และ (2) ที่เป็นเกษตรกรมีมากขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากเกษตรกรจำนวนหนึ่งเคยออกไปทำงานต่างถิ่น ทำให้เกิดการเรียนรู้และมีประสบการณ์ด้านการตลาด และหรือได้รับความรู้จากสื่อต่างๆ อย่างไรก็ตามในช่วงปกติการซื้อขายไก่พื้นเมืองก็จะอยู่เฉพาะภายในพื้นที่เขตอำเภอหรือจังหวัดเท่านั้น ยกเว้นตลาดกลางกรุงเทพฯ

ไก่ที่ขายในตลาดระดับอำเภอ จังหวัดและตลาดกลางในกรุงเทพฯ จะมีคุณภาพและลักษณะจำเพาะมากกว่าตลาดท้องถิ่น กล่าวคือจะต้องเป็นไก่รุ่น น้ำหนักตัวไม่เกิน 2 กิโลกรัม คุณภาพเนื้อไก่ต้องดี คือมีสีค่อนข้างเหลือง ขนเรียบเป็นมัน ออกโต ที่สำคัญต้องไม่เป็นโรคหรือมีแผลบนลำตัวถ้าเป็นไก่สาวขนสีสียังไม่ไข่ น้ำหนักตัวประมาณ 1.3 กิโลกรัม จะได้ราคาดีกว่าลักษณะอื่นๆ

ตลาดใหญ่ในกรุงเทพฯ ที่มีการซื้อขายไก่พื้นเมืองเป็นประจำก็คือ ตลาดคลองเตยกับเยาวราช (เก่าชั้น) โดยแต่ละวันจะมียอดขายมากกว่าพันกิโลกรัมขึ้นไป ไก่ที่นำมาขายส่วนใหญ่เป็นจังหวัดที่อยู่รอบๆ กรุงเทพฯ โดยจะมีพ่อค้าคนกลางกว้านซื้อจากเกษตรกรมาขายให้กับกลุ่มพ่อค้าแม่ค้าซึ่งมีอยู่ไม่น้อยกว่า 100 ราย หรือบางรายก็จะซื้อกับเกษตรกรโดยตรง

ลูกค้าส่วนใหญ่จะเป็นขาประจำซึ่งประกอบอาชีพขายอาหาร ตั้งแต่ข้างแกงจนถึงโรงแรม ส่วนชาวจีนจะมีไม่มากนัก ราคาที่ขายจะต่างกันตามฤดูกาล โดยในฤดูร้อนกับฤดูหนาวไก่จะมีราคาสูงกว่าฤดูฝนเฉลี่ยกิโลกรัมละ 5 บาท ช่วงที่ไก่อากาศตกที่สุดคือ เทศกาลกินเจเพราะจะขายได้น้อยมากแต่ราคาก็ไม่ต่ำกว่าไก่กระพง ช่วงที่ไก่อากาศสูงที่สุดคือเทศกาลตรุษจีน (มติชน, 2537)

ในช่วงเทศกาลตรุษจีนซึ่งเป็นช่วงที่ไก่พื้นเมืองมีราคาสูงที่สุดนั้น เกษตรกรที่เคยมาทำงานในกรุงเทพฯก็นิยมรวบรวมไก่พื้นเมืองมาขายเช่นกัน เพราะถึงแม้ว่าค่าขนส่งสูงแต่ก็ทำรายได้อย่างคุ้มค่า ตัวอย่างเช่น เกษตรกรในอำเภอเมืองจังหวัดร้อยเอ็ดจะรวมกันประมาณ 20-25 คน เมื่อรวบรวมไก่ได้ประมาณ 1,000-1,250 ตัว ก็จะเหมารถบรรทุกมาขายที่กรุงเทพฯ ตลาดที่เกษตรกรนิยมไปขายไก่อีกมีอยู่ 3 แห่ง คือ วงเวียนใหญ่ ตลาดพลู และคลองเตย การขายจะเริ่มก่อนวันไหว้ 2 วัน โดยถ้าขายเหมาราคาจะถูกกว่าขายปลีกกิโลกรัมละ 5-10 บาท (พงษ์ชาญและคณะ, 2530)

โดยภาพรวมอาจกล่าวได้ว่า ตลาดไก่พื้นเมืองยังเปิดกว้างอยู่ ทั้งในระดับท้องถิ่นและในเมืองทั้งนี้เป็นเพราะ ไก่พื้นเมืองมีเนื้อแน่น ไขมันน้อยเมื่อเปรียบเทียบกับไก่เนื้อ ประกอบกับไม่มีสารพิษตกค้าง ดังนั้นการสนับสนุนให้มีตลาดชุมชนกระจายตัวมากขึ้น น่าจะเป็นทิศทางที่ถูกต้องและเป็นผลดีต่อเกษตรกรโดยตรง ที่สำคัญจะต้องคงลักษณะเด่นของไก่พื้นเมืองซึ่งเป็นที่ต้องการของตลาดคือ คุณภาพซากเอาไว้ เพราะเป็นคุณสมบัติสำคัญที่ทำให้ราคาไก่พื้นเมืองสูงกว่าไก่เนื้อมาโดยตลอด

นอกจากไก่พื้นเมืองแล้ว ในปัจจุบันคาดว่าจะมีไก่ลูกผสมพื้นเมืองออกสู่ตลาดประมาณ สัปดาห์ละ 80,000-100,000 ตัว โดยส่วนใหญ่จะเป็นตลาดในกรุงเทพฯ และจังหวัดรอบๆ กรุงเทพฯ ซึ่งในธุรกิจการเลี้ยงไก่นิยมเรียกว่าตลาดบน คือกลุ่มลูกค้าที่มีกำลังซื้อสูงกว่าผู้บริโภคทั่วไป อย่างไรก็ตามปัจจุบันความต้องการของตลาดไก่ลูกผสมพื้นเมืองในต่างจังหวัดทั้งในภาคเหนือ (อภิชัย, 2540) และในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (ปิยะศักดิ์, ติดต่อส่วนตัว) ยังมีน้อยมาก และเป็นปัญหาอีกประการหนึ่งสำหรับผู้เลี้ยงไก่ลูกผสมรายย่อยที่ได้รับการส่งเสริมจากรัฐนอกจากประสิทธิภาพการผลิต

6.3 ตลาดไก่พื้นเมืองในอนาคต อาจแบ่งได้เป็น 2 ส่วนด้วยกันคือ ตลาดในประเทศและตลาดต่างประเทศ

6.3.1 ตลาดในประเทศ จาก 6.2 ซึ่งให้เห็นว่าตลาดในประเทศยังมีความต้องการไก่พื้นเมืองทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับในเมือง โดยเกษตรกรผู้เลี้ยงไก่พื้นเมืองซึ่งมีประมาณครึ่งหนึ่งของประชากรทั้งประเทศ สามารถนำผลผลิตที่ได้มาจำหน่ายด้วยตนเองและหรือผ่านพ่อค้าคนกลาง โดยได้รับผลตอบแทนที่ค่อนข้างเป็นธรรม ที่สำคัญคือ **ไม่เป็นระบบผูกขาดและมีการกระจายรายได้อย่างทั่วถึง** ดังนั้นในแง่ของตลาดควรคงรูปแบบเดิมไว้ โดยภาครัฐควรให้การสนับสนุนการจัดตั้งตลาดชุมชนอย่างจริงจัง

6.3.2 ตลาดต่างประเทศ ไก่พื้นเมืองเป็นที่นิยมของผู้บริโภคของทุกประเทศในเขต เอเชีย เช่น จีน ญี่ปุ่น ไต้หวัน เกาหลี มาเลเซีย ฟิลิปปินส์ และอินโดนีเซีย โดยไก่พื้นเมืองแท้เป็นไก่ที่ได้รับความนิยมจากผู้บริโภคเป็นอันดับหนึ่ง รองลงมาคือไก่ลูกผสมพื้นเมือง และสุดท้ายคือไก่เนื้อ ไก่พื้นเมืองที่ตลาดต้องการมีขนาดตั้งแต่ 1.5-2.0 กิโลกรัม/ตัว โดยเฉพาะไก่สาวที่มีอายุพร้อมที่จะไข่หรือเริ่มไข่ (สวัสดี, 2537)

ปัจจัยสำคัญในการทำธุรกิจเพื่อการส่งออกก็คือ ปริมาณและความสม่ำเสมอของผลผลิต เมื่อพิจารณาถึงผลดีและผลเสียโดยเฉพาะต่อเกษตรกรรายย่อยแล้ว การเลี้ยงไก่พื้นเมืองเพื่อการส่งออกอาจจะไม่เหมาะสมนัก

ที่มีความเป็นไปได้สูงคือ ไก่ลูกผสมพื้นเมือง เพราะสามารถที่จะดำเนินการในเชิงธุรกิจได้ ประเทศเป้าหมายในการส่งออกที่สำคัญคือ ประเทศญี่ปุ่น ซึ่งมีความต้องการและกำลังซื้อโดยเฉลี่ยสูงกว่าประเทศอื่นๆ จากการประเมินต้นทุนการผลิต และการขนส่งไก่พื้นเมืองแช่แข็งเพื่อส่งไปจำหน่ายที่ประเทศญี่ปุ่น แบ่งเป็น 2 ชนิด คือ ไก่ทอดกระดูกต้นท่อนประมาณ 144,810 บาท/ตัน (อัตราแลกเปลี่ยน 25 บาท/US\$) และ ไก่ติดกระดูกต้นท่อนประมาณ 48,970 บาท/ตัน (สวัสดี, 2537)

จากข้อมูลชี้ให้เห็นว่า ไก่พื้นเมือง ไก่ลูกผสมพื้นเมืองและไก่เนื้อ มีเป้าหมายการตลาดแตกต่างกันค่อนข้างชัดเจน ซึ่งสามารถใช้ประกอบในการพิจารณากำหนดนโยบาย และทิศทางการพัฒนาได้ถูกต้องมากยิ่งขึ้น

บทที่ 7

สรุปและเสนอแนะ

จากการรวบรวม วิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล เกี่ยวกับไก่พื้นเมืองและไก่ลูกผสมพื้นเมือง สามารถสรุปและเสนอแนะได้ดังนี้

7.1 สรุป

7.1.1 ไก่พื้นเมือง มีข้อดีและเหมาะสมกับเกษตรกรสำหรับผลิตเพื่อบริโภคในครัวเรือน และจำหน่ายเมื่อเหลือจากการบริโภคและถ้าเกษตรกรต้องการเลี้ยงไก่พื้นเมืองเป็นอาชีพเสริม ควรเลี้ยงในไร่นาเพราะจะช่วยลดปัญหาโรคระบาดและเพิ่มพื้นที่ในการเลี้ยงซึ่งจะทำให้สามารถเลี้ยงไก่ได้จำนวนมากขึ้น

จากสภาพการเลี้ยงไก่พื้นเมืองในปัจจุบันพบว่าไก่พื้นเมืองมีศักยภาพที่จะเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตจาก 20-30 % เป็น 50-60 % ด้วยวิธีการที่เกิดผลกระทบต่อระบบการผลิตของเกษตรกรน้อยที่สุดดังนี้ คือ

1) เพิ่มอัตราการไข่หรือจำนวนลูกไก่ต่อแม่ต่อปี โดยลดระยะเวลาการเลี้ยงลูกให้สั้นลง

2) ลดอัตราการตาย โดยการให้วัคซีนป้องกันโรคที่ผลิตโดยกรมปศุสัตว์ คือ ฝีดาษไก่ นิวคาสเซิลและเอชวีไอไก่ แต่ควรปรับโปรแกรมวัคซีนให้เหมาะสมและอำนวยความสะดวกให้กับเกษตรกรอย่างเร่งด่วนในการจัดซื้อวัคซีนและอุปกรณ์วัคซีน

3) สนับสนุนและแรงจูงใจให้เกษตรกรนำวัสดุเหลือใช้จากการเกษตรและแมลงศัตรูพืชมาใช้เป็นอาหารไก่พื้นเมืองมากกว่าการใช้อาหารสำเร็จรูปรวมกับการใช้สมุนไพรสำหรับป้องกันกำจัดพยาธิภายนอกและภายใน

4) ระบบตลาดในประเทศสำหรับไก่พื้นเมืองดีอยู่แล้ว เนื่องจากไม่เป็นระบบผูกขาดและมีการกระจายรายได้อย่างทั่วถึง ดังนั้นควรสนับสนุนให้มีตลาดชุมชนมากขึ้น

7.1.2 ไก่ลูกผสมพื้นเมือง จะมีประสิทธิภาพการผลิตดีกว่าไก่พื้นเมืองเฉพาะภายใต้การจัดการที่ดีเท่านั้น แต่ด้อยกว่าไก่พื้นเมืองทุกประการเมื่อนำไปเลี้ยงในสภาพชนบท ดังนั้น จึง

1) ไม่เหมาะสำหรับเกษตรกรในรูปแบบการปล่อยเลี้ยงแบบธรรมชาติเหมือนกับไก่พื้นเมือง แต่ควรเลี้ยงขังคอกในลักษณะเข้าหมด-ออกหมด (all in-all out) เพราะถ้ามีไก่ลูกผสมบางส่วนตกค้างอยู่ในพื้นที่และผสมพันธุ์กับไก่พื้นเมืองจะทำให้เกิดผลเสียในระยะยาวกล่าวคือ มีผลให้คุณสมบัติที่ดีและสำคัญของไก่พื้นเมืองสูญเสียไป ได้แก่ ความต้านทานโรคการฟักไข่และการเลี้ยงลูก อีกประการหนึ่งคือ ในบางพื้นที่ยังมีปัญหาเรื่องราคาจำหน่ายอาจให้ผลตอบแทนไม่คุ้มค่าในเชิงเศรษฐกิจ

2) เหมาะสมกับการผลิตเพื่อการค้า สำหรับตลาดบนและหรือส่งออก การเพิ่มอัตราการเจริญเติบโตด้วยวิธีคัดเลือกและปรับปรุงพันธุ์ น่าจะเป็นผลดีกว่าการพัฒนาเรื่องอาหารเพียงอย่างเดียว ทั้งนี้เพื่อไม่ให้คุณสมบัติที่ดีคือ คุณภาพซากลดลง

7.2 เสนอแนะ

7.2.1 กรอบแนวคิดในการวิจัย แบ่งออกเป็น 2 ประเด็น คือ

1) งานวิจัยพื้นฐาน (Basic research)

เพื่อหาคำตอบว่า ทำไมไก่พื้นเมืองจึงสามารถปรับตัวและเลี้ยงรอดในสภาพชนบทได้และไก่พื้นเมืองมีศักยภาพที่จะเพิ่มผลผลิตได้สูงสุดเท่าใด เพื่อใช้ประกอบการตัดสินใจในการวางแผนการวิจัยในขั้นต่อไป

(1) ควรมีการศึกษาและรวบรวมลักษณะพันธุกรรมที่ดีของไก่พื้นเมือง เช่น ความต้านทานโรค ความทนทานต่อความเครียดเนื่องจากความร้อน (heat stress) ความสามารถในการใช้อาหารที่มีคุณภาพต่ำ การฟักไข่

(2) ควรศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับพฤติกรรม ระบบการย่อยอาหาร และระบบการสืบพันธุ์

2) งานวิจัยประยุกต์ (Applied research)

(1) ควรมีการศึกษาในระดับฟาร์มร่วมกับการประเมินผลในเชิงเศรษฐกิจและสังคมให้มากขึ้น

(2) ควรมีการศึกษาหาแหล่งโปรตีนในธรรมชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับใช้เป็นอาหารสำหรับลูกไก่ในระยะ 1-2 เดือนแรก ซึ่งเป็นระยะวิกฤติของลูกไก่พื้นเมือง

(3) การศึกษาในเรื่องภูมิปัญญาชาวบ้าน โดยเฉพาะการนำสมุนไพรมาใช้เพื่อป้องกันและรักษาโรคควรจะศึกษาในลักษณะเจาะลึก แล้วกระจายข้อมูลสู่วงกว้างมากขึ้น

(4) ควรมีการศึกษาว่า ไก่พื้นเมืองจะเป็นกิจกรรมหนึ่งในระบบเกษตรผสมผสานได้อย่างไร ที่จะเสริมหรือเกื้อกูลกับกิจกรรมอื่น ๆ

7.2.2 แนวคิดการพัฒนา

1) รัฐควรสนับสนุนงบประมาณและให้ความสำคัญในการติดตามและประเมินผลโครงการอย่างเต็มที่ ในระหว่างดำเนินการและโดยเฉพาะอย่างยิ่งหลังสิ้นสุดโครงการ ทั้งนี้จะได้ทราบว่า มีปัจจัยอะไรบ้างที่มีผลต่อการยอมรับของเกษตรกร เพื่อที่จะได้นำข้อมูลเหล่านั้นมาเผยแพร่ และใช้ประกอบการตัดสินใจสำหรับกำหนดเชิงนโยบายต่อไป

2) รูปแบบการพัฒนาควรเน้นให้เกษตรกรพึ่งตนเอง มากกว่าการแจกพันธุ์ไก่หรือวัคซีนและอุปกรณ์สำหรับให้วัคซีน การพัฒนาควรผ่านองค์กรในระดับท้องถิ่น เช่น องค์กรการบริหารส่วนตำบลและหรือระบบโรงเรียน ในระบบโรงเรียนควรให้ความรู้แก่นักเรียนมิใช่ให้ครูเลี้ยงไก่ในโรงเรียน

3) โครงการหมู่บ้านปลอดโรคไก่ซึ่งดำเนินการโดยกรมปศุสัตว์นั้น เป็นโครงการที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่ง น่าจะได้รับการสนับสนุนต่อไป

4) ควรมีการประชาสัมพันธ์คุณสมบัติที่ดีโดยเฉพาะคุณภาพซากของไก่พื้นเมืองให้สู่วงกว้างมากขึ้น

5) เผยแพร่องค์ความรู้ที่มีอยู่ในปัจจุบัน ซึ่งไม่กระทบต่อระบบการผลิตของเกษตรกรได้แก่

- (1) เล้าหรือคอกไก่และอุปกรณ์ที่ควรมีสำหรับไก่พื้นเมือง
- (2) วิธีการคัดเลือกและปรับปรุงพันธุ์
- (3) วิธีการเพิ่มจำนวนไข่โดยลดเวลาการเลี้ยงลูกของแม่ไก่ให้น้อยลง
- (4) การใช้สมุนไพรบางชนิดเพื่อป้องกัน และกำจัดพยาธิภายนอกและ

ภายใน

- (5) วิธีเพิ่มอัตราการฟักออกในฤดูแล้ง

7.2.3 บทบาทของรัฐและเอกชน

1) รัฐควรมีบทบาทในการพัฒนาไก่พื้นเมืองมากกว่าไก่ลูกผสมโดย

(1) สนับสนุนงบประมาณเพื่อศึกษาวิจัยทั้งงานวิจัยพื้นฐาน (Basic research) และงานวิจัยประยุกต์ (Applied research)

(2) จัดตั้งศูนย์รวบรวมพันธุ์กรรมที่ดีของไก่พื้นเมือง เพื่อใช้ในการปรับปรุงพันธุ์ไก่พื้นเมืองและไก่ลูกผสมพื้นเมืองในอนาคต

(3) สนับสนุนอย่างจริงจังในการจดทะเบียนพันธุ์ไก่พื้นเมือง ซึ่งเป็นเป้าหมายหลักของสมาคมอนุรักษ์ไก่พื้นเมือง

(4) อำนาจความสะดวกและสนับสนุนภาคเอกชนในการผลิตไก่ลูกผสมเพื่อการส่งออก

2) ภาคเอกชน

(1) สนับสนุนงบประมาณในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับไก่ลูกผสมพื้นเมือง

(2) สนับสนุนในการจัดตั้งตลาดชุมชนสำหรับไก่พื้นเมือง

เอกสารอ้างอิง¹

1. วิทยานิพนธ์

- เกรียงไกร โชประการ. 2531. การศึกษาหาแนวทางการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตไก่พื้นเมือง. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสัตวศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- เกียรติศักดิ์ ลิ้มสุเวช. 2537. การศึกษาภาวะของการปรากฏและภาวะระบาดของพยาธิภายนอกของไก่พื้นเมืองโตเต็มวัยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสัตววิทยา มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ศุภยุทธ์ มิตร์สูงเนิน. 2533. การใช้เทคโนโลยีการเลี้ยงไก่พื้นเมืองของเกษตรกรในบ้านโนนสว่าง ตำบลลาดบัวขาว อำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา. บทคัดย่อวิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาส่งเสริมการเกษตร มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- เดชา สายชู. 2537. การศึกษาค่าพลังงานที่ใช้ประโยชน์ได้อย่างแท้จริงของวัตถุดิบอาหารสัตว์และของอาหารสำเร็จในไก่เนื้อลูกผสม. บทคัดย่อวิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสัตวศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ธนัดดา โสภกิจตร. 2536. ปัจจัยที่มีผลต่อการยอมรับเทคโนโลยีการเลี้ยงไก่พื้นเมืองของเกษตรกรต่อโครงการเพิ่มผลผลิตไก่พื้นเมืองในหมู่บ้านชนบทโดยการให้วัคซีนป้องกันโรค จังหวัดมหาสารคาม. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาส่งเสริมการเกษตร มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- นิตยา จงอัจฉริกุล. 2525. การศึกษาหนอนพยาธิในทางเดินอาหารของไก่พันธุ์พื้นเมืองที่อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย. บทคัดย่อวิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสัตววิทยา มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- นิรัตน์ กองรัตนานันท์. 2535. กรณีศึกษาการเจริญเติบโตและการพัฒนาทางการสืบพันธุ์ของไก่พันธุ์พื้นเมืองเปรียบเทียบกับไก่พันธุ์แท้งบางพันธุ์. บทคัดย่อวิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสัตวศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- พิทยา นามแดง. 2534. ปัจจัยที่มีผลต่ออัตราการตายของไก่พื้นเมืองในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสัตวศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- เพ็ญสวัสดิ์ มายะเวส. 2528. ระดับโปรตีนที่เหมาะสมในการเลี้ยงไก่ลูกผสมระหว่างไก่พื้นเมืองกับ โรดไอส์แลนด์เรด. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสัตวศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- มณฑิชา บุญมีรอด. 2533. ผลของการให้อาหารที่มีระดับโปรตีนต่ำแก่ไก่ลูกผสมพื้นเมืองได้หัวเนื้อดำ ในช่วงอายุ 0-12 สัปดาห์ เพื่อลดต้นทุนการผลิต. บทคัดย่อวิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสัตวบาล มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

¹ เพื่อสะดวกต่อการค้นคว้าจึงได้แยกออกเป็น 2 ส่วน คือ 1.วิทยานิพนธ์ และ 2. รายงานการวิจัย

- วชิระ แขวงโสภา. 2532. การใช้ความรู้และเทคโนโลยีในการผลิตไก่พื้นเมืองของเกษตรกรใน จังหวัดเพชรบุรี. บทคัดย่อวิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาส่งเสริม การเกษตร มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ศิริลักษณ์ พรสุขศิริ. 2530. การศึกษาลักษณะบางประการของไก่เนื้อดำและลูกผสมเกี่ยวกับการเจริญเติบโตคุณค่าทางอาหารและลักษณะของเม็ตลีเมลานิน. บทคัดย่อวิทยานิพนธ์ ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการผลิสัตว์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- สมนึก วิสุทธิพงศ์ถาวร. 2537. ความต้องการเมทไธโอนีนในไก่ลูกผสมพื้นเมืองสุวรรณ 6 ระยะ 0-6 สัปดาห์. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสัตวบาล มหาวิทยาลัย เกษตรศาสตร์.
- สรเพชร บุญเหลือ. 2532. การศึกษาวิธีการจัดการและระดับโปรตีนในอาหารเพื่อเพิ่มผลผลิต ไก่พื้นเมือง. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสัตวศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- อรุณีพงศ์ ทมแสน. 2531. ผลของระดับโปรตีนและสภาพการติดพยาธิภายในที่มีผลต่อการ สร้างภูมิคุ้มกันต่อการให้วัคซีนนิวคาสเซิลในไก่พื้นเมือง. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาส ตรมหาบัณฑิต สาขาสัตวศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- อาวุธ วนิชาติ. 2522. การศึกษาเกี่ยวกับการผลิตสัตว์กระเพาะเดี่ยวในหมู่บ้านอำเภอกำแพง แสน. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสัตวศาสตร์ มหาวิทยาลัย เกษตรศาสตร์.
- ไอศฎ นาคสกุล. 2535. ผลของโปรตีนและเมทไธโอนีนในสูตรอาหารต่อสมรรถนะการเจริญ เติบโตของไก่พื้นเมืองลูกผสม. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสัตว ศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

2. รายงานการวิจัย

- กองปศุสัตว์สัมพันธ์. ม.บ.บ. การเลี้ยงและการควบคุมโรคไก่พื้นเมือง. กรมปศุสัตว์. กระทรวง เกษตรและสหกรณ์.
- กนก ผลารักษ์. 2518. ผลการให้อาหารคุณภาพต่ำต่ออัตราการเจริญเติบโตและอัตราการไข่ ของไก่ลูกผสมพื้นเมือง. รายงานผลการวิจัย ภาควิชาสัตวศาสตร์ คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- กนก ผลารักษ์, ณรงค์ กิจพาณิชย์, สุวัฒน์ จิตต์ปราชัย และประสิทธิ์ ประครองศรี. 2522 ก. การศึกษาหาวิธีการปรับปรุงการเลี้ยงไก่พื้นเมืองในชนบท. ใน รายงานประจำปีโครงการ วิจัยการปรับปรุงและส่งเสริมการเลี้ยงไก่พื้นเมื องในชนบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- กนก ผลารักษ์, สุวิทย์ วีรพันธุ์วัฒน์ และเลขาติ บุญเอก. 2522 ข. รายงานการสำรวจข้อมูล บางอย่างเกี่ยวกับไก่พื้นเมืองในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- กนก ผลารักษ์. 2528. การปรับปรุงการเลี้ยงไก่พื้นเมืองในระดับหมู่บ้านของนิคมสร้างตนเอง.

- รายงานผลงานวิจัยโครงการเร่งรัดจัดที่ดินในนิคมสร้างตนเอง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ กรมประชาสงเคราะห์ ร่วมกับคณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- กาญจนา บันสิทธิ์, ชีระพล บันสิทธิ์, อภิชัย ศิวประภากร, สมพงษ์ ฉายพุทธ, พรรณศรี สากิยะ และสาโรจน์ ศิริจรพันธ์. 2531. การศึกษาหาระดับความต้องการโปรตีนและพลังงานสำหรับไก่พื้นเมืองในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. ใน รายงานการประชุมสัมมนาการเกษตรภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ครั้งที่ 2.
- กิตติ วงศ์พิเชษฐ. 2532. ฟาร์มปลวก. เกษตร 16(1): 1-5
- เกรียงไกร โชประการ. 2526. สภาพการซื้อขายไก่พื้นเมืองในระดับท้องถิ่น. ใน รายงานการประชุมสัมมนาการเกษตรภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ไก่พื้นเมือง ครั้งที่ 1.
- เกรียงไกร โชประการ, สวัสดิ์ ธรรมบุตร และวรพงษ์ สุริยจันทร์ทอง. 2526. ปัญหาแนวทางการปรับปรุงไก่พื้นเมืองในระดับหมู่บ้าน. ใน รายงานการประชุมสัมมนาการเกษตรภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ไก่พื้นเมือง ครั้งที่ 1.
- เกรียงไกร โชประการ, สวัสดิ์ ธรรมบุตร, นิยมศักดิ์ อุปหุม และวรพงษ์ สุริยจันทร์ทอง. 2527. การ ศึกษาอัตราการตายและอัตราการเจริญเติบโตของไก่พื้นเมือง. รายงานผลงานวิจัยสาขาสัตวศาสตร์ การประชุมวิชาการของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ครั้งที่ 22 ณ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ บางเขน กรุงเทพฯ.
- เกรียงไกร โชประการ, วรพงษ์ สุริยจันทร์ทอง, โอสถ นาคสกุล, พิศมัย นามแดง และอุดร เสนากัลป์. 2528. การศึกษาเบื้องต้นเกี่ยวกับอัตราการเจริญเติบโตของไก่พื้นเมืองและลูกผสมระหว่างไก่พื้นเมืองกับโรดเดอร์แลนด์เรด. รายงานผลงานวิจัยสาขาสัตวศาสตร์ การประชุมวิชาการของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ครั้งที่ 23 ณ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ บางเขน กรุงเทพฯ.
- เกรียงไกร โชประการ, สาโรจน์ คำเจริญ, วรพงษ์ สุริยจันทร์ทอง, อภิชัย ศิวประภากร, คมกริช แก้วสำราญ และก่อเกียรติ จิ มมาลี. 2531. ผลการใช้วัคซีนป้องกันโรคระบาดสามชนิดต่ออัตราการเลี้ยงรอดของไก่พื้นเมือง. ใน รายงานการประชุมสัมมนาการเกษตรภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ครั้งที่ 2.
- โครงการวิจัยระบบการทำฟาร์ม สายงานสัตวศาสตร์. 2529. รายงานกรณีศึกษาการใช้วัคซีนรวมทุกสามเดือนในไก่พื้นเมือง. มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- จันทร์ธนู สัตยวัฒน์. 2541. กรรมการผู้จัดการตะนาวศรีไก่ไทย จำกัด นครปฐม.
- เชิดชัย รัตนเศรษฐากุล, ประภาส เนรมิตรมานสุข และวีระศักดิ์ วงศ์ศรีแก้ว. 2524 ก. การศึกษาความต้านทานโรคของไก่พื้นเมือง 1 ความต้านทานต่อโรคหวัดไก่. ประมวลเรื่องประชุมทางวิชาการสัตวแพทย์ ครั้งที่ 8 ณ บ้านมนังคศิลา กรุงเทพฯ.
- เชิดชัย รัตนเศรษฐากุล, มาณวิกา กรโกวิท และพรทิพย์ ศิริวรรณ. 2524 ข. โรคของไก่พื้นเมืองในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. ประมวลเรื่องประชุมทางวิชาการสัตวแพทย์ ครั้งที่ 8 ณ บ้านมนังคศิลา กรุงเทพฯ.

- เชิดชัย รัตนเศรษฐากุล และบัญญัติ เหล่าไพบูลย์. 2525. การศึกษาความต้านทานโรคของไก่พื้นเมือง 2 ความต้านทานต่อโรคนิวคาสเซิล. วารสารสัตวแพทย์ 3(2): 82-85.
- เชิดชัย รัตนเศรษฐากุล, วีระศักดิ์ วงศ์ศรีแก้ว และบัญญัติ เหล่าไพบูลย์. 2525. การศึกษาความต้านทานโรคในไก่พื้นเมืองที่ให้อาหารและไม่ให้วัคซีนป้องกันโรค. ภาควิชาสัตวศาสตร์ คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- เชิดชัย รัตนเศรษฐากุล, วีระศักดิ์ วงศ์ศรีแก้ว และบัญญัติ เหล่าไพบูลย์. 2526. การศึกษาความต้านทานโรคของไก่พื้นเมือง 4. ความต้านทานต่อโรคฝีดาษ. ใน รายงานการประชุมสัมมนาการเกษตรภาคตะวันออกเฉียงเหนือ : ไก่พื้นเมือง ณ สำนักงานเกษตรภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จังหวัดขอนแก่น.
- เชิดชัย รัตนเศรษฐากุล และพรทิพย์ ศิริวรรณ. 2528. การเปรียบเทียบการสร้างภูมิคุ้มกันและความต้านทานโรคในลูกไก่พื้นเมืองที่ให้อาหารและวัคซีนนิวคาสเซิลเอฟและเอ็มพี. ประมวลเรื่องประชุมวิชาการทางสัตวแพทย์ ครั้งที่ 12 ณ โรงแรมแอมบาสเดอร์ กรุงเทพฯ.
- เชิดชัย รัตนเศรษฐากุล, บัญญัติ เหล่าไพบูลย์ และรัตน์ฤดี บุญยะโหดระ. 2528 ก. การศึกษาการให้อาหารหลายชนิดพร้อมกันในไก่พื้นเมือง. วารสารสัตวแพทย์ 6(2): 76-84.
- เชิดชัย รัตนเศรษฐากุล, บัญญัติ เหล่าไพบูลย์ และรัตน์ฤดี บุญยะโหดระ. 2528 ข. การศึกษาโปรแกรมวัคซีนสำหรับป้องกันโรคนิวคาสเซิลในไก่พื้นเมือง. เวชสารสัตวแพทย์ 15(1): 3-15.
- เชิดชัย รัตนเศรษฐากุล และบัญญัติ เหล่าไพบูลย์. 2528 ค. การสร้างภูมิคุ้มกันในไก่พื้นเมืองที่เลี้ยงในหมู่บ้านและให้อาหารและวัคซีนนิวคาสเซิล. ประมวลเรื่องประชุมวิชาการทางสัตวแพทย์ ครั้งที่ 12 ณ โรงแรมแอมบาสเดอร์ กรุงเทพฯ.
- เชิดชัย รัตนเศรษฐากุล, สาทิศ ผลภาค, มาณวิกา ผลภาค และดรฤณี ทันทสุวรรณ. 2528 ง. ผลของพืชสมุนไพรบางชนิดที่มีต่อประสิทธิภาพในของไก่พื้นเมือง. ประมวลเรื่องประชุมวิชาการสัตวแพทย์ ครั้งที่ 12 ณ โรงแรมแอมบาสเดอร์ กรุงเทพฯ.
- เชิดชัย รัตนเศรษฐากุล, สาทิศ ผลภาค, บัญญัติ เหล่าไพบูลย์, มาณวิกา ผลภาค และดรฤณี ทันทสุวรรณ. 2528 การศึกษาประสิทธิภาพของไก่พื้นเมืองในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. เวชสารสัตวแพทย์ 15: 229-242.
- เชิดชัย รัตนเศรษฐากุล. 2529. การตอบสนองในการสร้างภูมิคุ้มกันในไก่พื้นเมืองและไก่ลูกผสมพื้นเมือง 50% หลังจากให้อาหารและวัคซีนนิวคาสเซิล. แก่นเกษตร 14(3): 151-155.
- เชิดชัย รัตนเศรษฐากุล, บัญญัติ เหล่าไพบูลย์, ประยูร อุดมเสียง และสุวัฒน์ จิตต์ปราชัย. 2530. การปรับปรุงการเลี้ยงไก่พื้นเมืองในชนบท. รายงานผลการวิจัยสาขาสัตวศาสตร์ คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- เชิดชัย รัตนเศรษฐากุล และบัญญัติ เหล่าไพบูลย์. 2531 ก. การศึกษาการให้อาหารและวัคซีนนิวคาสเซิลเอ็มพีในไก่พื้นเมืองที่ให้อาหารและวัคซีนนิวคาสเซิล. แก่นเกษตร 16: 45-50.
- เชิดชัย รัตนเศรษฐากุล และบัญญัติ เหล่าไพบูลย์. 2531 ข. การศึกษาพืชสมุนไพรและยาบาง

ชนิดสำหรับกำจัดหมัดไก่พื้นเมือง. ใน รายงานการประชุมสัมมนาการเกษตรภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ครั้งที่ 2.

เชิดชัย รัตนเศรษฐากุล, พิเชษฐ เหลืองทองคำ, วรธา สุกิจรัตนภรณ์, ประภาพร ตั้งธนาธิข, ณรงค์ กิจพาณิชย์, วีระศักดิ์ วงศ์ศรีแก้ว, ไพบูลย์ บุรณรักษ์ และเสียงม่วงดิษฐ์. 2532. การควบคุมพยาธิในไก่พื้นเมืองที่เลี้ยงในหมู่บ้านในจังหวัดขอนแก่น. รายงานผลงานวิจัย คณะสัตวแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

เชิดชัย รัตนเศรษฐากุล, พิเชษฐ เหลืองทองคำ, วรธา สุกิจรัตนภรณ์ และประภาพร ตั้งธนาธิข. 2533 ก. ผลของการถ่ายพยาธิและการกำจัดพยาธิภายนอกต่อการเจริญเติบโตและการตอบสนองในการสร้างภูมิคุ้มกันต่อวัณโรคเชลในไก่พื้นเมืองที่เลี้ยงในหมู่บ้าน. รายงานผลงานวิจัยสาขาสัตวศาสตร์ การประชุมทางวิชาการของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ครั้งที่ 28 ณ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์บางเขน กรุงเทพฯ.

เชิดชัย รัตนเศรษฐากุล, วรธา สุกิจรัตนภรณ์, พิเชษฐ เหลืองทองคำ และประภาพร ตั้งธนาธิข. 2533 ข. ประสิทธิภาพของยาถ่ายพยาธิเวอบอลและนีเบนดาโซลต่อพยาธิภายในของไก่พื้นเมือง. วารสารสัตวแพทย์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น 1(1): 17-22.

เชิดชัย รัตนเศรษฐากุล, กัลยา เจือจันทร์, สมยศ ช่อสกุล, สุริยะ ถาวรกลาง และสุวิทย์ ขอบจิต. 2540 ก. ประสิทธิภาพการถ่ายพยาธิของมะเกลือต่อพยาธิภายในของไก่พื้นเมือง. บทความวิชาการประชุมวิชาการของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ครั้งที่ 35 ณ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ บางเขน กรุงเทพฯ.

เชิดชัย รัตนเศรษฐากุล, ประเสริฐ วงศ์นาค, สิทธิโชค เอกหนักนาค และสุพัฒน์ เลาหวนิช. 2540 ข. ผลของการสกัดพืชสมุนไพรบางชนิดในการฆ่าไรและเหาของไก่พื้นเมือง. บทความวิชาการประชุมทางวิชาการของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ครั้งที่ 25 ณ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ บางเขน กรุงเทพฯ.

เดชา สายชู, วรวิทย์ สิริพลวัฒน์, อุทัย คันทะ และอรุณี อิงคากุล. 2537. การศึกษาพลังงานที่ใช้ประโยชน์ได้อย่างแท้จริงของวัตถุดิบอาหารสัตว์บางชนิดในไก่ลูกผสมโตเต็มที. บทความวิชาการประชุมทางวิชาการของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ครั้งที่ 32 ณ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ บางเขน กรุงเทพฯ.

เทอดศักดิ์ คำเหม็ง, พิชญ์รัตน์ แสนไชยสุริยา, อรุณีพงษ์ ศรีสภาพร, สมพงษ์ ฉายพุทธ, พิทักษ์ ศรีประยา และจามร ดีถาวร. 2535. การจัดการเลี้ยงกกลูกไก่พื้นเมือง. ภาควิชาสัตวศาสตร์ คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

ธนาคารกรุงไทย. 2540. รายงานเศรษฐกิจ . 30(12).

นพ สุปัญญาธรรม, ธนวัฒน์ นันทมิ่งเจริญ, สุภรณ์ โพธิ์เงิน และมานพ ม่วงใหญ่. 2526. การศึกษาพยาธิของไก่พื้นเมืองในชนบท. 2525. เวชสารสัตวแพทย์ 12(4): 227-237.

นพวรรณ ไชยานุกุลกิตติ, ทิพา บุญยะวิโรจ, สุมาลี ไหลรุ่งเรือง และจิระวัชร เข้มสวัสดิ์. 2533. การใช้ใบถั่วเฮดจ์ลูเซินทดแทนในกระถินในอาหารไก่พื้นเมืองลูกผสม. ใน รายงาน

- งานผลงานวิจัยประจำปี 2533 กองอาหารสัตว์ กรมปศุสัตว์ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.
- นิยมศักดิ์ อุปทุม, เกรียงไกร โชประการ, สมใจ ศรีหาคิม, วิมลพร ธิติศักดิ์, บัญชร ลิขิตเดชาโรจน์, รื่นฤดี บุญยะไพฑูระ, ปิยะวรรณ ทศนศร และสุรัตน์ สมสฤตกุล. 2526. โรคมาเร็กในไก่พันธุ์พื้นเมือง. วารสารสัตวแพทย์ 4(2): 92-102.
- นิยมศักดิ์ อุปทุม, วิมลพร ธิติศักดิ์, เลิศรัก ศรีกิจการ, วิมลพร จิระชนวัฒน์, นิमित ลีสิริกุล, รื่นฤดี บุญยะไพฑูระ, มานวิกา กรโกวิท และสมใจ ศรีหาคิม. 2526.สภาวะโรคสัตว์ปีกที่ตรวจพบในอีสาน สำนักงานเกษตรภาคตะวันออกเฉียงเหนือไก่พื้นเมือง ครั้งที่ 1.
- บัญญัติ เหล่าไพบูลย์. 2525. แนวทางบางประการในการปรับปรุงการเลี้ยงไก่พื้นเมืองในสภาพชนบท. แก่นเกษตร 10(6): 163-165.
- บัญญัติ เหล่าไพบูลย์, อัมพน ห่อนาค และทวีสุข แสนทวีสุข. 2526. การศึกษาเปรียบเทียบระหว่างการเลี้ยงไก่กระທง ไก่ชน และลูกผสมในแง่ของการผลิตเนื้อ. ใน รายงานการประชุมสัมมนาการเกษตรภาคตะวันออกเฉียงเหนือไก่พื้นเมือง ครั้งที่ 1.
- บัญญัติ เหล่าไพบูลย์, เชิดชัย รัตนเศรษฐกุล และประภาส เนรมิตรมานสุข. 2529. การศึกษาสภาพการเลี้ยงไก่พื้นเมืองของเกษตรกร จังหวัดชัยภูมิ. แก่นเกษตร 14: 195-202.
- บัญญัติ เหล่าไพบูลย์. 2533. การศึกษาเปรียบเทียบสมรรถนะการผลิตไข่ของไก่พื้นเมืองและลูกผสม. ภาควิชาสัตวศาสตร์ คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ประกอบ โชประการ. 2519. มหาราชชาติไทย. रामการพิมพ์. กรุงเทพฯ.
- ประชุม อินทรโชติ, อุดมศรี อินทรโชติ, รัชดาวรรณ พูนพิพัฒน์ และกัลยา บุญญานุวัตร. 2534. อายุและน้ำหนักที่เหมาะสมในการเลี้ยงไก่พื้นเมืองลูกผสมแบบเลี้ยงปล่อยลานกับแบบขังคอก. เรื่องย่อการประชุมทางวิชาการปศุสัตว์ ครั้งที่ 10 ณ โรงแรมทาวน์อินทาวน์ เมืองพัทยา จังหวัดชลบุรี.
- ประสิทธิ์ ประครองศรี, วิรัช คงคะจันทร์, ณรงค์ กิจพาณิชย์, สุวัฒน์ จิตต์ปรางค์ชัย และกนก ผลารักษ์. 2522. การประเมินผลโครงการปรับปรุงการเลี้ยงไก่พื้นเมืองในหมู่บ้าน รายงานการประชุมประจำปี 2522. โครงการวิจัยปรับปรุงและส่งเสริมการเลี้ยงสัตว์ปีกในชนบท.
- ปรัชญา ปรัชญลักษณ์, เถลิงศักดิ์ โนนทวงศ์ และนพวรรณ ไชยานุกุลกิตติ. 2533. ผลการใช้โปรตีนระดับต่ำในอาหารไก่พันธุ์พื้นเมือง-เชียงใหม่ ในสภาพขังกรง. รุกิจอาหารสัตว์ 7 (25): 19-27.
- ปิยศักดิ์ สุวรรณ. 2541. สถานะบำรุงพันธุ์สัตว์อุบลราชธานี. กรมปศุสัตว์.
- พงษ์ชาญ ณ ลำปาง, กนก ผลารักษ์ และสุจินต์ สิมารักษ์. การผลิตและการขายไก่พื้นเมืองของเกษตรกร จังหวัดร้อยเอ็ด. โครงการวิจัยระบบการทำฟาร์ม. มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

- พงษ์ศักดิ์ ศรีธเนศชัย และคณะ. 2538. การวิจัยประเมินผลโครงการหมู่บ้านปลอดโรคไก่อ. กรมปศุสัตว์
- พรณี อำนวยสิทธิ์. 2537. ผลของสมุนไพรผสมระหว่างขมิ้นชัน หมากดิบสด บอระเพ็ดพุงช้าง และมะเกลือ ต่อจำนวนไข่พยาธิภายในของไก่พื้นเมือง. บทความวิชาการการประชุมทางวิชาการของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ครั้งที่ 32 ณ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ บางเขน กรุงเทพฯ.
- พรณี อำนวยสิทธิ์. 2538. การศึกษาประสิทธิภาพของสมุนไพรขมิ้นชัน บอระเพ็ดพุงช้าง และหมากดิบสดในรูปเดี่ยว กำจัดไข่พยาธิภายในของไก่พื้นเมือง. บทความวิชาการการประชุมทางวิชาการของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ครั้งที่ 38 ณ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ บางเขน กรุงเทพฯ.
- พิมพ์พร เทวาคูดี, วิภา ตั้งนิพนธ์, ชีระวิทย์ พงษ์จันทร์, สามารท วรณยานนท์, กนก ผลารักษ์ และณรงค์ กิจพาณิชย์. 2522. การศึกษาหาวิธีการส่งเสริมการป้องกันโรคระบาดไก่พื้นเมืองในชนบท รายงานประจำปี 2522. โครงการวิจัยการปรับปรุงและส่งเสริมการเลี้ยงสัตว์ปีกในชนบท มหาวิทยาลัยขอนแก่น
- พิมพ์พร เทวาคูดี, โสวัณน์ สอนบุญลา, กนก ผลารักษ์, ประสิทธิ์ ศรีอุทาร์วงศ์ และเลิศรักษ์ ศรีกิจการ. 2523. การศึกษาวิจัยการส่งเสริมการป้องกันโรคระบาดไก่พื้นเมืองในชนบท. รายงานประจำปี 2523. โครงการวิจัยการปรับปรุงและส่งเสริมการเลี้ยงสัตว์ปีกในชนบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- เยาวมาลย์ คำเจริญ. 2526. การใช้พืชอาหารสัตว์และเศษพืชเป็นอาหารไก่พื้นเมือง. ใน รายงานการประชุมสัมมนาการเกษตรภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ไก่พื้นเมือง ครั้งที่ 1.
- มดิชน. 2537. ตลาดไก่พื้นเมืองกรุงเทพฯ. บริษัทมดิชนจำกัด (มหาชน) กรุงเทพฯ. 30-35.
- รัตนา นาควัชร, สุภาพร อธิโยดม และวรรณพร ผูกเกษร. 2512. การศึกษาเกี่ยวกับไก่พื้นเมือง. ภาควิชาสัตวบาล มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ กรุงเทพมหานคร.
- รัตนา โชติสังกาศ. 2532. การศึกษาเกี่ยวกับไก่พื้นเมืองไทย 2. การศึกษาเปรียบเทียบการเจริญเติบโตและลักษณะทางการสืบพันธุ์ในไก่ลูกผสมพันธุ์พื้นเมืองเล็กฮอร์นพื้นเมืองโรดไอร์แลนด์เรด พันธุ์แท้เล็กฮอร์นและพันธุ์แท้โรดไอร์แลนด์เรด ในสภาพการเลี้ยงขังกรง. รายงานผลการวิจัยสาขาสัตวศาสตร์การประชุมทางวิชาการของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ครั้งที่ 27 ณ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ บางเขน กรุงเทพฯ.
- วรวิทย์ สิริพลวัฒน์, สุชาติ สงวนพันธุ์ และกระจำ วิสทธิธารมณ. 2531. การศึกษาการเลี้ยงไก่พื้นเมืองเชิงไฮเบร็ดโรน. ใน รายงานการประชุมสัมมนาการเกษตรภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ครั้งที่ 2.
- วิจิตร สุขเพส. 2526. ประสิทธิภาพของยาถ่ายพยาธิบีบเปอร์ราซีนซีเตรตต่อพยาธิไส้เดือนในไก่. ในรายงานการประชุมการเกษตรภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ไก่พื้นเมือง ครั้งที่ 1.
- วิจิตร สุขเพส, เชิดชัย รัตนเศรษฐากุล และเกรียงไกร โชประการ. 2527. ประสิทธิภาพของ

ยาถ่ายพยาธิเบนดาโซลต่อพยาธิภายในของไก่พื้นเมือง. วารสารสัตวแพทย์ 5(3): 125-134.

วิมลพร ธิติศักดิ์, นิमित ลีศิริกุล, พุทธชาติ ศรีโสภะ, มาณวิภา ผลภาค และสมใจ ศรีหาทิม. 2531. สาเหตุการตายของไก่พื้นเมือง. ใน รายงานการประชุมสัมมนาการเกษตรภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ครั้งที่ 2 .

วิโรจน์ วนาสัทธชัยวัฒน์, นพวรรณ ชมชัย, สมคิด แก้วมีศรี, วีระ นรินทร์ และเสาวคนธ์ โรจนสถิตย์. 2535. สภาพและความรุนแรงของปัญหาต่างๆ ในการเลี้ยงไก่. สารานุกรมและการเกษตร 40(7): 56-66.

วิโรจน์ ภัทรจินดา, กนก ผลารักษ์, สุจินต์ สิมารักษ์ และพงษ์ชาญ ณ ลำปาง. 2530. ความสัมพันธ์ของการใช้วัคซีนกับระบบการเลี้ยงไก่พื้นเมืองกรณีบ้านหินลาด. เอกสารเสนอในการสัมมนากระบวนการทำฟาร์ม ครั้งที่ 4. มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่.

สมควร ปัญญาวิรุ และศิริพันธุ์ โมราถบ. 2539. อัตราการเจริญเติบโตของไก่ลูกผสมพื้นเมือง x ไรต์ พื้นเมือง x บาร์ซ พื้นเมือง x เชียงใหม่ 1 และพื้นเมือง x เชียงใหม่ 2 ในสภาพการเลี้ยงในหมู่บ้าน. วารสารสัตวบาล 6(33): 51-54.

สวัสดิ์ ธรรมบุตร และเกรียงไกร โชประการ. 2525. อัตราการเจริญเติบโตและความต้องการโปรตีนของไก่พื้นเมืองที่ถูกเลี้ยงดูในสภาพชนบท. รายงานผลงานวิจัยสาขาสัตวศาสตร์ การประชุมวิชาการของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ครั้งที่ 20 ณ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ บางเขน กรุงเทพฯ.

สวัสดิ์ ธรรมบุตร, เกรียงไกร โชประการ, พิไล กวิศราศัย และอัมพร ปาสนธิ์. 2525. อิทธิพลของโปรตีนต่ออัตราการไข่และรูปร่างลักษณะต่าง ๆ ของแม่ไก่พื้นเมือง. รายงานผลงานวิจัยสาขาสัตวศาสตร์ การประชุมทางวิชาการของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ครั้งที่ 20 ณ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ บางเขน กรุงเทพฯ.

สวัสดิ์ ธรรมบุตร, เกรียงไกร โชประการ, สุขสัน นิติสุข และชัชวาล สุวรรณสาร. 2526 ก. คุณสมบัติทางพันธุกรรมบางประการของไก่พื้นเมือง. ใน รายงานการประชุมวิชาการเกษตรภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ไก่พื้นเมือง ครั้งที่ 1 .

สวัสดิ์ ธรรมบุตร, พิทยา นามแดง, ศรีวิวัฒน์ นาคาไชย, สมศรี อันพิมพ์ และเกษตรตำบล. 2526 ข. โครงการปรับปรุงไก่พื้นเมืองสืบเนื่องจากพระราชดำริ อ.กระนวน จ.ขอนแก่น. ในรายงานการประชุมวิชาการเกษตรภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ไก่พื้นเมือง ครั้งที่ 1.

สวัสดิ์ ธรรมบุตร, พิทยา นามแดง และวีระชัย โพธิวาระ. 2531. การเลี้ยงไก่พื้นเมืองในระบบของเกษตรภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. ใน รายงานการประชุมสัมมนาการเกษตรภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ครั้งที่ 2 .

สวัสดิ์ ธรรมบุตร. 2537. ตลาดไก่พื้นเมืองโอกาสและความเป็นไปได้. ใน การประชุมสัมมนา "ไก่พื้นเมือง ดารุ่งอรุณนี้" . บริษัทมติชนจำกัด (มหาชน) กรุงเทพฯ. 21-29.

- สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. 2539. สถิติการผลิตและการค้าปศุสัตว์. กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.
- สุทัศน์ ศิริ, สมจิตต์ บุญสุขใจ และอภิชัย รัตนวราหะ. 2526. การศึกษาต้นทุนการผลิตไก่พื้นเมืองด้วยอาหารที่มีโปรตีนระดับต่ำ. วารสารวิจัยและส่งเสริมวิชาการเกษตร 1(1): 3-8.
- สุมน โพธิจันทร์, ประเสริฐ โพธิจันทร์ และนพวรรณ ชมชัย. 2536. การใช้ไบมันสำหรับเลี้ยงในสูตรอาหารมันเส้นสำหรับเลี้ยงไก่พื้นเมือง. สารสนเทศ 14(5): 50-56.
- สุมาลี รัตนปัญญา, กัลยา สุพรรณเภสัช, สุเกสสินี สุภีระ, วิโรจน์ ภัทรจินดา และสมใจ ศรีหล้า. 2532. การศึกษาและติดตามผลการทดสอบการใช้วัคซีนสัตว์ปีกในสภาพแวดล้อมหมู่บ้าน: นิคมสร้างตนเองคำสร้อย จังหวัดมุกดาหาร และนิคมสร้างตนเองลำปาว จังหวัดกาฬสินธุ์. โครงการวิจัยระบบการทำฟาร์ม มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- สุวิทย์ ธีรพันธุ์วัฒน์, พัทธ์ชัย ศรีประยา และสมพงษ์ ฉายพุทธ. 2531. อิทธิพลของอาหารที่มีต่อส่วนประกอบของซากไก่พื้นเมือง. ใน รายงานการประชุมสัมมนาการเกษตรภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ครั้งที่ 2
- เสาวคนธ์ โรจนสถิตย์, สถิตย์ มั่งมีชัย, สวัสดิ์ อาตมารกูร, ปรัชญา ปรัชญลักษณ์ และวัชรินทร์ บุญภักดี. 2526. ผลของการเลี้ยงไก่กระทงพื้นเมืองที่เลี้ยงด้วยอาหารผสมและข้าวเปลือกบด. ใน รายงานการประชุมสัมมนาการเกษตรภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ไก่พื้นเมือง ครั้งที่ 1 .
- ไสว นามคุณ, ศิริพันธ์ โมราถบ และอำนาจ เลี้ยวธารากุล. 2541. น้ำหนักตัวและอัตราการตายของไก่พื้นเมืองในสภาพการเลี้ยงในหมู่บ้าน. บทคัดย่อ การประชุมทางวิชาการของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ครั้งที่ 36 ณ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ บางเขน กรุงเทพฯ.
- ไสว นามคุณ, จารุวัฒน์ ชินสุวรรณ และอำนาจ เลี้ยวธารากุล. 2541. การทำนายน้ำหนักตัวไก่พื้นเมือง ที่อายุ 16 และ 20 สัปดาห์. บทคัดย่อ การประชุมทางวิชาการของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ครั้งที่ 36 ณ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ บางเขน กรุงเทพฯ.
- อภิชัย รัตนวราหะ, เพิ่มศักดิ์ ศิริวรรณ, สกล ไข่ดำ และสมควร ปัญญาวีร์. 2525. การศึกษาเบื้องต้นของไก่ลูกผสมพื้นเมืองกับไก่พันธุ์ต่างประเทศ. รายงานประจำปี 2522-2525. งานวิจัยการปรับปรุงไก่พื้นเมืองในภาคเหนือ. สำนักงานส่งเสริมวิชาการเกษตร สถาบันเทคโนโลยีการเกษตรแม่โจ้.
- อภิชัย รัตนวราหะ. 2531. ผลของการใช้ข้าวเปลือกบดระดับต่างๆ ในอาหารไก่พื้นเมือง. บทคัดย่อ การประชุมทางวิชาการของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ครั้งที่ 26 ณ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ บางเขน กรุงเทพฯ.
- อภิชัย รัตนวราหะ. 2531. ไก่พื้นเมือง: ปัญหาและแนวทางแก้ไข. ใน การประชุมสัมมนาทางวิชาการ ไก่พื้นเมือง ครั้งที่ 2. สำนักงานเกษตรภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ท่าพระขอนแก่น. 153-159.
- อภิชัย รัตนวราหะ. 2541. ไก่พื้นเมือง. สัตว์เศรษฐกิจระดับชาวบ้าน. สำนักพิมพ์มติชน.

กรุงเทพฯ

- อาคม สังข์วรานนท์ และชัยยงค์ อุโฆษกุล. 2530. การศึกษาการระบาดของพยาธิตาของไก่พื้นเมืองซึ่งโตเต็มที่ในจังหวัดฉะเชิงเทรา. วารสารสัตวแพทย์ 8(3): 133-145.
- อาคม สังข์วรานนท์. 2535. การปรากฏและการระบาดของพยาธิภายนอกของไก่พื้นเมืองในจังหวัดสุรินทร์. วารสารสัตวแพทย์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น 2(1): 13-20.
- อาคม สังข์วรานนท์. 2534. การศึกษาการปรากฏและการระบาดของพยาธิภายนอกของไก่พื้นเมืองในจังหวัดนนทบุรี. วารสารสัตวแพทย์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น 1(2): 60-75.
- อำนวย เลี้ยวธารากุล, พชรินทร์ สนธิไพโรจน์ และศิริพันธ์ โมราถบ. 2540. การผสมพันธุ์และการคัดเลือกไก่เนื้อพื้นเมืองสถานีบำรุงพันธุ์สัตว์มหาสารคาม 2. สมรรถภาพการผลิตของไก่พื้นเมืองที่เลี้ยงในสถานีบำรุงพันธุ์สัตว์. การประชุมทางวิชาการของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ครั้งที่ 35 ณ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ บางเขน กรุงเทพฯ.
- อุดมศรี อินทรโชติ, รัชดาวรรณ พูนพิพัฒน์, ประชุม อินทรโชติ และกัลยา บุญญานวัตร. 2539. การเจริญเติบโตและคุณภาพซากของไก่ลูกผสมพื้นเมือง. บทคัดย่อการประชุมวิชาการของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ครั้งที่ 34 ณ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ บางเขน กรุงเทพฯ.
- Khan,A.G., 1998. Utilization of native breeds in poultry production system in high temperature regions. Proceeding 6th Asian Pacific Poultry Congress Japan: 30-35.
- Phitaya-Isarakul,T., 1998. Poultry production in Thailand and strategies of poultry meat export in the 21th century. Proceedings 6th Asian Pacific Poultry Congress Japan: 189-192.

1. รายงานการวิจัย

- จันทนา กุญชร ณ อยุธยา และอาคม สังข์วรานนท์. 2540. พยาธิภายในทางเดินอาหารที่พบในไก่พื้นเมืองโตเต็มวัยในภาคใต้ของประเทศไทย. บทคัดย่อ การประชุมทางวิชาการของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ครั้งที่ 35 ณ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ บางเขน กรุงเทพฯ.
- เฉลิมชัย ประสาทศรี. 2531. การส่งเสริมและพัฒนาไก่พื้นเมืองในโครงการพัฒนาเกษตรอาศัยน้ำฝน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จังหวัดนครพนม. เอกสารเสนอในการประชุมสัมมนาการเกษตรภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ไก่พื้นเมือง ครั้งที่ 2 สำนักงานเกษตรภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ท่าพระ ขอนแก่น.
- ชาญยุทธ จรูญเกียรติกำจร, อุทัย คันทโธ, นวลจันทร์ พารักษา และวรวิทย์ สิริพลวัฒน์. 2536. ผลของการใช้สารประเภทอะลูมิเนียมซิลิเกตในการลดความเป็นพิษของสารอะฟลาท็อกซินต่อการย่อยได้ และการใช้ประโยชน์ของโภชนาในไก่กระตัง. รายงานผลงานวิจัยสาขาสัตวศาสตร์ การประชุมทางวิชาการของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ครั้งที่ 31 ณ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ บางเขน กรุงเทพฯ.
- เชิดชัย รัตนเศรษฐากุล, กัลยา วรวงศ์ และเกรียงศักดิ์ พูนสุข. 2538. ประสิทธิภาพของวัคซีนรีโอไวรัสเชื้อเป็นที่ให้โดยวิธีต่าง ๆ ในไก่เนื้อ. ประมวลเรื่องการประชุมวิชาการทางสัตวแพทย์ ครั้งที่ 22 ณ โรงแรมมารวยการ์เด็นท์ กรุงเทพฯ.
- เชิดชัย รัตนเศรษฐากุล, จิราพร สุขสวัสดิ์, บัณฑิต เต็งเจริญกุล และกรรฐ พันธอารีวัฒนา. 2539. การศึกษาการใช้ยาพื้นบ้านรักษาสัตว์ใน 3 จังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. วารสารสัตวแพทย์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น. 6(1): 34-39.
- เชิดชัย รัตนเศรษฐากุล. 2528. การศึกษาเบื้องต้นเกี่ยวกับยาพื้นบ้านสำหรับรักษาไก่. ประมวลเรื่องประชุมวิชาการทางสัตวแพทย์ ครั้งที่ 12 ณ โรงแรมแอมบาสเดอร์ กรุงเทพฯ.
- เชิดชัย รัตนเศรษฐากุล. 2528. การศึกษาพยาธิวิทยาของโรคตับใหญ่ในไก่ไข่และไก่พื้นเมือง. แก่นเกษตร 13: 265-270.
- เชิดชัย รัตนเศรษฐากุล. 2525. โรคขาดวิตามินเอในไก่พื้นเมือง. เวชสารสัตวแพทย์ 12: 97-106.
- เชิดชัย รัตนเศรษฐากุล. 2529. การศึกษาพยาธิวิทยาของโรคตับใหญ่ในไก่ไข่และไก่พื้นเมือง. วารสารสัตวแพทย์ 7(2): 79-86.
- ประยูร อุดมเสียง, เชิดชัย รัตนเศรษฐากุล, บัญญัติ เหล่าไพบูลย์ และสุวัฒน์ จิตต์ปรางค์ชัย. การสำรวจการเลี้ยงไก่พื้นเมืองในชนชาติกลุ่มน้อยภาคอีสาน: ไส้ ผู้ไท และชา. แก่นเกษตร 14 (2): 90-96.

¹ เพื่อสะดวกต่อการค้นคว้าจึงได้แยกเป็น 2 ส่วน คือ 1. รายงานการวิจัย และ 2. บทความทางวิชาการ
พรณี อำนวนสิทธิ์. 2538. การศึกษาเบื้องต้นของการตอนไก่พื้นเมืองแบบผ่าข้าง แบบผ่าเหนือลั้วทวารหนัก และฉีดสารแคลเซียมคลอไรด์ต่ออัตราการเติบโต. บทคัดย่อ การ

- ประชุมทางวิชาการของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ครั้งที่ 33 ณ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ บางเขน กรุงเทพฯ.
- มนตรี โยธารักษ์, นคร ยิ้มศิริวัฒน์ และเดชา ศุภวันต์. 2531. การศึกษาเบื้องต้นทางเศรษฐกิจของการเลี้ยงไก่พื้นเมืองในโครงการพัฒนาการเกษตรอาศัยน้ำฝนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. ใน รายงานการประชุมสัมมนาการเกษตรภาคตะวันออกเฉียงเหนือไก่พื้นเมือง ครั้งที่ 2 .
- ยอดชาย ทองไทยนนท์, สมบูรณ์ จุระเสถียร และไพโรจน์ ศิริสม. 2525. รายงานการปรับปรุงพันธุ์ไก่ไข่ พันธุ์ไรต์ไอร์แลนด์เรด (ฉบับที่ 1). รายงานผลงานวิจัยสาขาสัตวศาสตร์การประชุมทางวิชาการของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ครั้งที่ 20 มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ บางเขน กรุงเทพฯ.
- เยาวมालย์ คำเจริญ, สาโรช คำเจริญ, สมพงษ์ ฉายพุทธ, พัทธกษ ศรีประยา, ยงยศ ไทรงาม, พรรณศรี สากิยะ และอภิชัย ศิวประภากร. 2531. ผลของการเลี้ยงด้วยอาหารชาวบ้านเสริมด้วยพรีมิกซ์ไวตามินแร่ธาตุเปรียบเทียบกับอาหารชาวบ้านเสริมด้วยหัวอาหารไก่ไข่ต่อสมรรถนะการผลิตของไก่พื้นเมือง. ในรายงานการประชุมสัมมนาการเกษตรภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ครั้งที่ 2 .
- รัตนา นาควัชร, สุภาพร อีสริโยดม, วรวิทย์ สิริพลวัฒน์ และวรรณพร ผูกเกษร. 2522. ผลของการตอนโดยวิธีผ่าข้างและฝังยาฮอร์โมนที่มีผลต่อการเจริญเติบโต ประสิทธิภาพการเปลี่ยนอาหารและลักษณะทางโลหิตวิทยาบางประการของไก่ลูกผสมอุไรด์. รายงานการประชุมวิชาการเกษตรศาสตร์และชีววิทยาแห่งชาติ ครั้งที่ 17 สาขาสัตวศาสตร์ ณ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ บางเขน กรุงเทพฯ.
- рінฤดี บุญยะโหดระ, เชิดชัย รัตนเศรษฐากุล และพรทิพย์ ศิริวรรณ. 2527. การแยกเชื้อและการเกิดเชื้อฝืดจากไก่โดยทดลองในไก่พื้นเมือง. เวชสารสัตวแพทย์ 14: 123-132.
- ราชันท์ บัวบาน. 2537. การใช้ใบกระถินแช่น้ำเป็นอาหารไก่ลูกผสมพื้นเมืองไทย. บทความวิชาการการประชุมทางวิชาการของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ครั้งที่ 32 ณ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ บางเขน กรุงเทพฯ.
- วิมลพร ธิตีศักดิ์, อรรรณ เจนวนิยะโสภาคย์, มาลี เมฆาประทีป, ลักษณะภรณ์ เทพไกรวัล, เกษม จงเสถียร และสมใจ ศรีหาคิม. 2531. สภาพการเลี้ยงไก่พื้นเมืองในจังหวัดอุดรธานี. ใน รายงานการประชุมสัมมนาการเกษตรภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ครั้งที่ 2 .
- วิมลพร ธิตีศักดิ์, มาณวิกา ผลภาค, พุทธชาติ ศรีโสภา, มาลี เมฆาประทีป และสมใจ ศรีหาคิม. 2536. โรคฟัลโลซุมและเปอร์เซ็นต์การฟักเป็นตัวของไก่พื้นเมือง. บทความวิชาการประชุมทางวิชาการของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ครั้งที่ 31 ณ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ บางเขน กรุงเทพฯ.
- วิโรจน์ ชลวิริยะกุล, ھرรรษา วิถีโกคา, สุมาลี ไหลรุ่งเรือง และเชษฐาพงษ์ นนทพันธ์. 2531. การผลิตไก่พื้นเมืองในระบบการทำฟาร์มเขตเกษตรน้ำฝน. ใน รายงานการประชุม

สัมมนาการเกษตรภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ครั้งที่ 2 .

สมใจ ศรีหาคิม, เชิดชัย รัตนเศรษฐากุล และปรีชา คล้ายนิจ. 2518. การศึกษาทางพยาธิวิทยาของโรคลิโคโซโตซูในชีสในไก่. เวชสารสัตวแพทย์ 5 (3): 746-760.

สังเวียน โพธิ์ศรี. 2527. คู่มือการเลี้ยงไก่ในชนบท. ภาควิชาสัตวบาล คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

อรุณ เกียรติวุฒิ, เรณู ทองเต็ม และบุญเยี่ยม เกียรติวุฒิ. 2523. การศึกษาประสิทธิภาพของมะเกลือในการถ่ายพยาธิตัวแก่. สัตวแพทย์สาร 31(3): 159.

อภิชัย รัตนวราหะ. 2539. ไก่พื้นเมืองกับการพัฒนาที่ยั่งยืน. สมาคมสัตวบาลแห่งประเทศไทย.

อุทัย คันโธ, ชาญยุทธ จุญเกียรติกำจร, นวลจันทร์ พารักษา และวรวิทย์ สิริพลวัฒน์. 2536. ผลของการใช้สารประเภทอะลูมิเนียมซิลิเกตต่อการลดความเป็นพิษของอะฟลาท็อกซินในไก่กระທ. รายงานผลงานวิจัยสาขาสัตวศาสตร์ การประชุมทางวิชาการของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ครั้งที่ 31 ณ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ บางเขน กรุงเทพฯ.

อุทัย พิสนท์. 2526. การเลี้ยงไก่พื้นเมืองตามโครงการต่าง ๆ ของสำนักงานเกษตรภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. ใน รายงานการประชุมสัมมนาการเกษตรภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ไก่พื้นเมือง ครั้งที่ 1.

Hayashi,K., 1998. Nutritional and physiological responses of broilers against heat stress. Proceedings 6th Asian Pacific Poultry Congress: 141-146.

Hutagalung,R.I., 1998. Nutritional values of tropical feed resources for chicken. Proceedings 6th Asian Pacific Poultry Congress Japan: 76-81.

Ingkasuwan,P., 1992. The Development of Poultry Industry in Thailand. Proceedings 6th Animal Science Congress of the Asian-Australian Association of Animal Production Societies Thailand: 3-13

Lee,Y.P., 1998. Preservation and utilization of poultry genetic resources in Taiwan. Proceedings 6th Asian Pacific Poultry Congress Japan: 36-41.

Nikki,T. and nobukuni,K., 1998. Effects of thyroid hormones on composition and diameter of muscle fiber in chickens. Proceedings 6th Asian Pacific Poultry Congress Japan: 328-329.

Sheldon,B.L., 1998. Poultry and poultry products as resources for human health and food in the 21st century. Proceedings 6th Asian Pacific Poultry Congress Japan: 1-8.

2. บทความทางวิชาการ

ก กุ๊กไก่. 2529. ผลการวิจัยโครงการปรับปรุงไก่พื้นบ้านและไก่ลูกผสม. เกษตรวันนี้ 5(57): 41-43.

กรมปศุสัตว์ กองส่งเสริมการปศุสัตว์. 2532. การเลี้ยงไก่พื้นเมือง. กสิกร 62(4): 321-324.

การเลี้ยงดูและปรับปรุงไก่พันธุ์พื้นเมือง. สำนักงานเกษตรภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. 111 หน้า.

การให้วัคซีนป้องกันโรคระบาดไก่. หอสมุดมหาวิทยาลัยขอนแก่น. หน้า 1-6.

ขุนชัย แม่มะลิ. 2538. อาหารอร่อยจากไก่พื้นเมือง. สารสไก 43(4): 22-25.

คุณารัตน์ หรินทรานนท์. 2537. สภาวะของโรคนิวคาสเซิลในไก่พื้นเมือง. หนังสือพิมพ์มติชน 5 พฤษภาคม 2537. หน้า 26.

คมจักร พิชัยณรงค์สงคราม. 2527. คู่มือการเลี้ยงไก่ในหมู่บ้าน. สารสไก 32(11): 10-15.

คมจักร พิชัยณรงค์สงคราม. 2527. คู่มือการเลี้ยงไก่ในหมู่บ้าน. สารสไก 32(12): 1-9.

จันทรา กอนันทา. 2529. การพัฒนาการผลิตไก่พื้นเมือง. สารสไก 34(2): 1-11.

จำลอง ผูกดวง. 2535. การเลี้ยงไก่ลูกผสมพื้นเมือง. สารสไก 40(11): 47-52.

โณม บุญจันทร์. 2535. การเลี้ยงไก่พื้นเมืองและลูกผสม. เกษตรก้าวหน้า 7(1): 9-17.

เดี๋ย วรงค์สุวรรณ. 2531. ไก่บ้านไก่พื้นเมือง. เรื่องแสงการพิมพ์ กรุงเทพฯ. 72 หน้า

ดิณจ. 2538. เปิดกรงไก่ป่าของดีที่หาได้. มติชนบทเทคโนโลยีชาวบ้าน 7(114): 42-45.

ธีระพล บันสิทธิ์. 2532. สมุนไพรป้องกันโรคระบาดไก่. เกษตรวันนี้ 8(96): 31.

ธำรงค์ดี พลบำรุง. 2537. การเลี้ยงไก่พื้นเมือง. ไทยวัฒนาพานิช กรุงเทพฯ. 67 หน้า

บัวแอ สีแอ. 2525. เลี้ยงไก่ชนชั้นพื้นฐาน. เกษตรเกษตร : 9-16.

ประจิม สุขุประการ. 2530. ไก่ชนกับแนวทางการความอยู่รอดของผู้เลี้ยง. สัตว์เศรษฐกิจ 5(83): 57-60.

ปรีชา ลิ้มไชยฤกษ์. 2540. เพลิดเพลินกับไก่แจ้สัตว์เลี้ยงแสนสวย. มติชนบทเทคโนโลยีชาวบ้าน 9(158): 54-56.

ผดุง สุเตชะ. 2527. การเลี้ยงไก่. สารสไก 32(3): 1-7.

เพ็ญ. 2536. การเลี้ยงไก่ลูกผสมพื้นเมืองแบบครบวงจร. สารสไก 41(10): 39-40.

เพิ่มศักดิ์ ศิริวรรณ. 2538. ความสำคัญของอาหารและรูปแบบการให้อาหารไก่พื้นเมือง. สารสไก 43(1): 60-63.

นพวรรณ ชมชัย, เสาวคนธ์ โรจนสถิตร์, สมณ โพธิ์จันทร์ และอนันต์ ภูสิทธิกุล. 2535. ระดับโภชนาที่เหมาะสมในอาหารสัตว์ปีก 2) ไก่พื้นเมือง (ระยะเจริญเติบโต). ธุรกิจอาหารสัตว์ 9(30): 66-80.

นิรนาม. 2534. การเลี้ยงและการควบคุมโรคไก่พื้นเมือง. เกษตรวันนี้ 11(125): 40-46.

นิรนาม. 2538. ไก่ไทยชัยอารีย์. สารสไก 43(7): 21-23.

นิรนาม. 2538. ไก่พื้นเมืองไทยดาร์ลิงของฝรั่ง. มติชนบทเทคโนโลยีชาวบ้าน 7(110): 38-39.

- นิรนาม. 2531. เลี้ยงไก่บ้านเป็นอาชีพดีกว่า. เดลินิวส์ 11 มกราคม 2531.
- นิรนาม. 2531. เลี้ยงไก่บ้านเป็นอาชีพดีกว่า. เดลินิวส์ 15 มกราคม 2531.
- นิรนาม. 2534. การเลี้ยงการควบคุมโรคไก่พื้นเมือง. เกษตรวันนี้ 11(124): 41-44.
- นิรนาม. 2540. การเลี้ยงไก่ไทยชัยอารีย์ (ไก่พื้นบ้าน). สารสัปดาห์ 45(3): 13-22.
- นิรนาม. 2528. การเลี้ยงไก่ไทยชัยอารีย์. สารสัปดาห์ 43(10): 13-17.
- นิรนาม. 2538. การเลี้ยงไก่ไทยชัยอารีย์. สารสัปดาห์ 43(9): 44-47.
- นิรนาม. 2538. การเลี้ยงไก่ในหมู่บ้าน. สารสัปดาห์ 43(5): 9-14.
- นิรนาม. 2527. การเลี้ยงไก่บ้านถึงคราวต้องปรับปรุง. เกษตรวันนี้ 4(37): 43-46.
- นิรนาม. 2527. การเลี้ยงไก่บ้านถึงคราวต้องปรับปรุง. เกษตรวันนี้ 4(38): 36-45.
- นิรนาม. 2540. แนวตั้งตลาดนัดคัตพันธุ์ไก่พื้นเมืองพัฒนาสายพันธุ์เพิ่มรายได้. หนังสือพิมพ์บ้านเมือง 2 เมษายน 2540. หน้า 11.
- นิรนาม. 2538. การเลี้ยงไก่ไทยชัยอารีย์. สารสัปดาห์ 43(11): 20-23.
- วิเศษ บุญญาวิวัฒน์. 2533. มาเลี้ยงไก่พื้นเมืองกันเถอะ. เวทเทอรินารีนิวส์ 10: 12-15.
- วีระชัย โพธิวาระ และสวัสดิ์ ธรรมบุตร. 2528. การเจริญเติบโตของไก่พื้นเมืองในช่วงปลายฤดูฝนต่อฤดูหนาวภายใต้สภาพการเลี้ยงดูในชนบท. ข่าวสารเกษตรภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 14(1-2): 11-14.
- วีระพงษ์ จันทน์โพธิ์ศรี. 2527. ไก่พันธุ์พื้นบ้านที่ควรส่งเสริม. ฐานเกษตรกรรม 18(2): 37-38.
- ศักดิ์เจริญ ภานุตานนท์. 2525. ไก่พื้นบ้าน: โครงการป้องกันโรคระบาด. วารสารเศรษฐกิจและสังคม 19(6): 14-20.
- ศุภชัย นิลวานิช. 2540. ไก่บ้าน-เปิดเทคโนโลยีในสวนปาล์ม สูตรสำเร็จของสุวิทย์ มีสิทธิ์. มติชนบทเทคโนโลยีชาวบ้าน 9(165): 18-21.
- สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตสุรินทร์. 2536. การเลี้ยงไก่บ้านกับการแก้ไขปัญหา. สัตว์เศรษฐกิจ 10(216): 18-19.
- สมใจ เลียงวัฒนดล. 2538. โรคของไก่พื้นเมือง. ข่าวกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง 33 (132): 29-32.
- สมชาย แก้วจันทร์ฉาย. 2531. การวางแผนผลิตไก่พื้นเมือง. เกษตรวันนี้ 8(85): 34-37.
- สวัสดิ์ เขียวขำ. 2527. การเลี้ยงไก่พื้นเมือง. กลีกร 57(5): 298-301.
- สำนักงานเกษตรภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. 2522. การเลี้ยงไก่. หอสมุดมหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- สำนักงานเกษตรภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. 2522. การให้วัคซีนป้องกันโรคไก่. หอสมุดมหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- สุกรีพิ พิพิธกุล. 2529. การผสมพันธุ์ไก่พื้นเมืองจะอย่างไรจึงจะดีและมีหลักการเลี้ยงไก่พื้นเมืองไว้ทำพันธุ์อย่างไร. บทความวิชาการเกษตรประกอบรายการวิทยุ 58: 11-12.
- สุชน ตั้งทวีวัฒน์. 2534. การเพิ่มผลผลิตไก่พื้นเมือง: ระดับโปรตีนในอาหารแม่พันธุ์. ภาค

- วิชาสัตวบาล คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ข่าว มช.วิจัย 5(9): 6-7.
- สุชาติ สงวนพันธุ์. 2533. การเลี้ยงดูไก่พื้นเมือง. เกษตรก้าวหน้า 5(4): 14-27.
- เสกสม อาตยากร. 2530. การเลี้ยงไก่พื้นบ้าน. เกษตรวันนี้ 7(74): 63-68.
- เสริมลาภ วสุวัตร. 2525. การเลี้ยงไก่ในสวน. เพื่อนเกษตร 8(12): 15-20.
- เสริมลาภ วสุวัตร. 2531. ไก่แจ้. น.พารม 1(4): 33-38.
- เสริมลาภ วสุวัตร. 2525. เจ้าของงานเลี้ยงไก่ในสวน แห่งจังหวัดนนทบุรี. เกษตรวันนี้ 1(10): 9-13.
- หนูย นาคแก้ว. 2535. การเลี้ยงไก่พื้นเมืองที่บ้านป่าห่า. เกษตรก้าวหน้า 7(3): 28-32.
- หมอสัตว์. 2526. โรคของไก่พื้นบ้าน. วารสารปศุสัตว์ 10(116): 11-15.
- อดิศักดิ์ นันทวงษ์. 2540. ผักเกษตรธรรมชาติ-ไก่ดำ-เห็ดหลินจือ. มติชนเทคโนโลยีชาวบ้าน 9 (163): 26-27.
- อภิชัย รัตนวราหะ. 2535. เลี้ยงไก่พื้นเมือง. เกษตรก้าวหน้า 7(1): 1-8.
- อมรศักดิ์ จันทรมิต. 2535. เลี้ยงไก่พื้นเมืองให้อาหารถูกวิธีมีกำไรสบายๆ. สำนักงานเกษตรภาคตะวันออกเฉียงเหนือ.
- อรรณ เจนวนิระโสภาคย์, วิมลพร ธิติศักดิ์, มาลี เมฆาประทีป และสมใจ ศรีหา. 2536. ภูมิคุ้มกันโรคนิวคาสเซิลในไก่พื้นเมือง. สัตว์เศรษฐกิจ 10(216): 12-16.
- อุดมศรี อินทรโชติ, ศิริพันธ์ วุฒานุกรณ์, พลัปปลา สุวรรณวิชัย และสวัสดี ธรรมบุตร. 2533. แผนการผสมพันธุ์ผลิตไก่ลูกผสมพื้นเมืองเชียงใหม่. สัตว์เศรษฐกิจ 8(155): 20-22.
- อุดมศรี อินทรโชติ, ศิริพันธ์ วุฒานุกรณ์, พลัปปลา สุวรรณวิชัย และสวัสดี ธรรมบุตร. 2533. แผนการผสมพันธุ์ผลิตไก่ลูกผสมพื้นเมืองเชียงใหม่. สัตว์เศรษฐกิจ 8(156): 20-22.

ภาคผนวก

1. การประชุมสัมมนาไก่พื้นเมือง
2. โปรแกรมวัคซีนป้องกันโรคระบาดไก่พื้นเมือง
3. โปรแกรมวัคซีนป้องกันโรคระบาดและถ่ายพยาธิไก่พื้นเมืองในหมู่บ้าน
4. ประเมินการต้นทุนการเลี้ยงไก่พื้นเมืองเพื่อการส่งออก
5. สมาคมอนุรักษ์และพัฒนาไก่พื้นเมืองไทย

1. ไก่พื้นเมือง. 2526. รายงานการประชุมสัมมนาการเกษตรภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ครั้งที่ 1 สำนักงานเกษตรภาคตะวันออกเฉียงเหนือ สำนักงานปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ทำพระ ขอนแก่น.
2. ไก่พื้นเมือง. 2531. รายงานการประชุมสัมมนาการเกษตรภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ครั้งที่ 2 สำนักงานเกษตรภาคตะวันออกเฉียงเหนือ สำนักงานปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ทำพระ ขอนแก่น.
3. ลู่ทางการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตไก่พื้นเมือง. 2537. คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (ศูนย์รังสิต) กรุงเทพฯ.
4. ไก่พื้นเมืองไทย-ดาร์รุงฟรังนี. 2537. เทคโนโลยีชาวบ้านร่วมกับ ชมรมอนุรักษ์ไก่พื้นเมือง คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ อาคารสำนักงานบริษัทมติชนจำกัด (มหาชน) กรุงเทพฯ.
5. การอนุรักษ์และพัฒนาไก่พื้นเมืองเพื่อเพิ่มรายได้ของคนไทย. 2540. สัมมนาทางวิชาการ กรมปศุสัตว์ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. โรงแรมดิเอ็มเมอรัล กรุงเทพฯ.
6. ไก่พื้นเมือง: มุมที่น่าจะมอง. 2541. สมาคมอนุรักษ์และพัฒนาไก่พื้นเมืองไทยร่วมกับ เทคโนโลยีชาวบ้าน. อาคารสำนักงานบริษัทมติชนจำกัด (มหาชน) กรุงเทพฯ.

ครั้งที่	อายุไก่	ชนิดวัคซีน	ระยะคุ้มครอง
1	1-7 วัน	นิวคาสเซิล (F)	ควรทำครั้งที่ 2 เมื่อไก่อายุ 21 วัน
2	7 วัน	ฝีดาษไก่	1 ปี
3	14 วัน	หลอดลมอักเสบ	3 เดือน ทำซ้ำทุก ๆ 3 เดือน ห้ามให้วัคซีนนี้พร้อมกับวัคซีน นิวคาสเซิล ควรให้วัคซีนชนิดนี้ห่าง กันไม่น้อยกว่า 1 อาทิตย์
4	21 วัน	นิวคาสเซิล (F)	ควรทำวัคซีนนิวคาสเซิลชนิดแทงปีก อีกครั้งเมื่อไก่อายุ 3 เดือน
5	1 เดือนขึ้นไป	อหิวาต์ไก่	3 เดือน ฉีด ซ้ำ ทุก 3 เดือน
6	3-6เดือน	นิวคาสเซิล (MP)	6 เดือน

ที่มา : กองปศุสัตว์สัมพันธ์ ม.ป.ป.

ตารางผนวกที่ 2 โปรแกรมวัคซีนป้องกันโรคระบาดและถ่ายพยาธิไก่พื้นเมืองในหมู่บ้าน

ลูกไก่ที่เกิด ในเดือน	การให้วัคซีน		การถ่ายพยาธิ	
	ฉีดตามพร้อมกับ นิวคาสเซิลเอฟ ¹	นิวคาสเซิลเอฟ พร้อมกับบอหิว่าห์ ²	ครั้งที่ 1	ครั้งที่ 2
ม.ค.	30 ม.ค.	30 เม.ย.	15 มี.ค.	15 เม.ย.
ก.พ.	28 ก.พ.	30 พ.ค.	15 เม.ย.	15 พ.ค.
มี.ค.	30 มี.ค.	30 ม.ย.	15 พ.ค.	15 มิ.ย.
เม.ย.	30 เม.ย.	30 ก.ค.	15 มิ.ย.	15 ก.ค.
พ.ค.	30 พ.ค.	30 ส.ค.	15 ก.ค.	15 ส.ค.
มิ.ย.	30 มิ.ย.	30 ก.ย.	15 ส.ค.	15 ก.ย.
ก.ค.	30 ก.ค.	30 ต.ค.	15 ก.ย.	15 ต.ค.
ส.ค.	30 ส.ค.	30 พ.ย.	15 ต.ค.	15 พ.ย.
ก.ย.	30 ก.ย.	30 ธ.ค.	15 พ.ย.	15 ธ.ค.
ต.ค.	30 ต.ค.	30 ม.ค.	15 ธ.ค.	15 ม.ค.
พ.ย.	30 พ.ย.	28 ก.พ.	15 ม.ค.	15 ก.พ.
ธ.ค.	30 ธ.ค.	30 มี.ค.	15 ก.พ.	15 มี.ค.

¹ อายุ 1-30 วัน

² อายุ 2-3 เดือน

ที่มา : เกரியงไกร, 2531

ประมาณการต้นทุนการเลี้ยงไก่พื้นเมืองเพื่อการส่งออก

1. ต้นทุนการผลิตไก่พื้นเมืองหนัก 1.8 ก.ก./ตัว ราคาหน้าฟาร์ม

- ค่าลูกไก่	9.00	บาท
- ค่าอาหาร	44.10	บาท
- ค่าแรงงาน	1.44	บาท
- ยา-วัคซีน	1.49	บาท
- น้ำ-ไฟ	0.49	บาท
- วัสดุ-อุปกรณ์ โรงเรือน	1.08	บาท
- ค่าเสียโอกาสเงินทุน	0.90	บาท
- อื่นๆ	21.00	บาท
รวม	79.59	บาท/ตัว
หรือ	44.22	บาท/ก.ก.

2. ต้นทุนการฆ่าแปรรูปไก่พื้นเมือง ณ หน้าโรงงาน (บาท/ก.ก.)

- ราคาไก่มีชีวิต ณ หน้าฟาร์ม	44.22	บาท
- ค่าขนส่งถึงโรงงาน	1.00	บาท
รวม	45.22	บาท
- จำหน่ายผลพลอยได้จากโรงงาน (ปีก, โครก, เครื่องใน)	10.00	บาท
* ต้นทุนไก่ตัดกระดูก	35.22	บาท
* ต้นทุนเนื้อเพื่อส่งออก (27%)	130.44	บาท
- ค่าแรงงานชำแหละ	3.50	บาท
- ค่าบรรจุหีบห่อ	1.26	บาท
- ค่าดำเนินการ	4.50	บาท
รวมทุนเนื้อไก่ส่งออก	139.70	บาท

3. ต้นทุนค่าขนส่งไปต่างประเทศ

- น้ำหนักเนื้อไก่ 1 shipping	22,000	ก.ก.
- ค่าระวางไปญี่ปุ่น	85,000	บาท
- Terminal Handling Charge	3,000	บาท
- B/L	200	บาท
- ค่ารถห้องเย็น+ประกันสินค้า	5,000	บาท
- ค่าพิธีการ	1,200	บาท
รวม	94,825.00	บาท
เฉลี่ย	4.31	บาท/ก.ก.

4. รวมต้นทุนเนื้อไก่พื้นเมืองแซ่แซ้ง ณ ประเทศญี่ปุ่น

4.1 ชนิดถอดกระดูก

- ค่าเนื้อไก่พื้นเมืองแซ่แซ้ง	139.70	บาท/ก.ก.
- ค่าภาษี	0.81	บาท/ก.ก.
- ค่าขนส่ง	4.31	บาท/ก.ก.
รวมต้นทุนส่งออก	144.81	บาท/ก.ก.
หรือ	144,810.00	บาท/ตัน
หรือ	5,792.4	US\$

4.2 ชนิดติดกระดูก

- ค่าเนื้อไก่ทั้งตัว	35.22	
- ค่าบรรจุหีบห่อ	9.26	
- ค่าขนส่ง	4.31	
- ค่าภาษี	0.18	
รวม	48.97	บาท/ก.ก.
หรือ	48,970.00	บาท/ตัน
หรือ	1,958.8	US\$

ที่มา : สวัสดิ์, 2537.